

prameny & studie

69

Národní
zemědělské
muzeum

Národní
zemědělské
muzeum

**prameny
& studie** **69**

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2021

ISSN 0862-8483

*Časopis vychází za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Časopis vychází dvakrát ročně

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Evidenční číslo: MK ČR E 18799

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2021
ISSN 0862-8483

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

<i>Pavla Vrabcová, Hana Urbancová</i> Terminologický rámec a stěžejní milníky vývoje udržitelného rozvoje Terminological Framework and Key Indicators of Sustainable Development	9
<i>Jana Štemberková</i> Sledování vybraných ukazatelů na produkci a reprodukci dojníc v rozdílných systémech chovu Monitoring of Selected Indicators of Production and Reproduction of Dairy Cows in Various Stabling Systems	21

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

<i>Michal Jirman</i> Leopold M. I. Zeithammer	43
<i>Michaela Zeinerová Brachtlová</i> „Portréty“ hospodářských zvířat (s důrazem na podsbíрку Fotoarchiv Národního zemědělského muzea) 'Portraits' of Farm Animals (with Emphasis on the Subcollection Photo Archive of the National Museum of Agriculture)	59
<i>Jan Koumar</i> Myslivost a lov na statcích Collaltů v Československu (1918–1945) Game Management and Hunting on the Collalto Estates in Czechoslovakia (1918–1945)	81

MATERIÁLY A ZPRÁVY

<i>Jitka Sobotková</i> Mezinárodní vědecká konference Muzeum jako nástroj prezentace venkovského života, zemědělství a lesnictví	97
--	----

RECENZE

<i>Jana Jakubská</i> Elena Machajdíková – Robert Mareta – Jana Pohaničová: Stavitel' múzeí Michal Milan Harminc	105
---	-----

<i>Miloš Hořejš</i>	
Konstantinos Raptis: Die Grafen Harrach und ihre Welt 1884–1945	113
Pokyny pro autory	117
Redakční rada	127
Autoři textů	129

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

TERMINOLOGICKÝ RÁMEC A STĚŽEJNÍ MILNÍKY VÝVOJE UDRŽITELNÉHO ROZVOJE

TERMINOLOGICAL FRAMEWORK AND KEY INDICATORS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Pavla Vrabcová, Hana Urbancová

Abstrakt: Předložený příspěvek poskytuje kritický přehled literatury týkající se udržitelného rozvoje jakožto nástroje, který mohou organizace na různých úrovních řízení implementovat prostřednictvím vhodných dobrovolných nástrojů, jako je např. společenská odpovědnost organizací. Hlavním cílem příspěvku je prezentovat ucelený přehled definic, které byly v globálním kontextu v historii předkládány, identifikovat základní vývojové milníky při definování tohoto fenoménu a definovat dobrovolné nástroje pro zajištění udržitelného podnikání. Na základě obsahové analýzy byl odhalen nedostatečný teoretický rámec, který by umožnil komplexní pochopení konceptu udržitelného rozvoje jednak pro politické činitele, jednak pro zástupce organizací. Mezi dobrovolné nástroje na podnikové úrovni lze v tomto smyslu zařadit například společenskou odpovědnost organizací, nefinanční reporting, integrovaný systém řízení aj.

Abstract: This contribution offers a critical overview of literature pertaining to sustainable development as an instrument which organisations can implement on different levels of management using suitable voluntary tools, such as social responsibility of organisations. The main aim of this article is to present a comprehensive overview of definitions which have been used across the world in the past, identify the key indicators in defining this phenomenon, and define voluntary tools that can be used to promote sustainable enterprise. Our content analysis revealed a theoretical framework that is insufficient for facilitation of a truly comprehensive understanding of the concept of sustainable development both on the part of political leaders and on the part of representatives of organisations. Voluntary tools on a company level in this sense include for instance social responsibility of organisations, non-financial reporting, integrated management system, etc.

Klíčová slova: dobrovolné nástroje; ekonomický pilíř; environmentální pilíř; konkurenceschopnost; sociální pilíř; společenská odpovědnost organizací; systémy řízení; zainteresovaná strana.

Keywords: voluntary tools; economic pillar; competitiveness; social responsibility of organisations; management systems; interested party.

Úvod

Primárním tématem udržitelnosti rozvoje v 19. století byl vztah člověka a přírody, resp. lidských sídel a krajiny. První vývojovou fází udržitelného rozvoje bylo vydání publikace *Meze růstu*¹. Nicméně v souvislosti s uváděním pouze vybraných definic je tato publikace často dezinterpretována (jakožto predikce katastrofické budoucnosti

¹ MEADOWS, Donella – MEADOWS, Dennis – RANDERS, Jørgen – BEHRENS, William, *The limits to growth*, New York, 1972, č. 102, s. 27.

atd.), poněvadž výroky bývají vytrženy z kontextu. Meze růstu představily výsledky simulace (tzv. Worlds3) exponenciálního ekonomického a populačního růstu s limitovanými zdroji, tzn. implementace exponenciálního indexu, který udává, na kolik let vystačí zásoby při konstantní rychlosti růstu spotřeby.

Omezení vyvolaná sociálními otázkami, technologický pokrok a schopnost ekosystému přizpůsobit se lidským uhlíkovým stopám jsou faktory, které zamezují mít jednotný plán pro udržitelný rozvoj pro každou zemi či region.² Je proto řešením rozvíjet místní politiky s ohledem na globální cíl, viz např. Sustainable Development Goals (SDGs), tedy cíle udržitelného rozvoje na 15 let (2015–2030), které byly přijaty v rámci tzv. Agendy 2030. Forma stanovení SDGs má celou řadu kritiků,³ kteří se vyjadřují k nevhodné formulaci udržitelnosti pomocí ekonomického růstu vzhledem k environmentálním limitům Země.

Jak je zřejmé, udržitelný rozvoj je založen na třech pilířích: koncept rozvoje (socio-ekonomický rozvoj v souladu s environmentálními omezeními), koncepce potřeb (alokace zdrojů s cílem zvýšení kvality života) a koncept budoucích generací (udržitelné využívání zdrojů v souladu s potřebami budoucích generací).⁴ Autor vychází mimo jiné z definice publikace,⁵ jež byla důležitým mezníkem zaměřeným na rozmanité úvahy týkající se vztahu mezi člověkem a životním prostředím, a to Naše společná budoucnost (Our Common Future) z roku 1987, která je známá také jako Zpráva Brundtlandové.⁶ V tomto smyslu nelze opomenout tzv. koncept Tripple bottom line,⁷ který podporuje hodnocení celkového obchodního výkonu na základě tří důležitých oblastí: zisk, lidé a planeta, a jenž vznikl z frustrace z tradičních, finančně zaměřených opatření výkonnosti podniku. Elkington předpokládal, že podniky musí ve svých manažerských plánech zohlednit jak přírodní, tak sociální kapitál, spolu s ekonomickým kapitálem.⁸

² KANTER, David – SCHWOOB, Marie-Hélène – BAETHGEN, Walter – BERVEJILLO, José – CARRIQUIRY, Miguel – DOBERMANN, Achim – FERRARO, Bruno – LANFRANCO, Bruno – MONDELLI, Mario – PENENGO, Cecilia – SALDIAS, Rodrigo – SILVA, María Eugenia – DE LIMA, Juan Manuel Soares, Translating the sustainable development goals into action: a participatory backcasting approach for developing national agricultural transformation pathways, *Global Food Security*, 2016, 10, s. 75; OLAWUMI, Timothy – CHAN, Daniel, A scientometric review of global research on sustainability and sustainable development, *Journal of cleaner production*, 2018, č. 183, s. 232.

³ HOLDEN, Erling – LINNERUD, Kristin – BANISTER, David, The imperatives of sustainable development, *Sustainable Development*, 2017, 25, č. 3, s. 214.

⁴ KLARIN, Tomislav, The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues, *Zagreb International Review of Economics and Business*, 2018, 21, č. 1, s. 68.

⁵ KLARIN, T., The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues, c. d., s. 68.

⁶ SNEDDON, Chris – HOWARTH, Richard – NORGAARD, Richard, Sustainable development in a post-Brundtland world, *Ecological economics*, 2006, 57, č. 2, s. 253.

⁷ ELKINGTON, John, Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development, *California management review*, 1994, 36, č. 2, s. 90; ELKINGTON, John, Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business, *Environmental quality management*, 1998, 8, č. 1, s. 37; NORMAN, Wayne – MACDONALD, Chris, Getting to the bottom of “triple bottom line”, *Business ethics quarterly*, 2004, s. 243; SLAPER, Timothy – HALL, Tanya, The triple bottom line: What is it and how does it work, *Indiana business review*, 2011, 86, č. 1, s. 4.

⁸ ELKINGTON, J., Partnerships from cannibals with forks, c. d., s. 37.

Nejčastěji uváděná definice udržitelného rozvoje pochází z publikace Naše společná budoucnost⁹: „Rozvoj, který zajistí potřeby současných generací, aniž by bylo ohroženo splnění potřeb generací příštích, a aniž by se to dělo na úkor jiných národů.“ Jednoduchost tohoto přístupu je však dle některých autorů klamná. Redclift¹⁰ uvádí do souvislosti různé potřeby rozmanitých kultur a kulturních specifik, termín vnímá dokonce jako oxymoron. Je zřejmé, že potřeby se v čase vyvíjejí. Uvedená definice poukazuje na časově neomezený a pozitivní vývoj globální civilizace. Odporující aspekt definice¹¹ je také odrážen v tom, že počítá s dlouhodobým pozitivním vývojem pro další generace, nicméně na druhé straně uznává, že některé skupiny mohou být negativně zasaženy jistými intervencemi. Někteří autoři uvádí,¹² že existuje více než 200 definic pojmu udržitelný rozvoj, autoři napříč desetiletími se shodují na tom, že je terminologie nejasná a nejednoznačná.¹³

Vývoji kvantitativních ukazatelů udržitelného rozvoje byla, navzdory jistým definičním nejasnostem, věnována celá řada studií, např. Feng a Joung kvantifikují ekonomickou, environmentální a sociální výkonnost obchodních praktik.¹⁴ Převedením zásad udržitelného rozvoje do podnikových a obchodních praktik, rozvojem těchto opatření a zapojením zaměstnanců se snadněji zajistí implementace principů udržitelného rozvoje do všech organizačních činností. Na dnešním konkurenčním globálním trhu jsou výrobci nuceni vytvářet a dodávat vysoce kvalitní výrobky nákladově efektivním a sociálně a environmentálně odpovědným způsobem.

Hlavním cílem příspěvku je prezentovat ucelený přehled definic, které byly v tomto kontextu v historii předkládány, identifikovat základní vývojové milníky při definování tohoto fenoménu. Zvláštní důraz bude kladen na terminologii, genezi, základní principy a mainstreamové pohledy na udržitelnost v globálním a podnikovém kontextu.

⁹ WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT; BRUNDTLAND, Gro Harlem, Presentation of the Report of the World Commission on Environment and Development to the Commission of the European Communities, the EC and EFTA Countries 1987, Brussels, World Commission on Environment and Development 1987.

¹⁰ REDCLIFT, Michael, Sustainable development (1987–2005): an oxymoron comes of age, Sustainable development, 2005, 13, č. 4, s. 215.

¹¹ PUNKARI, Mikko – FUENTES, Marlene – WHITE, Pamela – RAJALAHTI, Riikka – PEHU, Eija, Social and environmental sustainability of agriculture and rural development investments: a monitoring and evaluation toolkit, The World Bank, 2007.

¹² PARKIN, Sara – SOMMER, Florian – UREN, Sally, Sustainable development: understanding the concept and practical challenge, in: Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Engineering Sustainability, Thomas Telford Ltd, 2003, s. 19.

¹³ MEBRATU, Desta, Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review, Environmental impact assessment review, 1998, 18, č. 6, s. 493; FRANKLIN, Alex – NEWTON, Julie – MCENTEE, Jesse, Moving beyond the alternative: sustainable communities, rural resilience and the mainstreaming of local food, Local Environment, 2011, 16, č. 8, s. 771; UITTO, Juha, Evaluating environment and development: Lessons from international cooperation, Evaluation, 2014, 20, č. 1, s. 45; COBBINAH, Patrick Brandful – ERDIAW-KWASIE, Michael Odei – AMOATENG, Paul, Rethinking sustainable development within the framework of poverty and urbanisation in developing countries, Environmental Development, 2015, 13, s. 19; FISCHER, Daniel – HAUCKE, Franziska – SUNDERMANN, Anna, What does the media mean by 'sustainability' or 'sustainable development'? An empirical analysis of sustainability terminology in German newspapers over two decades, Sustainable Development, 2017, 25, č. 6, s. 615.

¹⁴ FENG, Shaw – JOUNG, Che, An overview of a proposed measurement infrastructure for sustainable manufacturing, in: Proceedings of the 7th global conference on sustainable manufacturing, Chennai, India, 2009, s. 360.

Teoretická východiska

Pojmy „udržitelný rozvoj“, „udržitelnost“ a „udržitelný“ se užívají s různými konotacemi.¹⁵ Mebratu nebo např. Jabareen¹⁶ se shodují na tom, že nedostatečný komplexní teoretický rámec neumožňuje pochopení složitostí udržitelného rozvoje v globální i podnikové úrovni. Neuwirth kvůli nedostatečné terminologii navrhuje dokonce jiný název, a to „rozvojová politika“,¹⁷ který je dle jeho názoru více inkluzivní a dynamický. Udržitelnost znamená „cíl“, zatímco udržitelný rozvoj označuje „proces“ k jeho dosažení.¹⁸ Autoři se však shodují na tom, že k dosažení udržitelnosti je vyžadováno udržitelného rozvoje.¹⁹ Lozano rozděluje definice dle následujících kategorií:

- 1) perspektiva konvenčních ekonomů;
- 2) perspektiva degradace mimo životní prostředí;
- 3) integrační perspektiva, tj. zahrnující ekonomické, environmentální a sociální aspekty;
- 4) mezigenerační perspektiva (dlouhodobé účinky dnešních rozhodnutí, zaměření na kontinuitu);
- 5) celostní perspektiva.²⁰

Navzdory uvedeným pěti kategoriím má pojem udržitelný rozvoj především environmentální konotace a integrační perspektivu, viz např. Elkington, Rowlands: *„Udržitelný rozvoj zahrnuje současné úsilí o ekonomickou prosperitu, kvalitu životního prostředí a sociální spravedlnost.“*²¹

Existují snahy vysvětlit řadu definic udržitelného rozvoje graficky, viz např. prostřednictvím Vennova diagramu, přičemž jde o vysvětlení příslušnosti prvků do množiny včetně vztahů mezi množinami. Jak je patrné z obr. 1, Vennův diagram je tvořený uzavřenými křivkami, přičemž body uvnitř křivky představují prvky množiny. Lozano takové znázornění kritizuje, neboť abstrahuje od dynamických procesů a změn v čase, v neposlední řadě přehlíží vzájemnou propojenost uvnitř tří aspektů (ekonomických, sociálních a environmentálních) a mezi nimi.²²

¹⁵ WAAS, Tom – HUGÉ, Jean – VERBRUGGEN, Aviel – WRIGHT, Tarah, Sustainable development: A bird's eye view, *Sustainability*, 2011, 3, č. 10, s. 1637–1661.

¹⁶ MEBRATU, Desta, Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review, *Environmental impact assessment review*, 1998, 18, č. 6, s. 494; JABAREEN, Yosef, A knowledge map for describing variegated and conflict domains of sustainable development, *Journal of Environmental Planning and Management*, 2004, 47, č. 4, s. 625; JABAREEN, Yosef, A new conceptual framework for sustainable development, *Environment, development and sustainability*, 2008, 10, č. 2, s. 181.

¹⁷ NEUWIRTH, Rostam, Global Law and Sustainable Development: Change and the “Developing-Developed Country” Terminology, *The European Journal of Development Research*, 2017, 29, č. 4, s. 913.

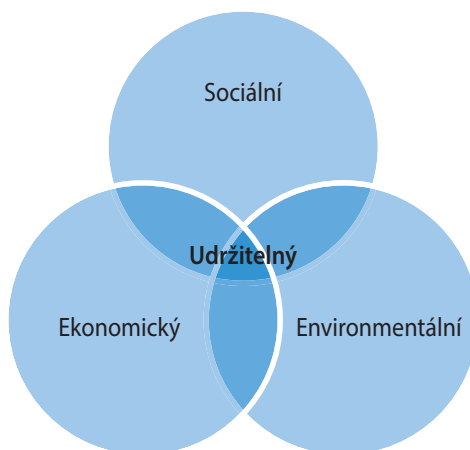
¹⁸ LOZANO, Rodrigo, Envisioning sustainability three-dimensionally, *Journal of cleaner production*, 2008, 16, č. 17, s. 1840.

¹⁹ PRUGH, Thomas – ASSADOURIAN, Erik, What is sustainability, anyway?, *World Watch*, 2003, 16, č. 5, s. 10; SARTORI, Simone – LATRÔNICO, Fernanda – CAMPOS, Lucila, Sustainability and sustainable development: a taxonomy in the field of literature, *Ambiente & Sociedade*, 2014, 17, č. 1.

²⁰ LOZANO, R., Envisioning sustainability three-dimensionally, c. d., s. 1840.

²¹ ELKINGTON, John – ROWLANDS, Ian, Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business, *Alternatives Journal*, 1999, 25, č. 4, s. 42.

²² LOZANO, R., Envisioning sustainability three-dimensionally, c. d., s. 1845.

1 Udržitelnost znázorněná Vennovým diagramem. Zdroj: vlastní zpracování.

Je zřejmé, že všechny tři aspekty jsou zcela nezbytné, poněvadž ekonomická udržitelnost poskytuje budoucí příjmy, zdroje a stabilní prostředí pro investory, environmentální udržitelnost poskytuje ekosféru, jež podporuje a chrání život, a společenská, resp. sociální udržitelnost poskytuje funkční společnosti a záruky dodržování lidských práv.

Metodika

V souladu s hlavním cílem příspěvku jsou uvedeny stěžejní historické milníky při formování pojmu udržitelný rozvoj a uvedeny definice, které jsou v souladu s mainstreamovým pojetím udržitelného rozvoje. Při obsahové analýze odborných zdrojů (monografie, statě, odborné články) v odborných databázích Engineering Village, Elsevier, ISI Science Direct, Scopus a Wiley jsou vyhledána klíčová slova a jejich varianty: udržitelnost, udržitelnost životního prostředí, ekonomická udržitelnost, sociální udržitelnost, měření výkonu, udržitelný rozvoj, systémy environmentálního managementu, sociální pilíř, environmentální pilíř, ekonomický pilíř, tripple bottom line, společenská odpovědnost firem v časovém období 11/2020–01/2021. Na základě provedení obsahové analýzy vznikl komplexní přehled aktivit souvisejících s konceptem udržitelného rozvoje od 70. let 20. století, viz tabulka 1.

Jedná se tedy o sumarizaci nejnovějších poznatků v dané problematice, zejména od druhé poloviny minulého století. Dále je využita metoda syntézy a indukce odhalující nové vztahy a zákonitosti.

Výsledky

Udržitelný rozvoj prošel v průběhu celé historie zásadními změnami a různými vývojovými fázemi. V následující tabulce 1 jsou uvedeny stěžejní milníky v historii definování udržitelného rozvoje a uvedeny podstatné aktivity související s tímto konceptem.

Tabulka 1 Přehled různých aktivit souvisejících s konceptem udržitelného rozvoje od 70. let 20. století do roku 2021

Rok, událost/instituce, místo	Poznámka
1969, zveřejnění publikace Man and His Environment	Publikace, na níž pracovalo bezmála 2 000 vědců, se soustředí na činnosti zaměřené na prevenci globální degradace životního prostředí.
1972, Konference OSN o životním prostředí člověka, Stockholm, Švédsko	Konference představuje zásadní krok vpřed ve vývoji koncepce udržitelnosti a udržitelného rozvoje. Jako jeden z podkladů ke konferenci vznikla studie Meze růstu. Došlo k přijetí principů Stockholmské deklarace (26).
1973, Mezinárodní svaz ochrany přírody (IUCN), Gland, Švýcarsko	V roce 1973 definuje ochranu přírody a přírodních zdrojů jako takový způsob řízení přírodních zdrojů a živých organismů včetně člověka, který zabezpečí dosažení nejvyšší udržitelné kvality života.
1979, první Světová klimatická konference, Ženeva, Švýcarsko	Konference byla zaměřena na výzkum v oblasti monitorování změny klimatu.
1980, IUCN, Program OSN na ochranu životního prostředí (UNEP), Světový fond na ochranu přírody (WWF)	Vznik dokumentu Světová strategie ochrany životního prostředí (WSC). Jedná se o první dokument, ve kterém je akceptován pojem udržitelný rozvoj.
1981, konference OSN o nejméně rozvinutých zemích, Paříž, Francie	Výstupem z této konference je zpráva s pokyny a opatřeními na pomoc zaostalým zemím.
1984, ustavena Světová komise Organizace spojených národů pro životní prostředí a rozvoj (WCED)	Od založení WCED se prosazovalo komplexnější pojetí životního prostředí, tedy problematika životního prostředí a rozvoje v globálním měřítku.
1987, WCED	Byla vydána studie Naše společná budoucnost (Zpráva Brundtlandové). Jedná se o holistickou koncepci, poprvé definovala termín udržitelný rozvoj a spojila jej s požadavkem sociální rovnosti.
1987, Montrealský protokol	Protokol obsahuje výsledky výzkumu týkající se látek, které narušují ozónovou vrstvu.
1990, Centrum pro lidská sídla OSN	Byla formulována zpráva Lidé, sídla, životní prostředí a rozvoj, v níž byla vymezena základní východiska udržitelného rozvoje sídel.
1992, Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (Summit Země), Rio de Janeiro, Brazílie	V rámci Deklarace o životním prostředí a rozvoji (Charta Země) bylo schváleno 27 principů udržitelného rozvoje. Byla ustanovena Agenda 21, která představuje podrobný akční plán v oblasti ochrany životního prostředí.
1992, přijetí zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, Česká republika	Josef Vavroušek se nejvíce zasadil o současnou definici principu TUR, tak jak je uvedena v ustanovení § 6 zákona o životním prostředí.
1993, ustaven Výbor OSN pro trvale udržitelný rozvoj	O rok později vyšla publikace Evropa 2000+.
1995, založení Světové podnikatelské rady pro udržitelný rozvoj (WBCSD), Ženeva, Švýcarsko	WBCSD je mezinárodní organizace se sídlem v Ženevě, která sdružuje aktéry z různých odvětví podnikání a socioekonomické sféry.
1997, Konference OSN o změně klimatu, Kjóto, Japonsko	Po intenzivních jednáních byl přijat Kjótský protokol, který nastínil povinnost snížit emise skleníkových plynů pro vybrané země.
1998, zasedání Rady OECD, Paříž, Francie	Udržitelný rozvoj byl prohlášen za prioritu vlád členských zemí. Za stěžejní výsledek konference je považován tříletý projekt, jehož výstupem je souhrnná publikace Trvale udržitelný rozvoj – kritické otázky.
2000, Summit tisíciletí, New York, USA	Summit potvrdil koncepci udržitelného rozvoje vytyčenou v Riu de Janeiru v roce 1992. Byly stanoveny tzv. Rozvojové cíle tisíciletí.
2002, Světový summit o udržitelném rozvoji, Johannesburg, Jihoafrická republika	Vznik Johannesburgské deklarace o udržitelném rozvoji, která poskytuje ideový rámec a nezavazuje státy k opatřením.

Rok, událost/instituce, místo	Poznámka
2006, Obnovená strategie EU pro udržitelný rozvoj	Kromě identifikace přetrvávajících neudržitelných trendů řeší strategie zlepšení života současně i budoucí generace prostřednictvím udržitelných komunit při efektivním využívání zdrojů.
2009, Světová konference o klimatu, Ženeva, Švýcarsko	Světová konference o klimatu napomohla dalšímu rozvoji globálního systému pro sledování změny klimatu s cílem včasného předjímání možných katastrof.
2009, Summit G20, Pittsburg, USA	Členské státy skupiny G20 uzavřely dohodu o udržitelném hospodářství.
2012, Konference OSN o udržitelném rozvoji Rio +20, Rio de Janeiro, Brazílie	Jedním z výstupů konference je závěrečný dokument The Future We Want. Začal proces tvorby Agendy 2030.
2012, vznik české pobočky WBCSD – Česká podnikatelská rada pro udržitelný rozvoj (CBCSD)	Česká pobočka CBCSD spolupracuje s řadou národních i mezinárodních institucí a firem.
2015, Summit OSN, New York, USA	Agendu udržitelného rozvoje schválil summit OSN v New Yorku v dokumentu Přeměna našeho světa: Agenda pro udržitelný rozvoj 2030, jehož součástí jsou i Cíle udržitelného rozvoje (SDGs).
2015, Vize 2050 České republiky z perspektivy CBCSD	Klade si za cíl dlouhodobě prosperující společnost, rostoucí kvalitu života, ochranu životního prostředí a společenskou kohezi.
2017, Strategický rámec Česká republika 2030	Stanoveny dlouhodobé priority v klíčových oblastech. Cílem je zvyšování kvality života v České republice.

Zdroj: vlastní zpracování.

Uvedené milníky lze rozdělit do následujících období: vývojová fáze do konce 70. let, 1980–1986 stagnace, 1987–1995, období poklesu od 1995. Tento přístup je však nutné s ohledem na aktuální vývoj revidovat. Od roku 2000 se konala řada významných událostí, při kterých byly formulovány stěžejní cíle udržitelného rozvoje (Summit OSN v New Yorku). Tabulka 2 dále sumarizuje chronologický přehled významu udržitelného rozvoje nejdůležitějších autorů a událostí.²³

Tabulka 2 Chronologický přehled významu udržitelného rozvoje

Rok	Autor/událost	Poznámka/definice
1713	Hans Carl von Carlowitz	Hans Carl von Carlowitz použil ve své publikaci termín „nachhaltende Nutzung“ (udržitelné používání) v rámci myšlenky udržitelného využívání lesa (mělo by se kácet jen tolik dřeva, kolik by se dalo znovu získat prostřednictvím plánovaných projektů zalesňování).
1798	Thomas Robert Malthus	Je považován za předchůdce koncepce udržitelného rozvoje a prvního ekonoma, který předvídal limity růstu způsobené nedostatkem zdrojů (viz Esej o principu populace).
1817	David Ricardo	Ricardo nastavil složitější ekonomický model, ekonomický růst se dlouhodobě zhoršuje v důsledku nedostatku přírodních zdrojů. Uvedl, že fyzická omezenost daného zdroje bude v dlouhém období působit na jeho cenu.
1978	Organizace amerických států (OEA)	OEA stanovila v rámci svých projektů rozvoje infrastruktury zaměřených na úpravu vodních toků specifické podoblasti (ekonomická, společenská a dimenze přírodních zdrojů).

²³ WAAS, Tom – HUGÉ, Jean – VERBRUGGEN, Aviel – WRIGHT, Tarah, Sustainable development: A bird's eye view, Sustainability, 2011, 3, č. 10, s. 1640.

Rok	Autor/událost	Poznámka/definice
1980	Strategie zachování světa (World Conservation Strategy, WCS)	Mezi hlavní cíle této strategie patří: udržování nejdůležitějších ekologických procesů, udržování genetické informace všech druhů, udržitelné využití všech společenstev a ekosystémů.
1987	WCED	Udržitelný rozvoj je takovým rozvojem, který naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost naplňovat je i generacím budoucím.
1988	Tisdell	Udržitelný rozvoj je zachování genetické rozmanitosti a udržitelné využívání druhů a ekosystémů.
1990	Harwood	Udržitelný rozvoj je neomezený vývojový systém, kde se vývoj zaměřuje na dosažení větších výhod pro člověka a efektivnějšího využívání zdrojů v rovnováze s prostředím požadovaným pro všechny lidi a všechny ostatní druhy.
1992	Zákon č. 17/1992 Sb. o životním prostředí	Proces, který splňuje stávající potřeby lidské společnosti, aniž by se dotýkal schopnosti budoucích generací uspokojovat své potřeby.
1992	Dovers a Handmer	Proces a mechanismus k dosažení zamýšleného udržitelného rozvoje nebo proces zamýšlené změny a zlepšení.
1994	Elkington	Triple Bottom Line je rovnováha mezi třemi pilíři: environmentálním, ekonomickým a sociálním.
1996	Chichilnisky	Rovné příležitosti pro budoucí generace.
1998	Meadows	Udržitelný rozvoj je sociální konstrukce odvozená z dlouhodobého vývoje vysoce komplexního systému – lidské populace a ekonomického rozvoje integrovaného do ekosystémů a biochemických procesů Země.
1999	Elkington a Rowlands	Udržitelný rozvoj zahrnuje současné úsilí o ekonomickou prosperitu, kvalitu životního prostředí a sociální spravedlnost.
2002	Dyllick a Hockerts	Splnění potřeb přímých a nepřímých zúčastněných stran (jako jsou akcionáři, zaměstnanci, klienti, nátlakové skupiny a komunity), aniž by byla ohrožena schopnost uspokojovat potřeby budoucích zúčastněných stran.
2005	Martin a kol.	Kapacita pro pokračování do dlouhodobé budoucnosti.
2008	Lozano	Využívat holistické, kontinuální a vzájemně provázané jevy mezi ekonomickými, environmentálními a sociálními aspekty. Každé naše rozhodnutí má důsledky pro všechny aspekty dnes i v budoucnu.
2009	Hove	Proces změny, ve kterém je využívání zdrojů, směr investic, orientace technologických a institucionálních změn prováděno podle budoucnosti s ohledem na současné potřeby.
2010	Mitchell a Maxwell	Kompatibilní rozvoj s klimatem.
2011	Axelsson a kol.	Kolektivní společenský proces, který zahrnuje více zainteresovaných stran s rozdílnou úrovní zájmu a moci.
2015	Duran a kol.	Udržitelný rozvoj je rozvoj, který chrání životní prostředí, protože udržitelné prostředí umožňuje udržitelný rozvoj.

Zdroj: vlastní zpracování.

Od průlomových úvah Brundtlandové se pojem udržitelný rozvoj používá různými způsoby vždy v závislosti na tom, zda je používán v akademickém kontextu, nebo v organizační, obchodní či environmentální politice. Ve zprávě je rozvíjen koncept potřeb, zejména základních potřeb chudých na světě, kterým by měla být dána nejvyšší priorita (viz SDGs). Stav, kdy si lidé nejsou schopni zabezpečit své základní lidské potřeby, pochopitelně nedovoluje řešit ochranu některých složek životního prostředí.

Některé definice se dokonce vylučují (viz např. označení oxymóronem od Redclift).²⁴ Uvádí se, že bylo v období 1987–1992 uvedeno cca 70 různých definic, přičemž značná část definic byla zaměřena přímo na životní prostředí,²⁵ s čímž se někteří shodují.²⁶ V dalších dvou desetiletích se počet definic znásobil.

Přístupy, jako je environmentální management v podnicích, společenská odpovědnost firem (dále CSR) byly vyvinuty, aby pomohly podnikům řídit aspekty udržitelnosti. Dále autoři zmiňují integraci aspektů udržitelnosti do nákladového účetnictví či integrované systémy řízení QMS (dále systémy řízení kvality), EMS (environmentální manažerský systém) a BOZP (bezpečnost a ochrana zdraví při práci) do jednoho celku. Zpravidla se jedná o integraci tří nejznámějších a nejvíce používaných, kterými jsou: systém řízení kvality podle mezinárodní normy ISO řady 9000, systém řízení environmentu podle mezinárodní normy ISO řady 14 000, systém řízení bezpečnosti a ochrany zdraví při práci podle britské normy BS OHSAS řady 18 000. Uvedené normy jsou všeobecně aplikovatelné na jakýkoli podnikatelský i nepodnikatelský subjekt. V rámci těchto systémů existují určité společné prvky, jako např. doporučené postupy a praktická opatření, výstupní kontrola nebo zpětná vazba od zákazníka.

S ohledem na výše uvedené lze sumarizovat, že udržitelný rozvoj je koncepce, která se neustále vyvíjí, přičemž se o něm diskutuje na úrovni globální, národní i lokální nejenom mezi jednotlivci, ale též mezi organizacemi. Nicméně důležitost koncepce tkví v její komplexnosti. Na základě prezentovaných definic a identifikace základních vývojových milníků při definování tohoto fenoménu lze sumarizovat, že udržitelný rozvoj je **komplexní soubor strategií, které umožňují pomocí ekonomických nástrojů a technologií uspokojovat sociální potřeby lidí, při plném respektování environmentálních limitů, přičemž je nutné přizpůsobit vnímání jednotlivců, organizací a nastavení jejich systémů řízení.**

Závěr

Závěrem lze shrnout, že holistická perspektiva kombinuje integrační a mezigenerační kontext udržitelného rozvoje. Pojem udržitelný rozvoj takto holistickou formou poprvé použili v knize *Meze růstu (Limits of Growth)* autoři Donella a Dennis Meadowsovi a William Behrens v roce 1972. Nejznámější a také nejjednodušší definice trvale udržitelného rozvoje pochází ze zprávy *Naše společná budoucnost*, od roku 1987 je tento pojem rozpracováván a jsou identifikovány jednotlivé dimenze a principy. Je nutné zdůraznit, že koncept udržitelného rozvoje je mnohem širší než ochrana životního prostředí. Organizace však čelí tlaku ze strany vlád, internacionálních dohod a zainteresovaných stran, aby zlepšily svůj přístup k přírodnímu prostředí.

²⁴ REDCLIFT, M., Sustainable development (1987–2005): an oxymoron comes of age, c. d., s. 220.

²⁵ KIRKBY, John – O'KEEFE, Phil – TIMBERLAKE, Lloyd, *The Earthscan reader in sustainable development*, Earthscan Publications Ltd, 1995.

²⁶ DOBERS, Peter – WOLFF, Rolf, Competing with 'soft' issues – from managing the environment to sustainable business strategies, *Business Strategy and the Environment*, 2000, 9, č. 3, s. 145; FADEEVA, Zinaida, Promise of sustainability collaboration – potential fulfilled?, *Journal of Cleaner Production*, 2005, 13, č. 2, s. 170.

Odpovědné podnikání se stává stále důležitějším tématem v rámci diskuze o globalizaci, konkurenceschopnosti a udržitelném rozvoji. Je významné pro stakeholdery, kteří věnují stále větší pozornost společenskému a environmentálnímu charakteru výrobků a služeb. V izochronním podnikatelském prostředí usilují organizace bez ohledu na sektor podnikání o dlouhodobé konkurenční výhody, které se projevují v nadprůměrném ekonomickém efektu za využití zdrojů.

V rovině obecných zásad udržitelného rozvoje panuje vcelku shoda. Lze konstatovat, že jde o takovou hodnotovou orientaci lidstva a směr vývoje lidské společnosti, kdy jsou uspokojovány základní potřeby všech obyvatel (mezilidská solidarita), kdy možnosti a svobody žijící generace nejdou na úkor možností a svobod generací příštích (mezigenerační solidarita) a kdy se prosazuje harmonie mezi lidstvem a přírodou (při respektování vnitřní životodárné hodnoty přírody a práva jiných živých druhů).

Teoretický přínos článku je prezentace komplexního seznamu dosavadních definic udržitelného rozvoje, sumarizace různorodých objektivních názorů výzkumníků na problematiku udržitelného podnikání a globální udržitelnosti. Praktický přínos lze spatřovat v posouzení terminologické nejednoznačnosti konceptu a v přípravě teoretického základu pro další výzkum.

Literatura

- AXELSSON, Robert – ANGELSTAM, Per – ELBAKIDZE, Marine – STRYAMETS, Nataliya – JOHANSSON, Karl-Erik, Sustainable development and sustainability: Landscape approach as a practical interpretation of principles and implementation concepts, *Journal of Landscape Ecology*, 2011, 4, č. 3, p. 5–30.
- COBBINAH, Patrick Brandful – ERDIAW-KWASIE, Michael Odei – AMOATENG, Paul, Rethinking sustainable development within the framework of poverty and urbanisation in developing countries, *Environmental Development*, 2015, 13, s. 18–32.
- DOBERS, Peter – WOLFF, Rolf, Competing with 'soft' issues – from managing the environment to sustainable business strategies, *Business Strategy and the Environment*, 2000, 9, č. 3, s. 143–150.
- DOVERS, Stephen – HANDMER, John, Uncertainty, sustainability and change, *Global Environmental Change*, 1992, 2, č. 4, s. 262–276.
- DURAN, Dan Cristian – GOGAN, Luminita Maria – ARTENE, Alin – DURAN, Vasile, The components of sustainable development – a possible approach, *Procedia Economics and Finance*, 2015, č. 26, s. 806–811.
- ELKINGTON, John – ROWLANDS, Ian, Cannibals with forks: the triple bottom line of 21st century business, *Alternatives Journal*, 1999, 25, č. 4, s. 42.
- ELKINGTON, John, Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business, *Environmental quality management*, 1998, 8, č. 1, s. 37–51.
- ELKINGTON, John, Towards the sustainable corporation: Win-win-win business strategies for sustainable development, *California management review*, 1994, 36, č. 2, s. 90–100.
- FADEEVA, Zinaida, Promise of sustainability collaboration – potential fulfilled?, *Journal of Cleaner Production*, 2005, 13, č. 2, s. 165–174.
- FENG, Shaw – JOUNG, Che, An overview of a proposed measurement infrastructure for sustainable manufacturing, in: *Proceedings of the 7th global conference on sustainable manufacturing*, Chennai, India, 2009, s. 360.

- FISCHER, Daniel – HAUCKE, Franziska – SUNDERMANN, Anna, What does the media mean by 'sustainability' or 'sustainable development'? An empirical analysis of sustainability terminology in German newspapers over two decades, *Sustainable Development*, 2017, 25, č. 6, s. 610–624.
- FRANKLIN, Alex – NEWTON, Julie – MCENTEE, Jesse, Moving beyond the alternative: sustainable communities, rural resilience and the mainstreaming of local food, *Local Environment*, 2011, 16, č. 8, s. 771–788.
- HARWOOD, Richard, A history of sustainable agriculture, *Sustainable agricultural systems*, 1990, s. 3–19.
- HOLDEN, Erling – LINNERUD, Kristin – BANISTER, David, The imperatives of sustainable development, *Sustainable Development*, 2017, 25, č. 3, s. 213–226.
- HOVE, Hilary, Critiquing sustainable development: a meaningful way of mediating the development impasse?, *Undercurrent*, 2004, 1, č. 1.
- CHICHILNISKY, Graciela, An axiomatic approach to sustainable development, *Social choice and welfare*, 1996, 13, č. 2, s. 231–257.
- JABAREEN, Yosef, A knowledge map for describing variegated and conflict domains of sustainable development, *Journal of Environmental Planning and Management*, 2004, 47, č. 4, s. 623–642.
- JABAREEN, Yosef, A new conceptual framework for sustainable development, *Environment, development and sustainability*, 2008, 10, č. 2, s. 179–192.
- KANTER, David – SCHWOOB, Marie-Hélène – BAETHGEN, Walter – BERVEJILLO, José – CARRIQUIRY, Miguel – DOBERMANN, Achim – FERRARO, Bruno – LANFRANCO, Bruno – MONDELLI, Mario – PENENGO, Cecilia – SALDIAS, Rodrigo – SILVA, Maria Eugenia – DE LIMA, Juan Manuel Soares, Translating the sustainable development goals into action: a participatory backcasting approach for developing national agricultural transformation pathways, *Global Food Security*, 2016, 10, s. 71–79.
- KIRKBY, John – O'KEEFE, Phil – TIMBERLAKE, Lloyd, *The Earthscan reader in sustainable development*, Earthscan Publications Ltd, 1995.
- KLARIN, Tomislav, The concept of sustainable development: From its beginning to the contemporary issues, *Zagreb International Review of Economics and Business*, 2018, 21, č. 1, s. 67–94.
- LOZANO, Rodrigo, Envisioning sustainability three-dimensionally, *Journal of cleaner production*, 2008, 16, č. 17, s. 1838–1846.
- MARTIN, Stephen – BRANNIGAN, James – HALL, Annie, Sustainability, systems thinking and professional practice, *Journal of Geography in Higher Education*, 2005, 29, č. 1, s. 79–89.
- MEADOWS, Donella, Indicators and information systems for sustainable development, 1998.
- MEADOWS, Donella – MEADOWS, Dennis – RANDERS, Jorgen – BEHRENS, William, *The limits to growth*, New York, 1972, č. 102, s. 27.
- MEBRATU, Desta, Sustainability and sustainable development: historical and conceptual review, *Environmental impact assessment review*, 1998, 18, č. 6, s. 493–520.
- MITCHELL, Tom – MAXWELL, Simon, *Defining Climate Compatible Development: Climate and Development Knowledge Network Policy Brief*, London: CDKN & ODI 2010.
- NEUWIRTH, Rostam, Global Law and Sustainable Development: Change and the “Developing-Developed Country” Terminology, *The European Journal of Development Research*, 2017, 29, č. 4, s. 911–925.
- NORMAN, Wayne – MACDONALD, Chris, Getting to the bottom of “triple bottom line”, *Business ethics quarterly*, 2004, s. 243–262.
- OLAWUMI, Timothy – CHAN, Daniel, A scientometric review of global research on sustainability and sustainable development, *Journal of cleaner production*, 2018, č. 183, s. 231–250.
- PARKIN, Sara – SOMMER, Florian – UREN, Sally, Sustainable development: understanding the concept and practical challenge, in: *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Engineering Sustainability*, Thomas Telford Ltd, 2003, s. 19–26.

- PARRIS, Thomas – KATES, Robert, Characterizing and measuring sustainable development, *Annual Review of environment and resources*, 2003, 28, č. 1, s. 559–586.
- PRUGH, Thomas – ASSADOURIAN, Erik, What is sustainability, anyway?, *World Watch*, 2003, 16, č. 5, s. 10.
- PUNKARI, Mikko – FUENTES, Marlene – WHITE, Pamela – RAJALAHTI, Riikka – PEHU, Eija, Social and environmental sustainability of agriculture and rural development investments: a monitoring and evaluation toolkit, *The World Bank* 2007.
- REDCLIFT, Michael, Sustainable development (1987–2005): an oxymoron comes of age, *Sustainable development*, 2005, 13, č. 4, s. 212–227.
- SARTORI, Simone – LATRÔNICO, Fernanda – CAMPOS, Lucila, Sustainability and sustainable development: a taxonomy in the field of literature, *Ambiente & Sociedade*, 2014, 17, č. 1.
- SLAPER, Timothy – HALL, Tanya, The triple bottom line: What is it and how does it work, *Indiana business review*, 2011, 86, č. 1, s. 4–8.
- SNEDDON, Chris – HOWARTH, Richard – NORGAARD, Richard, Sustainable development in a post-Brundtland world, *Ecological economics*, 2006, 57, č. 2, s. 253–268.
- TISDELL, Clem, Sustainable development: differing perspectives of ecologists and economists, and relevance to LDCs, *World development*, 1988, 16, č. 3, s. 373–384.
- UITTO, Juha, Evaluating environment and development: Lessons from international cooperation, *Evaluation*, 2014, 20, č. 1, s. 44–57.
- WAAS, Tom – HUGÉ, Jean – VERBRUGGEN, Aviel – WRIGHT, Tarah, Sustainable development: A bird's eye view, *Sustainability*, 2011, 3, č. 10, s. 1637–1661.
- WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT; BRUNDTLAND, Gro Harlem, Presentation of the Report of the World Commission on Environment and Development to the Commission of the European Communities, the EC and EFTA Countries 1987, Brussels: World Commission on Environment and Development 1987.

SLEDOVÁNÍ VYBRANÝCH UKAZATELŮ NA PRODUKCI A REPRODUKCI DOJNIC V ROZDÍLNÝCH SYSTÉMECH CHOVU

MONITORING OF SELECTED INDICATORS OF PRODUCTION AND REPRODUCTION OF DAIRY COWS IN VARIOUS STABLING SYSTEMS

Jana Štemberková

Abstrakt: Článek se zaměřuje na porovnání výsledků mléčné produkce a ukazatelů reprodukce z rozdílných systémů ustájení ve stádě českého strakatého skotu a holštýnského skotu, v závislosti na vybraných činitelích v podniku ZOD 11. KVĚTNA, a. s., který se nachází ve Středočeském kraji. Na základě dat zpracovávaných z měsíčních přehledů o inseminaci a zabřezávání, z měsíčních výsledků kontroly užitkovosti, z karet plemenic a faremní evidence inseminací a evidence měsíčních nádojů byly vyhodnoceny ukazatele mléčné užitkovosti, a to především složení mléka a kvalitativní ukazatele mléka. Reprodukční ukazatele byly sledovány za celý rok a za jednotlivé měsíce. Sledovány byly tři ukazatele, a to inseminační interval, servis perioda a mezidobí. Podklady byly zpracovávány v období od ledna 2016 do května 2017, kdy byla získávána data z vazné stáje, a od června 2017 do března 2018 ze stáje volné. Statistické vyhodnocení bylo provedeno programem SAS 9.3 (SAS/STAT® 9.3, 2011). Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že výsledky mléčné produkce a ukazatelů reprodukce z vazné stáje byly horší než ze stáje volné. Hlavním zjištěním tohoto článku je, že dojnice mají lepší výsledky mléčné produkce a ukazatelů reprodukce ve volném systému ustájení, který více odpovídá jejich fyziologickým potřebám než vazný systém ustájení.

Abstract: The article offers a comparison of results in milk production and reproduction indicators in different stabling systems in a herd of Czech spotted cattle and Holstein cattle according to selected factors in the ZOD 11. KVĚTNA Joint Stock Company located in the Central Bohemian Region. We evaluated milk performance indicators, especially milk composition and milk quality based on data drawn from monthly surveys on insemination and conception, monthly results of performance control, stallion cards, farm records of insemination, and monthly milking records. Reproduction indicators were monitored both for the year as a whole and for individual months. We monitored three indicators, namely insemination interval, service period, and the period in-between. Documentation was processed from January 2016 until May 2017 for data from the tie-stall stable, and from June 2017 to March 2018 for data from free stabling. Statistical evaluation was processed by software SAS 9.3 program (SAS / STAT® 9.3, 2011). The results show that indicators pertaining to milk production and reproduction were worse for cattle from the tie-stalls than for cows from the free stable. The main finding of this article is that dairy cows achieve better results in milk production and reproduction indicators in a free stabling system which better corresponds to their physiological needs than tie stalls do.

Klíčová slova: mléčná produkce; reprodukční výkon; chovné systémy; dojnice; welfare; etologie.

Keywords: milk production, reproductive performance, breeding systems, dairy cow, welfare, ethology.

Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0818.

Úvod

V České republice je pro produkci mléka nejčastěji chované plemeno holštýnský skot, které je prošlechtěné na vysokou mléčnou užitkovost, a dále pak plemeno český strakatý skot s kombinovanou užitkovostí. Cílem výzkumu bylo sledování a následné porovnání výsledků vybraných ukazatelů na mléčnou produkci a reprodukci dojníc v rozdílných systémech ustájení, a to v závislosti na vybraných činitelích. Hlavní myšlenkou výzkumu byla hypotéza, zda volný systém ustájení více odpovídá fyziologickým potřebám dojníc obou plemen než systém vazného ustájení a zda budou výsledky reprodukčních ukazatelů lepší ve volném ustájení než v ustájení vazném.

Vazný a volný systém ustájení a vliv na produkci a reprodukci

Vazné ustájení patří mezi zastaralé technologie a v dnešní době se s ním setkáváme obvykle ve starých typech kravínů nebo u malých chovatelů. Vývoj této technologie souvisel s ekonomickými podmínkami, ale byly zohledňovány i požadavky na ochranu zvířat. Nezbytnou potřebou vysokoužitkových dojníc je pohyb, který tento typ ustájení neumožňuje. Dříve byly dojnice ustájeny převážně v typových kravínech K-96 a K-174, které vznikaly v období let 1955–1980. Hlavními nevýhodami vazného ustájení je vyšší pracnost při ošetřování a dojení, nižší čistota vemene i zvířete. Mezi další nevýhody patří horší zdravotní stav končetin, ale i celkové hodnocení aspektů welfare. Tyto aspekty a nástup volného ustájení vedl k útlumu těchto systémů ustájení. Systém volného ustájení patří v dnešní době k nejvyužívanějším. Jedná se o systém ustájení, kdy zvířata odpočívají v boxových stlaných nebo bezstelivových ložích, zajišťujících pohodlí při uléhání a vstávání a prostor pro volný pohyb těla.¹ Ležení je pro dojnice důležité z více důvodů. Při ležení dojnice odpočívá a i její končetiny si odpočinou a zároveň oschnou. Pokud dojnice leží, protéká jejím vememem o 30 % krve více. V případě špatného komfortu boxových loží ulehají jen velmi unavené dojnice a leží déle, než je obvyklé, a také se mohou objevit další problémy, jako jsou otoky hlezén. Mezi výhody dnes preferovaného volného ustájení se řadí především lepší zdravotní stav vemene.² Ve volném systému ustájení je nižší výskyt somatických buněk a vyšší čistota vemen, lepší jsou i výsledky plodnosti a pohoda zvířat. Oproti vaznému ustájení mají volně ustájená zvířata vyšší výdej energie v důsledku možnosti pohybu.³

V posledních letech dochází k výraznému zhoršování plodnosti dojníc, a tudíž reprodukční výkonnosti stáda. Na tomto faktu se podílí celá řada faktorů. Bohužel nesprávně bývá za hlavního viníka označována rostoucí užitkovost dojníc a zapomíná se na zásadní vliv dobrého či špatného řízení stáda. Dobré reprodukce může být dosahováno i při vysoké mléčné užitkovosti.⁴ Mezi jeden z nejdůležitějších faktorů

¹ BOUŠKA, Josef, Chov dojeného skotu, Praha 2006, s. 46.

² HULSEN, Jan, Cow signals, Praha 2011, s. 54.

³ NEJA, Wojciech – BOGUCKI, Mariusz – JANKOWSKA, Malgorzata – SAWA, Anna, Effect of cow cleanliness in different housing systems on somatic cell count in milk, Acta Veterinaria Brno, 2016, s. 55–61.

⁴ NEDVĚD, Jaromír, Reprodukce a ekonomika výroby mléka, 2007, dostupné online: <<https://www.zemedelec.cz/reprodukce-a-ekonomika-vyroby-mleka/>> [11. 9. 2021].

ovlivňujících plodnost patří dědivost, která se pohybuje na nízké úrovni. Plodnost prvotetek a dojníc ovlivňuje negativní energetická bilance (NEB) po porodu, která rozhoduje o první postpartální ovulaci a kondici zvířat jako takové. Na plodnost laktujících dojníc má dále vliv efektivita inseminace, její načasování a plodnost býka.⁵ Mezi nejvýznamnější faktory ovlivňující úspěšnou reprodukci patří také přesná detekce říje, zvládnutí porodního období, negativní energetická bilance, reprodukční nemoci, ustájení, pohodlí, tepelný režim a stres.⁴ Rozhodující pro plodnost stáda je detekce říje. Na intenzitu vnějších příznaků říje má vliv výživa dojníc, welfare, zdravotní stav paznehtů, přesnost sledování zvířat a cit pro vyhledávání říje.⁶ Poruchy reprodukce jsou způsobeny ze 60 % nedostatkem v organizaci reprodukce a ze 40 % problémy ve výživě a ustájení dojníc.

Dobry zdravotni stav plemenic a zabezpečeni optimálních podmínek pro jejich pohodu jsou důležitými předpoklady pro realizaci genetického potenciálu jedince i celého chovu, a tím pro vysokou a kvalitní produkci, reprodukci a ekonomiku chovu.⁷ Jelikož reprodukční výkonnost je výrazem celkového zdraví zvířete, je možné tvrdit, že veškeré faktory ovlivňující celkový zdravotní stav a pohodu zvířat ovlivňují rovněž jejich pohlavní aktivitu a plodnost.⁸

Charakteristika podniku

Společnost ZOD 11. KVĚTNA, a. s., se sídlem v Milíně se nachází poblíž města Příbram ve Středočeském kraji. Hlavním předmětem podnikání je rostlinná a živočišná výroba. Výměra obhospodařované půdy činí celkem 2 545 ha. Pěstovány jsou obiloviny, řepka ozimá, kukuřice a píce. Stavby hospodářských zvířat v podniku jsou: skot celkem 953 ks, z toho dojnice 306 ks. Ustájení dojníc bylo do května 2017 vazné, a to na dvou stájích v Cetyni a Raděticích.

Nově vybudovaná produkční stáj v Konětotech umožňuje dojnícím od června 2017 volné boxové, stelivové ustájení. Stáj je konstruována jako lehká otevřená stavba opatřená na podélných stěnách protiprůvanovými svinovacími plachtami. Výměnu vzduchu umožňuje krytá hřebenová štěrbina. V horkých letních dnech zajišťují proudění vzduchu ventilátory umístěné nad krmištěm. Dále je tato stáj vybavena automatickým systémem krmení, napájecími žlaby, hydraulickými shrnovacími lopatami na odklíz výkalů a automatickými rotačními drbadly. Produkční stáj je propojena s rybinovou dojírnou 2 × 12 a čekárnou, která je vybavena mechanickým přiřaněčem. Dojnice jsou dojeny 2krát denně a jejich identifikace je zajišťována čipy na pásce umístěnými na zadní končetině. Suchostojné krávy jsou ustájeny ve vedlejší stáji na hluboké podestýlce, v této stáji se nachází i porodna, rozdělená na porodní boxy. Narozená telata jsou ustájena ve venkovních individuálních boxech (VIB) a ve věku cca 3 týdnů jsou následně převážena na teletník do Cetyně, který je vybaven napájecím

⁵ FRICKE, Paul M., Optimální řízení reprodukce skotu: zvýšit zabřezávání dojníc, Zemědělec, 2010, č. 20, s. 28–29.

⁶ BEČVÁŘ, Ondřej, Cesty k zisku z dojníc, Řízení reprodukce dojníc, Zemědělec, 2010, č. 14, s. 26–27.

⁷ ILLEK, Josef, Aktuální zdravotní problematika v chovech skotu, Management zdraví v chovech skotu, VETfair, Hradec Králové 2010, s. 36.

⁸ HOFÍREK, Bohumír, Nemoci skotu, Brno 2009, s. 152.

automatem. Dojnice jsou po celou dobu laktace krmeny jednotnou směsnou krmnou dávkou, která je jim průběžně za den zakládána na žlab a přihrnována automatickým krmným robotem. Krmná dávka pro dojnice je složena z následujících komponentů: směs pro dojnice, melasa, pivovarské kvasnice, sláma, kukuřičná siláž, vojtěšková senáž, cukrovarské řízky, šrot, CCM a pivovarské mláto. Dojnice také mají neustálý přístup k minerálním lizům a kamenné soli. Průměrná užitkovost dojnic za normovanou laktaci pro rok 2016/2017 činila v tomto podniku 7 387 kg mléka, 315 kg tuku, 278 kg bílkovin, s průměrnou tučností mléka 4,12 % a obsahem bílkovin 3,62 %. Vyhledávání říjí je prováděno tradičním způsobem, a to pozorováním plemenic. Samotné zapouštění je zajišťováno inseminacním technikem u fixovaných dojnic v inseminacních boxech. Pro obnovu stáda podnik využívá vlastní jalovičky. Mezidobí u dojnic za rok 2016/2017 představovalo 419 dnů.

Metodika

Během výzkumu byla použita data získaná z podniku ZOD 11. KVĚTEN, a. s., konkrétně z farmy Cetyně a Radětice za období červen 2016 až květen 2017, kde byly dojnice ve vazném ustájení, a z farmy Konětopy za období červen 2017 až březen 2018, kde byly dojnice ustájeny volně.

Hodnocení mléčné užitkovosti a reprodukčních ukazatelů bylo provedeno na základě souhrnných údajů za laktace (produkce mléka v kg, průměrný obsah tuku a bílkovin v % a celková produkce tuku a bílkovin v kg) a dále údaje o věku při prvním otelení, délce servis periody, mezidobí a inseminacním intervalu byly převzaty z kontrolních listů jednotlivých plemenic, dostupných v databázi plemenic.⁹ K vyhodnocení počtu somatických buněk a obsahu laktózy byly použity informace z měsíčních sestav kontroly užitkovosti, které zpracovává Českomoravská společnost chovatelů a jsou dostupné z aplikace Milk Profit Data. Hodnoty somatických buněk a obsah laktózy byly z měsíčních sestav kontroly užitkovosti následně zprůměrovány.

Dojnice byly rozděleny do dvou skupin, I. skupina prvotelky a II. skupina 2. a další laktace. Data byla zpracována v programu Microsoft Excel a následně statisticky vyhodnocena pomocí programu SAS 9.3 (SAS/STAT® 9.3, 2011). Pro vyhodnocení byl z důvodu nízké četnosti vysokých pořadí laktace upraven efekt pořadí laktace pouze na 3 úrovně (1. laktace, 2. laktace, 3. a další laktace).

Výsledky

Pro sledování mléčné produkce a reprodukce bylo vybráno celkem 274 ks dojnic, které splňovaly délku laktace nad 248 dní. Sledované dojnice byly následně z každého systému ustájení rozděleny do dvou skupin, a to tak, že I. skupina představovala prvotelky, z obou stájí 115 ks, a II. skupina dojnice na 2. a další laktaci, z obou stájí 159 ks. Data o dojnicích byla vyhodnocena a následně mezi sebou porovnávána, a to tak, že od ledna 2016 do května 2017 byla získávána data z vazné stáje od 216 ks dojnic a od června 2017 do března 2018 ze stáje volné od 58 ks dojnic.

⁹ Dostupné online: <www.plemdat.cz> [11. 9. 2021].

Tabulka 1 Základní statistiky sledovaných dojnic

proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
pořadí laktace	274	2,22	1,42	1	7	0,09	64,20
dny laktace	274	300,65	12,32	248	305	0,74	4,10
mléko kg	274	7 020,90	1 161,48	4 125	10 215	70,17	16,54
tuk %	274	4,51	0,47	3,06	6,24	0,03	10,45
tuk kg	274	329,24	58,26	177	469	3,52	17,69
bílkoviny %	274	3,54	0,23	3	4,25	0,01	6,44
bílkoviny kg	274	253,78	42,09	150	379	2,54	16,58
laktóza %	274	4,71	0,30	4,31	5,32	0,02	6,30
SB (tis./ml)	274	622,11	1 308,97	4	9 999	79,08	210,41
mezidobí (dnů)	159	409,76	71,33	321	734	5,66	17,41
servis perioda (dnů)	252	148,55	58,23	48	315	3,67	39,20
pořadí inseminace	274	3,16	1,75	1	8	0,11	55,16
březost %	274	66,06	47,44	0	100	2,87	71,81
inseminační interval (dnů)	271	73,07	23,12	22	172	1,40	31,63
perzistence	270	84,83	12,47	48	124	0,76	14,70

n – počet měření; \bar{x} – aritmetický průměr; s – směrodatná odchylka; min. – minimální hodnota; max. – maximální hodnota; s. e. – střední chyba aritmetického průměru; V (%) – koeficient variance. Zdroj: zpracovala autorka.

V **tabulce 1** je uvedeno průměrné pořadí laktace 2,22, přičemž minimální hodnota byla 1 laktace a maximální 7 laktací. Průměrná produkce mléka činila 7 020,9 kg, přičemž minimální hodnota byla 4 125 kg mléka a oproti tomu maximální hodnota 10 215 kg mléka. Průměrná hodnota tuku činila 4,51 % a 329,24 kg, přičemž minimální hodnota pro tučnost byla zaznamenána 3,06 % a 177 kg a maximální 6,24 % a 469 kg tuku. Průměrná hodnota pro bílkoviny byla 3,54 % a 253,78 kg, přičemž minimální hodnota pro bílkoviny byla naměřena na 3 % a 150 kg, oproti tomu maximum bílkoviny dosahovalo 4,25 % a 379 kg. Průměrná hodnota pro laktózu byla vypočtena na 4,71 %, přičemž minimální zaznamenaná hodnota činila 4,31 % a maximální 5,32 %. Průměrný počet somatických buněk byl vypočten na 622,11 tis./ml, přičemž minimální zaznamenaná hodnota SB byla 4 tis./ml a maximální 9 999 tis./ml za sledované období.

Průměrný počet dnů za mezidobí byl vypočten na 409,76 dne, přičemž minimální hodnota představovala 321 dnů a maximální 734 dnů. Průměrná hodnota servis periody představovala 148,55 dne, přičemž minimální zaznamenaná hodnota byla 48 dnů a maximální 315 dnů. Průměrné pořadí inseminace představovalo hodnotu 3,16, přičemž minimální hodnota byla naměřena 1 a maximální 8 pro jednu plemeni. Průměrné procento březosti bylo vypočteno na 66,06 %, přičemž minimální hodnota představovala 0 % a maximální 100 %. Průměrný počet dnů pro výpočet inseminačního intervalu představoval 73,07 dne, přičemž minimum bylo zaznamenané na 22 dnů a maximum na 172 dnů.

Tabulka 2 Základní statistiky dle plemene (všechny s podílem C byly sloučeny do C)

plemeno	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
C	pořadí laktace	157	1,85	1,13	1	6	0,09	61,03
	dny laktace	157	301,68	11,06	248	305	0,88	3,67
	mléko kg	157	7 140,87	1 045,49	4 906	1 0215	83,44	14,64
	tuk %	157	4,53	0,43	3,2	5,49	0,03	9,45
	tuk kg	157	333,39	54,95	205	468	4,39	16,48
	bílkoviny %	157	3,53	0,22	3	4,13	0,02	6,21
	bílkoviny kg	157	257,80	39,18	183	379	3,13	15,20
	laktóza %	157	4,73	0,29	4,31	5,32	0,02	6,20
	SB (tis./ml)	157	644,19	1 240,37	7	9 355	98,99	192,55
	mezidobí (dnů)	73	410,68	64,32	325	633	7,53	15,66
	servis perioda (dnů)	143	143,64	59,10	48	315	4,94	41,15
	pořadí inseminace	157	2,93	1,78	1	8	0,14	60,87
	březost %	157	59,24	49,30	0	100	3,93	83,22
	inseminační interval (dnů)	154	72,79	22,60	22	172	1,82	31,05
	perzistence	157	88,32	10,25	76	124	0,82	11,61
H	pořadí laktace	117	2,70	1,62	1	7	0,15	59,99
	dny laktace	117	299,26	13,75	248	305	1,27	4,60
	mléko kg	117	6 859,91	1 288,14	4 125	9 943	119,09	18,78
	tuk %	117	4,49	0,53	3,06	6,24	0,05	11,70
	tuk kg	117	323,67	62,22	177	469	5,75	19,22
	bílkoviny %	117	3,54	0,24	3,04	4,25	0,02	6,76
	bílkoviny kg	117	248,38	45,32	150	342	4,19	18,25
	laktóza %	117	4,69	0,30	4,31	5,32	0,03	6,42
	SB (tis./ml)	117	592,48	1 400,64	4	9 999	129,49	236,40
	mezidobí (dnů)	86	408,98	77,14	321	734	8,32	18,86
	servis perioda (dnů)	109	154,99	56,69	50	310	5,43	36,58
	pořadí inseminace	117	3,48	1,65	1	7	0,15	47,39
	březost %	117	75,21	43,36	0	100	4,01	57,65
	inseminační interval (dnů)	117	73,44	23,87	42	172	2,21	32,50
	perzistence	113	79,97	13,64	48	111	1,28	17,06

n – počet měření; \bar{x} – aritmetický průměr; s – směrodatná odchylka; min. – minimální hodnota; max. – maximální hodnota; s. e. – střední chyba aritmetického průměru; V (%) – koeficient variance. Zdroj: zpracovala autorka.

Tabulka 2 znázorňuje přehled základních statistik dle plemene. Pořadí laktace představovalo pro dojnice plemene ČESTR v průměru 1,85, přičemž rozmezí těchto hodnot se pohybovalo od 1 do 6. Oproti tomu dojnice holštýnského plemene měly průměrnou hodnotu pořadí laktace 2,70, přičemž rozmezí těchto hodnot se pohybovalo od 1 do 7. Průměrná produkce mléka pro dojnice ČESTR představovala 7 140,87 kg mléka, v rozmezí hodnot od 4 906 kg do 10 215 kg mléka. Oproti tomu holštýnské dojnice měly naměřenou průměrnou produkci mléka 6 859,91 kg, v rozmezí hodnot od 4 125 kg do 9 943 kg mléka. Průměrná hodnota tuku byla vypočtena u dojnic ČESTR 4,53 % a 333,39 kg, tyto hodnoty se pohybovaly v rozmezí 3,2 % až 5,49 % a od 205 kg do 468 kg tuku. Oproti tomu holštýnské dojnice vykazovaly průměrnou hodnotu tuku 4,49 % a 323,67 kg, přičemž zjištěné hodnoty se pohybovaly v rozmezí od 3,06 % do 6,24 % a od 177 kg do 469 kg tuku. Průměrná hodnota bílkoviny byla vypočtena u dojnic ČESTR 3,53 % a 257,80 kg, tyto hodnoty se pohybovaly v rozmezí od 3 % do 4,13 % a od 183 kg do 379 kg bílkovin. Oproti tomu holštýnským dojnicím byla vypočtena průměrná hodnota bílkoviny 3,54 % a 248,38 kg, přičemž zjištěné hodnoty se pohybovaly v rozmezí od 3,04 % do 4,25 % a od 150 kg do 342 kg bílkoviny. Průměrná hodnota laktózy představovala u dojnic ČESTR 4,73 % a rozmezí se pohybovalo od 4,31 % do 5,32 %. U dojnic holštýnského plemene byla naměřena průměrná hodnota laktózy 4,69 % v pohybuujícím se rozmezí od 4,31 % do 5,32 %. Průměrný počet somatických buněk byl vypočten u dojnic ČESTR na hodnotu 644,19 tis./ml, rozmezí SB se pohybovalo mezi 7–9 355 tis./ml. Oproti tomu u dojnic holštýnského plemene byla naměřena hodnota SB 592,48 tis./ml a počet SB se pohyboval v rozmezí 4–9 999 tis./ml.

Průměrná hodnota mezidobí u plemenic ČESTR představovala 410,68 dne a pohybovala se v rozmezí od 325 dnů do 633 dnů. Oproti tomu holštýnské plemenice vykazovaly průměrnou hodnotu mezidobí nižší, a to 408,98 dne a v rozmezí 321–734 dnů. Průměrná hodnota servis periody u dojnic ČESTR byla naměřena na 143,64 dne, přičemž rozmezí hodnot bylo od 48 do 315 dnů. Oproti tomu holštýnské dojnice měly průměrnou hodnotu servis periody vyšší, a to 154,99 dne a hodnoty pohybuující se v rozmezí od 50 do 310 dnů. Průměrná hodnota pořadí inseminace představovala pro dojnice ČESTR 2,93, přičemž rozmezí těchto hodnot se pohybovalo od 1 do 8. Oproti tomu holštýnské dojnice měly průměrnou hodnotu pořadí inseminace vyšší, konkrétně 3,48, a rozmezí hodnot se u nich pohybovalo od 1 do 7. Průměrná hodnota procenta březosti byla vypočtena u dojnic ČESTR na 59,24 %, oproti tomu u holštýnských plemenic byla tato průměrná hodnota vyšší a představovala hodnotu 75,21 %. Průměrná hodnota inseminačního intervalu byla vypočtena u dojnic plemene ČESTR na 72,79 dne, tato hodnota se pohybovala v rozmezí 22–172 dnů. Oproti tomu u holštýnských dojnic byla průměrná hodnota inseminačního intervalu vypočtena na 73,44 dne a pohybovala se v rozmezí 42–172 dnů. Průměrná hodnota perzistence představovala u plemenic ČESTR 88,32 a byla vypočtena z hodnot v rozmezí 76–124. Oproti tomu u holštýnských plemenic byla tato hodnota v průměru vypočtena na 79,97 a pohybovala se v rozmezí 48–111.

Mléčná užitkovost byla ve většině sledovaných ukazatelů výrazně lepší u českého strakatého plemene než u holštýnského plemene. V zastoupení jednotlivých složek mléka vyšlo pouze % bílkovin lépe u holštýnského plemene, a to o 0,01 %, než

u plemene českého strakatého skotu. Oproti tomu lepší reprodukční ukazatele, jako jsou mezidobí a % březosti, vykazovaly dojnice holštýnského plemene než plemene českého strakatého skotu. Dojnice plemene ČESTR měly výrazně lepší servis periodu a inseminační interval. Také pořadí inseminace bylo lepší u dojnic plemene ČESTR, a to o 0,55, než u holštýnského plemene.

Ve vztahu k mléčné produkci a reprodukci byl následně také zařazen i vliv délky laktace (ve dnech), přičemž byly sledovány dojnice, které splňovaly délku laktace nad 248 dní. Nejvíce zastoupeny byly dojnice s 305 dny laktace (235 ks).

Tabulka 3 zobrazuje ukazatele mléčné produkce a reprodukce u dojnic na rozdílných laktacích. U prvotek byla vypočítána průměrná hodnota produkce mléka na 6 816,7 kg, hodnoty se pohybovaly v rozmezí 4 260–9 379 kg mléka. Oproti tomu u dojnic na 2. a další laktaci byla průměrná hodnota produkce vypočtena na 6 975,94 kg mléka a tyto hodnoty se pohybovaly v rozmezí 5 209,29–9 140,86 kg mléka. Průměrná hodnota tuku u prvotek byla zaznamenána na 4,6 % a 321,94 kg tuku, hodnoty tuku se pohybovaly u sledovaných prvotek v rozmezí od 3,24 % do 6,24 % a od 205 kg do 428 kg tuku. Oproti tomu průměrné hodnoty tuku u dojnic na 2. a další laktaci byly naměřeny na 4,34 % a 325,85 kg tuku, hodnoty tuku se u těchto dojnic pohybovaly v rozmezí 3,46–5,07 % a 224,14–419,57 kg tuku. Průměrná hodnota bílkoviny u prvotek představovala 3,54 % a 242,65 kg, přičemž rozmezí těchto hodnot bylo 3–4,25 % a 163–320 kg bílkoviny. Oproti tomu u dojnic na 2. a další laktaci byly průměrné hodnoty bílkoviny vypočteny na 3,5 % a 249,75 kg, přičemž rozmezí hodnot se pohybovalo od 3,19 % do 3,91 % a od 185 kg do 323,57 kg bílkoviny. Průměrná hodnota laktózy byla zaznamenána u prvotek 4,82 %, a získané hodnoty se pohybovaly v rozmezí 4,65–5,23 %. U dojnic na 2. a další laktaci byly průměrné hodnoty laktózy vypočítány na 4,66 % a získané hodnoty se pohybovaly v rozmezí 4,51–5,08 %. Průměrný počet somatických buněk u prvotek byl zaznamenán v hodnotě 697,41 tis./ml a získané hodnoty se pohybovaly od 12 tis./ml do 9 999 tis./ml. Oproti tomu u dojnic na 2. a další laktaci byla naměřena průměrná hodnota somatických buněk 463,86 tis./ml a získané hodnoty od sledovaných dojnic se pohybovaly v rozmezí 55,71–2 412,29 tis./ml.

Průměrný počet dnů u mezidobí byl hodnocen pouze u dojnic na 2. a další laktaci, kdy průměrná hodnota představovala 395,07 dne, a získané hodnoty se pohybovaly v rozmezí od 328,14 dne do 553 dnů. U prvotek byl zjištěn průměrný počet dnů servis periody, a to 136,68 dne, hodnoty se pohybovaly v rozmezí od 51 do 315 dnů. Oproti tomu dojnice na 2. a další laktaci měly průměrný počet dnů servis periody výrazně vyšší než prvotelky, a to v hodnotě 158,40 dne, získané hodnoty se od všech dojnic na 2. a další laktaci pohybovaly od 77,29 do 254,57 dne. Průměrná hodnota pořadí inseminace představovala u prvotek 2,61 a získané hodnoty se pohybovaly v rozmezí 1–7. U dojnic na 2. a další laktaci byla průměrná hodnota pořadí inseminace vypočtena na 3,65 a hodnoty se pohybovaly mezi 1–8. Průměrná hodnota procenta zabřezávání byla u prvotek vypočítána na 58,26 %, oproti tomu u dojnic na 2. a další laktaci byla průměrná hodnota vypočítána na 89,13 %. U prvotek byl zaznamenán průměrný inseminační interval na 77,29 dne, minimální hodnoty představovalo 59 dnů a maximální 124 dnů. Oproti tomu u dojnic na 2. a další laktaci byla průměrná hodnota inseminačního intervalu vypočítána na 68,99 dne a rozmezí hodnot se

pohybovalo mezi 44,43–105,43 dne. Průměrná hodnota perzistence u prvotetek představovala 91,12 a získané hodnoty od sledovaných prvotetek se pohybovaly v rozmezí 59–124. U dojnic na 2. a další laktaci byla průměrná perzistence vypočítána na 80,23 a rozmezí hodnot bylo od 61,71 do 97,86.

Ve srovnání ukazatelů mléčné produkce průměrných hodnot u prvotetek s průměrnými hodnotami u dojnic na 2. a další laktaci můžeme uvést, že hodnoty % tuku byly o 0,26 % vyšší u prvotetek než u dojnic na 2. a další laktaci. Stejně tak tomu bylo i u hodnot % bílkovin a % laktózy, kdy prvotelky měly lepší výsledky o 0,04 % bílkovin a o 0,16 % laktózy než dojnice na 2. a další laktaci. Oproti tomu dojnice na 2. a další laktaci měly mnohem menší průměrný počet somatických buněk, a to o 233,55 tis./ml. Z reprodukčních ukazatelů dosahovaly lepších výsledků prvotelky v servis periodě a pořadí inseminace než dojnice na 2. a další laktaci. Oproti tomu dojnice na 2. a další laktaci měly v průměru výrazně lepší % březosti (89,13 %) než prvotelky (58,26 %) a inseminační interval byl rovněž lepší u dojnic na 2. a další laktaci (68,99 dne) než u prvotetek (77,29 dne).

Tabulka 3 Vyhodnocení vlivu pořadí laktace na vybrané ukazatele

pořadí laktace	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
1	dny laktace	115	300,55	12,11	254	305	1,13	4,03
	mléko kg	115	6 816,70	989,57	4 260	9 379	92,28	14,52
	tuk %	115	4,60	0,46	3,24	6,24	0,04	9,98
	tuk kg	115	312,94	44,91	205	428	4,19	14,35
	bílkoviny %	115	3,54	0,23	3	4,25	0,02	6,59
	bílkoviny kg	115	242,65	34,40	163	320	3,21	14,18
	laktóza %	115	4,82	0,21	4,65	5,23	0,02	4,33
	SB (tis./ml)	115	697,41	1 659,70	12	9 999	154,77	237,98
	mezidobí (dnů)	0	–	–	–	–	–	–
	servis perioda (dnů)	93	136,68	51,39	51	315	5,33	37,60
	pořadí inseminace	115	2,61	1,57	1	7	0,15	60,01
	březost %	115	58,26	49,53	0	100	4,62	85,01
	inseminační interval (dnů)	112	77,29	27,22	41	172	2,57	35,22
perzistence	114	91,12	11,91	59	124	1,12	13,07	
2	dny laktace	69	301,51	9,86	248	305	1,19	3,27
	mléko kg	69	7 308,00	1 252,06	4 973	10 215	150,73	17,13
	tuk %	69	4,48	0,49	3,06	5,41	0,06	10,84
	tuk kg	69	351,42	58,60	200	440	7,05	16,67
	bílkoviny %	69	3,53	0,19	3,09	4,13	0,02	5,51
	bílkoviny kg	69	266,71	46,60	172	379	5,61	17,47
	laktóza %	69	4,54	0,33	4,31	5,24	0,04	7,32

pořadí laktace	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
2 pokrač.	SB (tis./ml)	69	764,13	1 081,96	4	3 483	130,25	141,59
	mezidobí (dnů)	69	403,29	66,06	324	633	7,95	16,38
	servis perioda (dnů)	69	162,14	59,74	56	310	7,19	36,84
	pořadí inseminace	69	3,74	1,84	1	8	0,22	49,11
	březost %	69	34,78	47,98	0	100	5,78	137,93
	inseminační interval (dnů)	69	71,94	21,25	22	113	2,56	29,53
	perzistence	67	81,12	11,45	48	108	1,40	14,11
3	dny laktace	40	296,78	18,48	248	305	2,92	6,23
	mléko kg	40	7 011,70	1 080,89	4 906	9 609	170,90	15,42
	tuk %	40	4,47	0,49	3,44	5,49	0,08	10,86
	tuk kg	40	341,48	65,91	218	436	10,42	19,30
	bílkoviny %	40	3,58	0,23	3,13	4,08	0,04	6,32
	bílkoviny kg	40	262,28	40,80	183	335	6,45	15,56
	laktóza %	40	4,64	0,33	4,47	5,31	0,05	7,04
	SB (tis./ml)	40	408,55	1 064,55	16	4 671	168,32	260,57
	mezidobí (dnů)	40	422,70	56,33	332	556	8,91	13,33
	servis perioda (dnů)	40	137,70	61,06	62	259	9,65	44,34
	pořadí inseminace	40	3,53	2,01	1	7	0,32	57,10
	březost %	40	100,00	0,00	100	100	0,00	0,00
	inseminační interval (dnů)	40	64,90	14,45	42	97	2,28	22,27
	perzistence	40	78,33	11,26	48	106	1,78	14,38
4	dny laktace	32	303,97	5,83	272	305	1,03	1,92
	mléko kg	32	7 167,50	1 223,22	5 143	9 756	216,24	17,07
	tuk %	32	4,51	0,44	3,58	5,2	0,08	9,75
	tuk kg	32	332,16	61,39	201	468	10,85	18,48
	bílkoviny %	32	3,54	0,27	3,06	3,99	0,05	7,60
	bílkoviny kg	32	261,47	45,88	190	349	8,11	17,55
	laktóza %	32	4,81	0,32	4,56	5,32	0,06	6,60
	SB (tis./ml)	32	401,50	752,48	14	2 364	133,02	187,42
	mezidobí (dnů)	32	426,00	97,21	325	734	17,18	22,82
	servis perioda (dnů)	32	153,31	53,64	48	248	9,48	34,98
	pořadí inseminace	32	3,06	1,27	1	6	0,22	41,42
	březost %	32	100,00	0,00	100	100	0,00	0,00
	inseminační interval (dnů)	32	72,56	21,80	46	172	3,85	30,04
	perzistence	31	79,26	9,28	65	105	1,67	11,71

pořadí laktace	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
5	dny laktace	6	292,00	20,14	266	305	8,22	6,90
	mléko kg	6	5 992,33	1 546,94	4 125	7 804	631,54	25,82
	tuk %	6	3,97	0,50	3,2	4,56	0,21	12,68
	tuk kg	6	265,67	75,11	177	368	30,66	28,27
	bílkoviny %	6	3,69	0,11	3,57	3,85	0,05	3,07
	bílkoviny kg	6	229,67	59,25	150	285	24,19	25,80
	laktóza %	6	4,63	0,00	4,63	4,63	0,00	0,00
	SB (tis./ml)	6	203,33	155,07	14	401	63,31	76,27
	mezidobí (dnů)	6	399,17	66,79	330	522	27,27	16,73
	servis perioda (dnů)	6	124,00	88,15	50	245	35,99	71,09
	pořadí inseminace	6	3,17	2,32	1	7	0,95	73,16
	březost %	6	100,00	0,00	100	100	0,00	0,00
	inseminační interval (dnů)	6	72,17	16,02	58	94	6,54	22,20
	perzistence	6	77,67	6,98	69	88	2,85	8,98
6	dny laktace	8	305,00	0,00	305	305	0,00	0,00
	mléko kg	8	6 066,88	1 594,05	6 211	9 943	563,58	19,76
	tuk %	8	4,35	0,29	3,95	4,72	0,10	6,76
	tuk kg	8	289,13	79,30	272	469	28,04	22,08
	bílkoviny %	8	3,35	0,24	3,1	3,83	0,08	7,05
	bílkoviny kg	8	239,38	36,03	225	320	12,74	13,38
	laktóza %	8	4,71	0,19	4,63	5,19	0,07	4,14
	SB (tis./ml)	8	774,63	840,61	196	2 132	297,20	108,52
	mezidobí (dnů)	8	378,25	56,81	321	452	20,09	15,02
	servis perioda (dnů)	8	221,25	46,01	117	258	16,27	20,79
	pořadí inseminace	8	4,38	1,19	2	6	0,42	27,15
	březost %	8	100,00	0,00	100	100	0,00	0,00
	inseminační interval (dnů)	8	75,38	13,91	64	92	4,92	18,45
	perzistence	8	91,00	5,01	80	96	1,77	5,51
7	dny laktace	4	305,00	0,00	305	305	0,00	0,00
	mléko kg	4	6 309,25	130,79	6 134	6 444	65,39	2,07
	tuk %	4	4,26	0,32	3,96	4,69	0,16	7,44
	tuk kg	4	265,25	7,18	301	316	3,59	2,35
	bílkoviny %	4	3,31	0,05	3,27	3,38	0,02	1,51
	bílkoviny kg	4	209,00	6,68	203	218	3,34	3,20
	laktóza %	4	4,64	0,01	4,64	4,65	0,00	0,11

pořadí laktace	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
7 pokrač.	SB (tis./ml)	4	231,00	106,04	142	352	53,02	45,90
	mezidobí (dnů)	4	341	0	341	341	0	0
	servis perioda (dnů)	4	152	0	152	152	0	0
	pořadí inseminace	4	4	0	4	4	0	0
	březost %	4	100	0	100	100	0	0
	inseminační interval (dnů)	4	57	0	57	57	0	0
	perzistence	4	74	0	74	74	0	0

n – počet měření; \bar{x} – aritmetický průměr; s – směrodatná odchylka; min. – minimální hodnota; max. – maximální hodnota; s. e. – střední chyba aritmetického průměru; V (%) – koeficient variance. Zdroj: zpracovala autorka.

Tabulka 4 znázorňuje výsledky porovnání dle systému ustájení. Průměrné hodnoty produkce mléka představovaly ve vazné stáji 6 921,03 kg, tučnost mléka byla vypočítána na průměrné hodnoty 4,50 % a 328,25 kg, bílkoviny byly v průměru vyhodnoceny na 3,51 % a 250,06 kg, procento laktózy bylo průměrem vypočítáno na hodnotu 4,57 % a průměrný počet somatických buněk představoval pro vaznou stáj 701,89 tis./ml. Oproti tomu průměrné výsledky volné stáje byly následující – produkce mléka 7 392,81 kg, tučnost mléka 4,54 % a 332,93 kg, průměrný obsah bílkovin v mléce 3,63 % a 267,62 kg, průměrné procento laktózy bylo vyhodnoceno na 5,23 % a průměrný počet somatických buněk představoval pro volnou stáj 325 tis./ml.

Průměrný počet dnů mezidobí byl u vazné stáje vypočítán na 436,06 dne, oproti tomu ve stáji volné na 403,38 dne. Průměrný počet dnů servis periody u vazného systému ustájení představoval 150,48 dne a oproti tomu u volného systému ustájení byl průměrný počet dnů vypočítán na 141,13 dne. Průměrný počet pořadí inseminace pro vaznou stáj představoval 3,15 a pro volnou stáj 3,21. Procento březosti bylo v průměru vyhodnoceno pro vaznou stáj na 64,35 % a pro volnou stáj na 72,41 %. Průměrný počet dnů inseminačního intervalu byl vypočítán pro vaznou stáj na 74,11 dne a pro volnou stáj 69,18 dne. Průměrná perzistence představovala průměrnou hodnotu pro vaznou stáj 85,99 a pro stáj volnou 80,49.

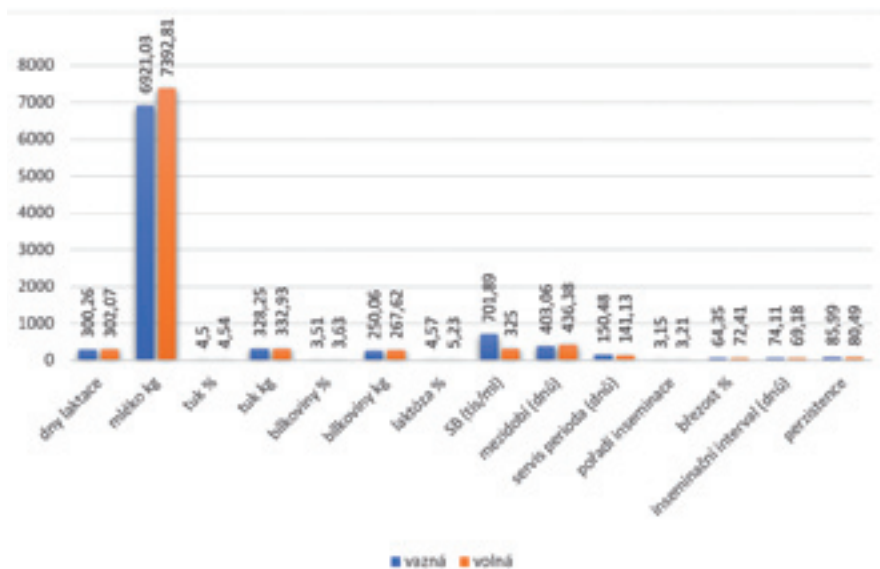
Ukazatele mléčné produkce byly vyhodnoceny jako výrazně lepší pro volnou stáj oproti stáji vazné. Za povšimnutí stojí především radikální snížení somatických buněk ve volné stáji (325 tis./ml.) oproti stáji vazné, kde hodnoty byly více než dvojnásobné (701,89 tis./ml).

Z reprodukčních ukazatelů, zejména mezidobí a pořadí inseminace, byly výsledky lepší pro vaznou stáj. Oproti tomu lepší servis periodu, % březosti a inseminační interval vykazoval systém volného ustájení. Pro lepší orientaci ve výsledcích byl uveden **graf 1**.

Tabulka 4 Základní statistiky dle technologie ustájení

ustájení	proměnná	n	\bar{x}	s	min.	max.	s. e.	V (%)
vazná	dny laktace	216	300,26	12,93	248	305	0,88	4,31
	mléko kg	216	6 921,03	1 126,19	4 125	1 0215	76,63	16,27
	tuk %	216	4,50	0,50	3,06	6,24	0,03	11,03
	tuk kg	216	328,25	58,29	177	469	3,97	17,76
	bílkoviny %	216	3,51	0,23	3	4,25	0,02	6,48
	bílkoviny kg	216	250,06	40,21	150	357	2,74	16,08
	laktóza %	216	4,57	0,14	4,31	4,76	0,01	3,11
	SB (tis./ml)	216	701,89	1 416,61	4	9 999	96,39	201,83
	mezidobí (dnů)	127	436,06	67,64	321	734	6,00	16,78
	servis perioda (dnů)	200	150,48	59,36	50	315	4,20	39,45
	pořadí inseminace	216	3,15	1,78	1	8	0,12	56,57
	březost %	216	64,35	48,01	0	100	3,27	74,60
	inseminační interval (dnů)	214	74,11	24,72	22	172	1,69	33,36
	perzistence	213	85,99	12,67	48	124	0,87	14,74
volná	dny laktace	58	302,07	9,69	248	305	1,27	3,21
	mléko kg	58	7 392,81	1 224,19	4 260	9 756	160,74	16,56
	tuk %	58	4,54	0,36	3,93	5,49	0,05	8,03
	tuk kg	58	332,93	58,49	226	468	7,68	17,57
	bílkoviny %	58	3,63	0,21	3,17	4,13	0,03	5,73
	bílkoviny kg	58	267,62	46,22	163	379	6,07	17,27
	laktóza %	58	5,23	0,05	5,15	5,32	0,01	0,87
	SB (tis./ml)	58	325,00	723,12	39	5 351	94,95	222,50
	mezidobí (dnů)	32	403,38	80,12	324	734	14,16	18,36
	servis perioda (dnů)	52	141,13	53,55	48	258	7,43	37,94
	pořadí inseminace	58	3,21	1,61	1	7	0,21	50,16
	březost %	58	72,41	45,09	0	100	5,92	62,26
	inseminační interval (dnů)	57	69,18	15,24	46	117	2,02	22,03
	perzistence	57	80,49	10,70	48	106	1,42	13,29

n – počet měření; \bar{x} – aritmetický průměr; s – směrodatná odchylka; min. – minimální hodnota; max. – maximální hodnota; s. e. – střední chyba aritmetického průměru; V (%) – koeficient variance. Zdroj: zpracovala autorka.

Graf 1 Porovnání vazné a volné stáje.

Jak je patrné z **tabulky 5**, vliv plemene byl pozitivní pro dojnice českého strakatého skotu, které dosáhly vyššího nádoje v porovnání s dojnicemi holštýnského skotu, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Pozitivní vliv plemene byl také na perzistenci, kdy vyšších hodnot dosáhly dojnice českého strakatého plemene oproti holštýnským dojnicím, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Dále byl zjištěn pozitivní vliv obsahu tuku (kg) v porovnání mezi plemeny, a to tak, že dojnice ČESTR dosahovaly o 14,58 kg tuku více než dojnice holštýnského skotu, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Negativní vliv plemene byl vyhodnocen na % tuku, % bílkovin, % laktózy a obsah SB.

Vliv pořadí laktace byl pozitivní na % tuku, které bylo zaznamenáno u prvotelk s vyšší hodnotou oproti dojnicím na 3. a další laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Dále mělo pořadí laktace pozitivní vliv na produkci mléka (kg), kdy vyššího nádoje dosáhly dojnice na 2. laktaci oproti prvotelkám, a to o 555,9 kg mléka, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Pořadí laktace mělo pozitivní vliv i na obsah tuku (kg) mezi prvotelkami, dojnicemi na 2. laktaci a dojnicemi na 3. a další laktaci, kdy nejvyšších hodnot v kg tuku dosáhly dojnice na 2. laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Stejně pozitivní vliv mělo pořadí laktace na obsah bílkovin (kg), kdy opět dojnice na 2. laktaci vykazovaly nejvyšší hodnoty oproti prvotelkám a dojnicím na 3. a další laktaci ($P < 0,01$). Zároveň byl shledán pozitivní vliv pořadí laktace i na % laktózy mezi prvotelkami, dojnicemi na 2. laktaci a dojnicemi na 3. a další laktaci, kdy nejvyšších hodnot dosáhly prvotelky ($P < 0,01$), dále pak mezi 2. a 3. a další laktací byl také shledán pozitivní vliv pořadí laktace, kdy vyšších hodnot dosáhly dojnice na 3. a další laktaci ($P < 0,01$). Dále byl zaznamenán pozitivní vliv pořadí laktace na perzistenci, a to tak, že nejvyšších hodnot dosáhly prvotelky ($P < 0,01$). Vliv pořadí laktace mělo negativní vliv na % bílkovin a obsah somatických buněk.

Tabulka 5 Vliv plemene, pořadí laktace, ustájení na produkci mléka a složky v mléce

efekt	úroveň	mléko	tuk	tuk	bílkoviny	bílkoviny	laktóza	počet SB	perzistence
		kg	%	kg	%	kg	%	SELSM	SELSM
		LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM
plemeno	C	7 325,67 ± 99,311 ^a	4,51 ± 0,044	339,89 ± 5,032 ^a	3,56 ± 0,021	265,82 ± 3,465 ^A	4,87 ± 0,007	524,38 ± 123,420	84,31 ± 0,979 ^A
	H	7 011,43 ± 108,090 ^a	4,51 ± 0,048	325,31 ± 5,476 ^a	3,58 ± 0,023	253,70 ± 3,771 ^A	4,89 ± 0,008	508,85 ± 134,340	79,14 ± 1,082 ^A
pořadí laktace	1	6 864,81 ± 111,060 ^A	4,61 ± 0,050 ^a	310,64 ± 5,627 ^A	3,57 ± 0,024	244,37 ± 3,875 ^A	5,00 ± 0,008 ^A	591,42 ± 138,030	88,17 ± 1,099 ^A
	2	7 420,71 ± 135,470 ^A	4,49 ± 0,061	351,57 ± 6,863 ^A	3,56 ± 0,029	270,86 ± 4,726 ^A	4,74 ± 0,010 ^{A,B}	649,02 ± 168,360	78,91 ± 1,355 ^A
	3 a další	7 220,12 ± 119,530	4,44 ± 0,054 ^a	335,60 ± 6,056 ^A	3,57 ± 0,026	264,06 ± 4,170 ^A	4,89 ± 0,009 ^{A,B}	309,40 ± 148,550	78,10 ± 1,180 ^A
ustájení	Vazné	6 954,30 ± 72,729 ^A	4,50 ± 0,033	330,92 ± 3,685	3,51 ± 0,016 ^A	251,76 ± 2,537 ^A	4,56 ± 0,005 ^A	703,36 ± 90,387	84,93 ± 0,721 ^A
	Volné	7 382,80 ± 139,270 ^A	4,53 ± 0,062	334,28 ± 7,056	3,62 ± 0,030 ^A	267,76 ± 4,859 ^A	5,20 ± 0,010 ^A	329,86 ± 173,090	78,52 ± 1,384 ^A

Stejná písmena ve sloupcích znamenají statistickou průkaznost A-A, B-B – $P < 0,01$; a-a – $P < 0,05$. Zdroj: zpracovala autorka.

Vliv systému ustájení byl pozitivní na produkci mléka (kg), kdy vyššího nádoje dosáhly dojnice z volného systému ustájení, a to o 428,5 kg mléka, než dojnice z vazného systému ustájení, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Dále byl pozitivní vliv systému ustájení shledán na obsah bílkovin, kdy hodnoty byly vyšší u volného systému ustájení, a to o 16 kg a 0,64 %, než u vazného systému ustájení ($P < 0,01$). Vliv systému ustájení měl pozitivní vliv na % obsahu laktózy, a to takový, že volná stáj vykazovala vyšší hodnoty % laktózy o 0,64 %, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Pozitivní vliv systému ustájení byl také na perzistenci, kdy vyšších hodnot dosáhly dojnice ustájené ve vazné stáji ($P < 0,01$). Negativní vliv systému ustájení byl na % tuku, kg tuku a počet somatických buněk.

Podle výsledků **tabulky 6** byl pozitivní vliv pořadí laktace na servis periodu, kdy dojnice na druhé laktaci měly SP delší o 23,39 dne než prvotelky, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Pozitivní vliv pořadí laktace byl i u inseminačního intervalu, kdy prvotelky měly inseminační interval o 9,43 dne delší než dojnice na 3. a další laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Pozitivní vliv pořadí laktace byl zaznamenán i na % zabřezávání, kdy nejlépe zabřezly dojnice na 3. a další laktaci, a dále pak na inseminační index, který byl nejpříznivější u prvotelek, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Dále byl pozitivní vliv pořadí laktace na % zabřezávání u dojnic na 2. a 3. a další laktaci, kdy dojnice na 2. laktaci zabřezávaly hůře než dojnice na 3. a další laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Vliv pořadí laktace nebyl zaznamenán na mezidobí u dojnic na 2. a 3. a další laktaci.

Systém ustájení měl pozitivní vliv na mezidobí, přičemž volné ustájení vykazovalo o 32,9 dne kratší mezidobí než ustájení vazné, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Vliv

systemu ustájení nebyl zaznamenán na servis periodu, inseminační index, % zabřezávání a inseminační interval. Vliv plemene nebyl shledán na mezidobí, servis periodu, inseminační index a inseminační interval.

Tabulka 6 Vliv plemene, pořadí laktace, ustájení na reprodukční ukazatele

efekt	úroveň	mezidobí	servis perioda (dnů)	inseminační index	zabřezávání %	inseminační interval (dnů)
		LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM	LSM ± SELSM
plemeno	C	419,41 ± 9,162	144,25 ± 5,598	3,14 ± 0,159	61,12 ± 3,746 ^a	69,90 ± 2,168
	H	418,43 ± 8,840	150,99 ± 6,265	3,47 ± 0,173	73,11 ± 4,092 ^A	72,67 ± 2,356
pořadí laktace	1		135,95 ± 6,797 ^a	2,71 ± 0,178 ^A	63,05 ± 4,208 ^A	76,50 ± 2,444 ^a
	2	413,56 ± 9,539	159,34 ± 7,476 ^a	3,76 ± 0,217 ^A	36,82 ± 5,124 ^{A,B}	70,30 ± 2,949
	3 a další	424,28 ± 8,469	147,56 ± 6,610	3,44 ± 0,192 ^A	101,47 ± 4,528 ^{A,B}	67,07 ± 2,606 ^a
ustájení	vazné	402,47 ± 6,318 ^a	151,88 ± 4,115	3,26 ± 0,117	63,42 ± 2,754	73,83 ± 1,588
	volné	435,37 ± 12,512 ^a	143,36 ± 8,041	3,35 ± 0,223	70,80 ± 5,269	68,74 ± 3,052

Stejná písmena ve sloupcích znamenají statistickou průkaznost A-A, B-B – $P < 0,01$; a-a – $P < 0,05$. Zdroj: zpracovala autorka.

Diskuze

Vliv pořadí laktace na ukazatele mléčné produkce

Dojnice na 1. laktaci produkují celkově méně tuku než dojnice na vyšších laktacích, což potvrzují výsledky, kde prvotelky měly produkci tuku 312,94 kg a produkci bílkovin 242,65 kg, nižší oproti dojnícím na 2. a další laktaci, kde produkce tuku byla 325,85 kg a produkce bílkovin 249,75 kg. Obdobně jako u produkce mléka má produkce tuku i bílkovin tendenci růst do 3. laktace s následným poklesem na dalších laktacích.¹⁰ S tímto tvrzením se shodují výsledky uvedené v tabulce 3, kdy produkce mléka (kg), tuku (kg) a bílkovin (kg) se do 3. laktace zvyšovala a v následných laktacích postupně snižovala.

Podle uvedené tabulky 5 byl vliv pořadí laktace pozitivní na % tuku, které bylo zaznamenáno u prvotelek s vyšší hodnotou oproti dojnícím na 3. a další laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Dále mělo pořadí laktace pozitivní vliv na produkci mléka (kg), kdy vyššího nádoje dosáhly dojnice na 2. laktaci oproti prvotelkám, a to o 555,9 kg mléka, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Pořadí laktace mělo také pozitivní vliv na obsah tuku (kg) mezi prvotelkami, dojnícemi na 2. laktaci a dojnícemi na 3. a další laktaci, kdy nejvyšších hodnot v kg tuku dosáhly dojnice na 2. laktaci, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Stejně pozitivní vliv mělo pořadí laktace na obsah bílkovin (kg), kdy opět dojnice na 2. laktaci vykazovaly nejvyšší hodnoty oproti prvotelkám a dojnícím na 3. a další laktaci ($P < 0,01$). Zároveň byl shledán pozitivní vliv

¹⁰ SITKOWSKA, Beata, Effect of the cow age group and lactation stage on the count of somatic cells in cow milk, Journal of Central European Agriculture, 2008, s. 57–62.

pořadí laktace i na % laktózy mezi prvotelkami, dojnícemi na 2. laktaci a dojnícemi na 3. a další laktaci, kdy nejvyšších hodnot dosáhly prvotelky ($P < 0,01$), dále pak mezi 2. a 3. a další laktací byl také shledán pozitivní vliv pořadí laktace, kdy vyšších hodnot dosáhly dojnice na 3. a další laktaci ($P < 0,01$). Různí autoři však dospěli k odlišným výsledkům. Byl zjištěn mírný pokles obsahu tuku a bílkovin na 2. laktaci z důvodu negativní korelace mezi obsahem mléčných složek a produkcí mléka.¹¹ Oproti tomu byla zaznamenána nejvyšší tučnost mléka na 1. laktaci a nejvyšší obsah bílkovin na 2. laktaci.¹² A dále bylo zjištěno, že na 1. laktaci měly dojnice nejnižší tučnost i obsah bílkovin. Nižší obsah bílkovin v mléce u prvotetek by bylo možné vysvětlit zvýšeným využíváním N-látek na tělesný růst.

Průměrné % obsahu laktózy bylo prokazatelně nejvyšší na 1. laktaci (4,82 %) a během následujících laktací se postupně snižovalo, jak uvádí tabulka 3. Ke stejnému vývoji změn obsahu laktózy v mléce s pořadím laktace došla i autorka, která se shoduje s tvrzením, že mléko dojníc na 1. laktaci obsahuje nejméně somatických buněk. S těmito tvrzeními nemůžeme souhlasit, neboť dle tabulky 11 byla zjištěna hodnota SB u prvotetek 697 tis./ml a průměr hodnot SB za 2. a další laktace byl zjištěn 463 tis./ml. Vliv na vysoký počet SB u prvotetek mohlo mít horší stájové mikroklima ve vazné stáji, obzvláště v letním období, a nesprávná výživa vysokobřezích jalovic.

Vliv plemene na ukazatele mléčné produkce

Plemena holštýnského skotu se vyznačují vysokou produkcí mléka. Oproti tomu se český strakatý skot vyznačuje mlékem s vysokým procentem tuku i bílkovin, ale nižší dojivostí než skot holštýnský. Lze říci, že vysokoprodukční plemena mají nižší obsah mléčných složek.¹³ S tímto tvrzením se částečně shodují získané výsledky v porovnávání dojníc holštýnského skotu a českého strakatého skotu v tabulce 2. I přesto, že holštýnské dojnice vykazovaly nižší produkci mléka (6 859,91 kg) než dojnice ČESTR (7 140,87 kg), bylo zjištěno, že dojnice plemene českého strakatého měly výrazně lepší výsledky tuku a bílkovin ($T = 333,39$ kg, $B = 257,80$ kg) než dojnice holštýnské ($T = 232,67$ kg, $B = 248,38$ kg). Také v tabulce 15 je znázorněn pozitivní vliv plemene na dojnice českého strakatého skotu, které dosáhly vyššího nádoje v porovnání s dojnícemi holštýnského skotu, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Standard holštýnského plemene v dojivosti za normovanou laktaci je 8 500–8 700 kg mléka. S tímto tvrzením se výsledky uvedené v tabulce 2 neshodují (6 859,91 kg mléka). Tato skutečnost může být ovlivněna špatným managementem stáda a neodpovídající

¹¹ ČERNÝ, Tomáš – FALTA, Daniel – ZEJDOVÁ, Petra – POLÁK, Ondřej – VEČEŘA, Milan – CHLÁDEK, Gustav, Milk production and content componenets depending on the order of lactating dairy cows of Czech pied cattle breed, MendelNet 2011, 23. listopadu 2011, dostupné online: <https://mnet.mendelu.cz/mendelnet2011/articles/24_cerny_561.pdf?id=561&file=24_cerny_561.pdf> [20. 10. 2020].

¹² VEČEŘA, Milan – FALTA, Daniel, Influence of year and number of lactation on milk productivity of cows czech fleckvieh breed, MendelNet 2010, 24. listopadu 2010, dostupné online: <https://mnet.mendelu.cz/mendelnet2010/articles/16_vecera_349.pdf> [20. 10. 2020].

¹³ DVOŘÁK, Stanislav, Vliv pořadí laktace na obsah složek mléka dojníc českého strakatého plemene. Nepublikovaná diplomová práce, Brno: MZLU 2006, dostupné online: <https://theses.cz/id/9for75/DP_Slozeni_mlecneho_tuku_v_zavislosti_na_poradi_laktace.pdf> [20. 10. 2020].

krmnou dávkou pro holštýnské dojnice. Oproti tomu české strakaté dojnice dosahovaly výsledků 7 140,87 kg mléka a s tímto výsledkem souhlasíme, neboť se shoduje se standardem plemene ČESTR.

Vliv technologie ustájení na ukazatele mléčné produkce

Kvalitní ustájení přispívá k lepšímu zdravotnímu stavu zvířat, a tím ke zvyšování jejich užitkovosti. U dojnic, které byly ustájeny z vazné formy do volné, došlo následně k vyšší roční užitkovosti.¹⁴ S tímto tvrzením se shodují i získané výsledky v tabulce 4, neboť produkce mléka na vazné stáji činila 6 921,03 kg a na stáji volné 7 392,81 kg. Také produkce tuku a bílkovin byla výrazně lepší ve stáji volné (T = 332,93 kg, B = 267,62 kg) než ve stáji vazné (T = 328,25 kg, B = 250,06 kg). V tabulce 5 je znázorněn pozitivní vliv systému ustájení na produkci mléka (kg), kdy vyššího nádoje dosáhly dojnice z volného systému ustájení, a to o 428,5 kg mléka, než dojnice z vazného systému ustájení, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Dále byl pozitivní vliv systému ustájení shledán u obsahu bílkovin, kdy hodnoty byly vyšší u volného systému ustájení, a to o 16 kg a 0,64 %, než u vazného systému ustájení ($P < 0,01$). Systém ustájení měl pozitivní vliv na % obsahu laktózy, a to takový, že volná stáj vykazovala vyšší hodnoty % laktózy o 0,64 %, na hladině významnosti ($P < 0,01$). Ve volném ustájení je nižší výskyt somatických buněk a vyšší čistota vemen. S tímto tvrzením naprosto souhlasíme a shoduje se i se získanými výsledky, kdy snížení somatických buněk ve volné stáji činilo 325 tis./ml., oproti stáji vazné, kde hodnoty byly více než dvojnásobné (701,89 tis./ml).

Závěr

Na základě získaných výsledků vyplynuly tyto závěry:

- Lepší užitkovost vykazovaly dojnice ve volné stáji (7 392,81 kg mléka) než ve stáji vazné (6 921,03 kg mléka).
- Produkce tuku a bílkovin byla výrazně vyšší ve volné stáji (T = 332,93 kg, B = 267,62 kg) než ve stáji vazné (T = 328,25 kg, B = 250,06 kg).
- Počet somatických buněk byl výrazně nižší ve stáji volné (325 tis./ml) než ve stáji vazné (701,89 tis./ml).
- Mezidobí bylo nižší ve volné stáji (403,38 dne) než ve stáji vazné (438,06 dne).
- Servis perioda byla nižší ve volné stáji (141,13 dne) než ve stáji vazné (150,48 dne).
- Inseminační interval byl nižší ve volné stáji (69,18 dne) než ve stáji vazné (74,11 dne).
- Pozitivní vliv systému ustájení byl na produkci mléka (kg), kdy vyššího nádoje dosáhly dojnice z volného systému ustájení, a to o 428,5 kg mléka, než dojnice z vazného systému ustájení, při hladině významnosti ($P < 0,01$). Dále byl pozitivní vliv systému ustájení shledán na obsah bílkovin, kdy hodnoty byly vyšší u volného systému ustájení, a to o 16 kg a 0,64 %, než u vazného systému ustájení ($P < 0,01$).

¹⁴ RODINOVÁ, Hana, Vliv změny technologie ustájení na produkční a reprodukční ukazatele v chovu dojnic, Agromagazín 2005, č. 11, s. 44–46.

Systém ustájení měl pozitivní vliv na % obsahu laktózy, a to takový, že volná stáj vykazovala vyšší hodnoty % laktózy o 0,64 %, při hladině významnosti ($P < 0,01$).

- Pozitivní vliv systému ustájení byl na mezidobí, přičemž volné ustájení vykazovalo o 32,9 dne kratší mezidobí než ustájení vazné, při hladině významnosti ($P < 0,05$).
- Pozitivní vliv pořadí laktace byl na inseminací interval, kdy prvotelky měly inseminací interval o 9,43 dne delší než dojnice na 3. a další laktaci, při hladině významnosti ($P < 0,05$).
- Pořadí laktace mělo pozitivní vliv na servis periodu, na hladině významnosti ($P < 0,05$). Vliv servis periody byl pozitivní na pořadí inseminace a inseminací interval, při hladině významnosti ($P < 0,01$). Negativní vliv servis periody byl zaznamenán na % březosti.
- Vliv produkce mléka (kg) byl pozitivní na kg tuku a kg bílkoviny, servis periodu a pořadí inseminace, při hladině významnosti ($P < 0,01$), ale naproti tomu produkce mléka (kg) měla negativní vliv na % březosti.

Hypotézu na základě získaných výsledků potvrzujeme.

Literatura

- BEČVÁŘ, Ondřej, Cesty k zisku z dojnic, Řízení reprodukce dojnic, Zemědělec, 2010, č. 14, s. 26–27.
- BOUŠKA, Josef, Chov dojeného skotu, Praha: Profi Press 2006, s. 46.
- FRICKE, Paul M., Optimální řízení reprodukce skotu: zvýšit zabřezávání dojnic, Zemědělec, 2010, č. 20, s. 28–29.
- HOFÍREK, Bohumír, Nemoci skotu, Brno: Noviko 2009, s. 152.
- HULSEN, Jan, Cow signals, Praha: Profi Press 2011, s. 54.
- ILLEK, Josef, Aktuální zdravotní problematika v chovech skotu, Management zdraví v chovech skotu, VETfair, Hradec Králové, 2010, s. 36.
- NEJA, Wojciech – BOGUCKI, Mariusz – JANKOWSKA, Malgorzata – SAWA, Anna, Effect of cow cleanliness in different housing systems on somatic cell count in milk, Acta Veterinaria Brno, 2016, s. 55–61.
- RODINOVÁ, Hana, Vliv změny technologie ustájení na produkční a reprodukční ukazatele v chovu dojnic, Agromagazín, 2005, č. 11, s. 44–46.
- SITKOWSKA, Beata, Effect of the cow age group and lactation stage on the count of somatic cells in cow milk, Journal of Central European Agriculture, 2008, s. 57–62.

Internetové zdroje

- ČERNÝ, Tomáš – FALTA, Daniel – ZEJDOVÁ, Petra – POLÁK, Ondřej – VEČEŘA, Milan – CHLÁDEK, Gustav, Milk production and content componenets depending on the order of lactating dairy cows of Czech pied cattle breed, MendelNet 2011, 23. listopadu 2011, dostupné online: <https://mnet.mendelu.cz/mendelnet2011/articles/24_cerny_561.pdf?id=561&file=24_cerny_561.pdf> [10. 11. 2020].
- DVOŘÁK, Stanislav, Vliv pořadí laktace na obsah složek mléka dojnic českého strakatého plemene. Nepublikovaná diplomová práce, Brno: MZLU 2006, dostupné online: <https://theses.cz/id/9for75/DP_Slozeni_mlecneho_tuku_v_zavislosti_na_poradi_laktace.pdf> [20. 10. 2020].
- NEDVĚD, Jaromír, Reprodukce a ekonomika výroby mléka, 2007, dostupné online: <<https://www.zemedelec.cz/reprodukce-a-ekonomika-vyroby-mléka/>> [10. 11. 2020].

VEČEŘA, Milan – FALTA, Daniel, Influence of year and number of lactation on milk productivity of cows czech fleckvieh breed, MendelNet 2010, 24. listopadu 2010, dostupné online: z <https://mnet.mendelu.cz/mendelnet2010/articles/16_vecera_349.pdf> [10. 11. 2020].

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

LEOPOLD M. I. ZEITHAMMER

LEOPOLD M. I. ZEITHAMMER

Michal Jirman

Abstrakt: Autor této studie se pokouší o životopisnou skicu tohoto hospodářského buditel a zároveň schwarzenberského úředníka Leopolda Zeithammera. Studoval na dvou významných hospodářských institutech své doby, v Libverdě u Děčína a ve Starých Hradech v Uhrách. Podnikl také coby schwarzenberský stipendista cestu po Německu, Belgii a Švýcarsku. Jako dlouholetý úředník zažil vrchol svojí kariéry coby hospodářský správce panství Vimperk. Ve veřejném povědomí se prosadil jako vynálezce viorávače řepy a několika knihami na hospodářská témata. Jeho literárním dílem je prochnuta starost o malého českého sedláka. Nabádá k používání nových poznatků, plodin a postupů. Na odpočinku se věnoval vlastivědě a popsal velice dobře pohoří Šumava, stejně jako okolí Českých Budějovic. V nacionálně vypjaté době se snažil zastávat dvojazyčné a smířlivé stanovisko mezi oběma hlavními zemskými národy.

Abstract: This study brings an outline of a bibliography of Leopold Zeithammer, an estate official of the Schwarzenberg family and activist who encouraged the improvement of farming practices. Zeithammer studied at two important economic institutes of his time: in Libverda near Děčín and in Mosonmagyaróvár in Hungary. Having received a stipend from the Schwarzenbergs, he undertook a study trip through Germany, Belgium, and Switzerland. His long career of an estate official culminated when he was entrusted the management of the Vimperk estate. He became known to the general public thanks to his invention of a sugar beet harvester and several books on subjects from agriculture and economy. His writings are infused with attention to small Czech farmers. He encourages the use of new findings, crops, and methods. After he retired, he dedicated his time to the study of geography and history of Bohemia: he provided a very good description of the Bohemian Forest and the surroundings of Budweis. During his times, which were wrought with nationalist tensions, he tried to advocate bilingualism and understanding between the two main nations of the land.

Klíčová slova: Leopold Zeithammer; Libverda; Vimperk; hospodářský správce; vlastivěda.

Keywords: Leopold Zeithammer, Libverda, Vimperk, estate manager, national history and geography.

Článek vznikl za podpory projektu „Via ad excelentiam“ na FF UJEP.

Úvod

Tento článek by mohl být považován za doplněk monotematického čísla 46 tohoto časopisu, jež se věnovalo osobnostem v zemědělství.¹ Jak je známo, mnoho osobností, které si vydobily slávu na poli zemědělských modernizací, upadlo dnes v zapomnění. Předkládaná studie se pokusí nahlédnout do života dalšího agronoma, který zanechal stopu v českém hospodářství a zemědělské osvětě.

¹ Prameny a studie, 2011, č. 46, Osobnosti v zemědělství.

Takovýchto autorů a modernizátorů je relativně velké množství. Ocitáme se tedy před otázkou výběru těchto osobností. Autor této studie předkládá některá z kritérií, jež musí historická osobnost splnit. Předně musí mít mezinárodní zkušenost,² dále dosáhnout vlivné praktické, nebo teoretické funkce v hospodářství. Nezbytně nutná je i publikační činnost. Jako doplněk pak slouží činnost v hospodářských spolcích či redakcích hospodářských periodik. Cílem předkládané studie je sledovat, jak a do jaké míry Leopold Zeithammer tato kritéria naplňuje.

Stranou nesmí stát ani sociální zázemí. Je téměř pravidlem, že do dobrých pozic se dostávali lidé z „dobrých rodin“. Tlak na sociální zařazení byl v předminulém století mnohem silnější, a proto je nutné jej uvážit jako utvářející faktor. Rodině se věnuje první část studie.

Nezbytně nutné je také zmínit, že Leopold Zeithammer se řadí do skupiny správců šlechtického velkostatku. Stal se zaměstnancem knížete Schwarzenberga. Tím je badatelská činnost vymezena na podkladu předchozích výzkumů,³ na druhou stranu skýtá možnosti rozšíření již pevné základny tohoto širokého tématu.

Mládí a rodina

Leopold Maria Ignác Zeithammer se narodil v Písku dne 19. prosince 1834 do rodiny Řehoře a Marie Zeithammerových. Domovem se mu stal v místě velice známý dům U Koulí, kde pobývali i jiní slavní lidé, jako Adolf Heyduk nebo Fráňa Šrámek.

V mnoha životopisech jak Leopolda, tak jeho bratra Otokara se zmiňuje, že rodina měla vazby na slavný pražský salon u Měchurů, a tedy i na „Otce národa“ Františka Palackého. Jak to ale s příbuzností Zeithammerových z Písku a Měchurových z Prahy bylo?

Abychom se zapletli do genealogie co nejméně, můžeme jednoduše říci, že Leopoldova matka Marie a manželka Františka Palackého Terezie byly sestřenicí.⁴ Tím je dán příbuzenský vztah, avšak předivo je mnohem složitější, a navíc ověřené o šlechtické příbuzné, což mohlo Leopoldovi napomáhat v jeho kariéře.

Pro složitější vysvětlení rodinných vztahů bychom se mohli odrazit od Leopoldova pradědečka Antonína Měchury. Měchurovi byli významný pražský rod, ale Antonín původně pocházel z vesnice Slaník na Strakonicku. Antonín se dobře oženil s Aloisií Wittich von Streitenfeld⁵ a žili spolu v Praze. Měli několik dětí, pro nás však budou důležití Jan a Aloisie. Jan se opět velice dobře oženil s Marií Lankischovou z Hronic. Sám vystudoval práva, ale až sňatkem získal pevné materiální zabezpečení, vyženil panství Otín na Plzeňsku. Panství se rozrostlo díky schopnostem Jana Měchury ještě o velkostatek Lobkovice na Mělnicku. Janova sestra Aloisie, která patřila

² Může se jednat jak o cestování, tak o následný vliv za hranicemi na základě publikační činnosti.

³ PALECZEK, Raimund, *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg*, München – Freiburg 2009; TÝŽ, *Mezi tradicemi a modernizací*. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století, in: GAŽI, Martin (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 37–46.

⁴ HRUBÝ, Hynek, *Havlíčkovské stopy v životě a činnosti A. O. Zeithammera*, in: *Vzpomínky a odborné práce Arnoštu Rosovi k šedesátinám*, Praha 1933, s. 190.

⁵ Wittich von Streitfeld (heslo), *Der Mährische Adel*, Nürnberg 1899.

mezi žádané pražské „partie“, se provdala za doktora medicíny Ignáce Peterse. Petersovi měli opět několik dětí, ale důležitá je Marie, jež se provdala za Řehoře do rodiny Zeithammerů.

Měchurovy bychom mohli zařadit do skupiny rodin, které se snažily společensky proniknout do pomalu se etabloující druhé společnosti. Tehdejší šlechta se dělila na dvě vrstvy neboli společnosti. První společnost byla samozřejmě nejvyšší aristokracie, rodiny odvozující své rodokmeny od středověkých předků, nenarušené žádným nerovnorodým sňatkem. Kdo se oženil či vdal mimo tuto skupinu, byl zařazen do druhé společnosti. Druhá společnost pak byla výrazně otevřenější. Jednalo se převážně o rody s nižšími tituly od prostého šlechtice k baronům. Bohatá měšťanská vrstva se snažila pronikat aspoň do druhé společnosti. Činili tak prostřednictvím nákupu deskových statků, sňatky se ženami z druhé společnosti a snahou o vlastní nobilitaci.⁶ O jednom šlechtickém předku jsme již mluvili, totiž o Aloisii Wittich von Streitenfeld. Avšak i Jan Měchura se oženil s nižší šlechticnou. Bratranec Marie Lankischové byl Jan Jeník z Bratřic, patřící ke starému rytířskému rodu, svým zaměřením literát a umělec, který dodával vždy lesku salonu u Měchurů, kde byl častým hostem.

Zeithammerovi nebyli tolik významní jako Měchurovi, přesto Řehořův otec Antonín byl ředitelem (nebo vyšším úředníkem) na panství Kladruby. Není možné vyloučit možnost, že se Antonín Zeithammer coby ředitel panství seznámil s Měchurovými na některé z kulturních akcí na Plzeňsku.

Vazba na Měchurovy však byla dost silná. V matričním záznamu o narození Leopolda v Písku se dozvídáme, že za kmotry mu byli právě Leopold Měchura a jeho sestra Terezie, tedy bratranec a sestřenice jeho matky. I když byl úkon vykonán v zastoupení gymnaziálního profesora Ottmara Madlenera za Leopolda a Josefa Zeithammera za Terezii, je síla vazby na Palacké a Měchurovy jasně patrná.⁷ Leopoldova babička Aloisie⁸ hrála v rodině Měchurů důležitou roli. Po smrti svého muže Ignáce Peterse se přestěhovala k Měchurovým, převzala starost o domácnost a vychovávala tam své i bratrovy děti. Dá se tedy říci, že Marie, její dcera a posléze matka Leopolda, byla téměř sestrou Terezii, později Palacké.⁹

Leopold v mládí prostrídal několik míst svého vzdělávání. Jeho první doložitelné studium je na píseckém gymnáziu, kde studoval první tři třídy v letech 1845–1847.¹⁰ Jeho rodina patřila k bohatší měšťanské vrstvě, která se vyznačovala vyšší mobilitou. Otec Řehoř působil coby humanitní profesor nejprve na píseckém gymnáziu a poté byl na konci roku 1847 přeložen jako zemský školní rada do Prahy.¹¹ V Praze bydleli na prominentní adrese v domě číslo (dnes orientační) 20, zvaném U Trojanů, na Vel-

⁶ ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 17–18.

⁷ Matriční zápis, dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/6373/49/3162/1329/98/0>> [30. 3. 2020].

⁸ Bez zajímavosti určitě není, že právě Leopoldova babička Aloisie se postarala o urovnání drobné roztržky mezi Františkem Palackým a jeho milou Terezii, a tím vlastně nepřímo ovlivnila jejich sňatek a potažmo i české dějiny, budeme-li uvažovat dále o Riegrovi. Např. viz KOŘALKA, Jiří, *František Palacký (1789–1876)*, Praha 1998, s. 112.

⁹ ZEITHAMMER, Pavel, *K stým narozeninám Leop. M. Zeithammera, Republikán*, 1934, 16, 99–100, s. 2.

¹⁰ ŽLÁBEK, Josef, *Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1883*, Písek 1883, s. 48.

¹¹ Otavan, 1905, 27, 12, s. 4.

kém – dnes Staroměstském – náměstí. Jedná se o nárožní dům při pohledu ze Železné ulice vpravo. Tam v prvním patře prožila rodina Zeithammerů několik let a Leopold zde dokončil gymnázium.¹²

Za jejich pražského pobytu docházeli často právě do salonu u Měchurových – Palackých. U Palackých se také mladý Leopold poznal s osobnostmi českého obrození, jako Boženou Němcovou, Františkem L. Riegrem, Karlem Havlíčkem a dalšími. V salonu se provozovalo i hodně hudby, Leopoldova babička Aloisie byla znamenitou pianistkou a rodinná tradice říká, že dokonce hrála na klavír čtyřručně s Wolfgangem A. Mozartem. Leopoldova matka podělila talent po své matce, a navíc výborně zpívala. Nakonec i Leopold, kmotr L. Zeithammera a syn Jana Měchury, byl dobrým hudebním skladatelem.¹³

Produktivní věk a kariéra

Po ukončení gymnaziálního studia v Písku a Praze se Leopold pokusil o start dráhy hospodářského úředníka. Jeho první místo bylo u knížete Rohana na svijanském panství. Rychle však přestoupil do služeb želivského kláštera, kde se stal důchodenským písařem. Teprve poté se rozhodl pro systematické vzdělání v hospodářském oboru. Roku 1855 složil zkoušky z hospodářské vědy při c. k. vlastenecké hospodářské společnosti¹⁴ v Praze. Kvůli prohloubení znalostí nastoupil do jednoho z mála hospodářských vzdělávacích ústavů v Čechách, do školy v Libverdě. Rychle byl přijat do schwarzenberských služeb a do roku 1859 sloužil jako příručí při polním a rybníčním hospodářství v Protivíně a na Hluboké.¹⁵

Jako nadějný úředník získal stipendium na studium v Uhersku ve Starých Hradech.¹⁶ Tato akademie nabyla věhlasu po celé monarchii a mnoho hospodářských studentů a později úspěšných úředníků tento institut navštěvovalo. Škola byla založena již roku 1818 Albertem Sasko-Těšínským. Ten se postaral i o zřízení nadace, která z části kryla školní výdaje. Studium bylo bezplatné, navíc mohlo několik šťastlivců získat i stipendium. Vyučování probíhalo v německém jazyce a bylo prakticky zaměřeno. Škola měla vlastní vzorový školní dvůr, knihovnu, sady, zahrady a malé muzeum. Do roku 1848 pokračovala škola bez přerušení a bezmála 1 000 jejích studentů našlo uplatnění v hospodářské správě nejen v Uhersku, ale po celém mocnářství. K obnově činnosti došlo v roce 1850, kdy se za institut postavil arcivévoda Albrecht Rakousko-Těšínský (vnuk zakladatele), navíc mu věnoval svůj zámek ve Starých Hradech, který byl upraven na školní budovu. Nejkratší doba studia byla rok a podmínkou bylo, aby byl student starší 17 let a měl vystudované buď gymnázium, nebo reálku. V ideálním případě mohl mít i hospodářskou praxi. Normální délka studia obnášela dva

¹² Ze života českého politika O. A. Zeithammera, Otavan, 1932–1936, 14 (46), 5–7, s. 99.

¹³ ZEITHAMMER, P., K stým narozeninám, c. d., s. 2.

¹⁴ Více o této instituci např. VOLF, Miloslav, Organizace a působení Vlasteneckohospodářské společnosti, Praha 1961.

TÝŽ, Významní členové a spolupracovníci Vlastenecko-hospodářské společnosti v království Českém, Praha 1967.

¹⁵ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, XXVII., Praha 1908, s. 523–524.

¹⁶ Tamtéž.

roky rozdělené do čtyř semestrů. Studium se nově muselo také platit, a to 42 zlatých za rok. Vyučujících bylo pět včetně vedoucího a byli posíleni ještě o dva asistenty. V době Leopoldových studií vedl institut slavný hospodářský vědec původem z Hesenska Heinrich Wilhelm Pabst.¹⁷

Studijní cesta

Součástí dokončení studia a stipendia byla i vzdělávací cesta do Belgie, Německa a Švýcarska podniknutá v roce 1861.¹⁸ Tato studijní cesta byla závěrečnou zkouškou a odměnou pro nejlepší a nejnadanější mladé úředníky, které chtěl kníže nadále využívat ve svých službách. Sám kníže byl zkušený cestovatel a z cest přivázel mnoho poznatků, z nichž mohl těžit nejen on, ale i celé dominium. Úředníci, kteří byli hodni takovéto cesty a vypracovali i zápisky pro poučení ostatních, jsou například: Hermann Ebenhöh, Johann Gürtler, Ernst Reimer, Johann Metzke, Julius Hampl, Fritz Haas, Heinrich Vogel, Franz Heske, Joseph Hannemenn, Josef Šusta, Johann Buchner, Emil Eymuth, Joseph Meschat, Franz Kutschera, Ernst Meyer.¹⁹ Tito úředníci se na cestách zabývali nejrůznějšími obory, jako jsou meliorace, dřevařství, zemědělství, chemie a další.²⁰

Cesta za poznáním jiných hospodářství začala pro Leopolda Zeithammera ve Slezsku, tedy jak sám píše, v jižní části Pruska. Zde jej zaujal velice propracovaný chov ovcí, který dával důraz na maximální využití lokálních předností, ať už přírody nebo ovčích plemen samotných. V Prusku se podívoval nad výsledky výkrmu a doживosti hovězího dobytka. Jen správným propočítáním krmiva a načasováním dosáhli velkého zintenzivnění mléčného hospodaření. Cestou po Prusku se samozřejmě nemohl vyhnout ani centru státu a navštívil Postupim (Potsdam), kde jej zaujala stavba oranžerie. Nedaleko Magdeburku v městečku Hundisburg musel navštívit slavného chovatele Nathusia.²¹ „Každé zvíře ze stáda mu projde rukama, podrobně jej zkoumá a pozoruje a vybírá pro křížení jen ty nejvhodnější kusy.“²² V okolí Magdeburku nadále sledoval a pečlivě zapisoval, jak se dá racionálně využít téměř všech produktů zemědělství. Chválil zvláště místní řepařství a hnojení. Skoro nepochopitelná se mu zdála píle, díky níž místní obyvatelé v západním Prusku dokázali proměnit písčité pozemky zavlažováním a hnojením v úrodná pole. Jeho údiv se jen stupňoval na cestě po Limbursku, Brabantsku a Flandrech, kde již industrializace a racionalizace dosahovala ohromující

¹⁷ HECKE, Wenzel, Die Landwirtschaft der Umgebung von Ungarisch-Altenburg und der Landwirtschaftliche Lehranstalt daselbst, Wien 1861, s. 210–224.

¹⁸ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 384, Bericht über Landwirtschaftliche Reise durch Deutschland und Belgien, 1861.

¹⁹ Jména jsou vybrána z katalogu pro archivní sbírku SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Sbirka rukopisů Český Krumlov. Jména jsou uváděna v české i německé formě. Snažil jsem se proto držet německou formu, kromě Josefa Šusty.

²⁰ Zejména archivní bohatství této sbírky (viz pozn. 16) nabádá k dalšímu výzkumu tímto směrem, tedy vzdělávací cesty schwarzenberských úředníků.

²¹ Heinrich von Nathusius, dostupné online: <[https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_von_Nathusius_\(Landwirt\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_von_Nathusius_(Landwirt))> [30. 3. 2020].

²² SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 384, fol. 62, Bericht über Landwirtschaftliche Reise durch Deutschland und Belgien, 1861.

cích výsledků v hospodaření. Strojové mlátičky, které byly poháněny parními stroji, byly taktéž novinkou, jež do Čech začala zlehka pronikat až v 70. letech.²³ V Belgii již byly strojové mlátičky používány nejen na velkých, ale i na středně velkých pozemcích. K dokrmování dobytka se používalo průmyslově zpracované krmivo. Není divu, že hospodaření se senem v Čechách, na něž byl kladen takový důraz i ze strany knížete, označoval po této zkušenosti za zaostalý. Aby seznal, jak se zpracovává mléko v Belgii, navštívil jeden ze závodů na výrobu mléka a sýra, ze kterého podal zprávu o postupech a čistotě tohoto provozu. Podobné provozy poté ještě viděl ve Švýcarsku. Stačil si také postesknout nad čistotou měst, zvláště Kolín jej zaujal promyšlenou kanalizací, a tím pádem i nevšední čistotou ulic. Z Kolína putoval po ose Rýna přes Mannheim ke Karlsruhe. Na cestě se zastavil v cukrovaru Waghäusel.²⁴ „Všechny naše cukrovary jsou proti tomuto naprostí trpaslíci.“²⁵ Další ohromení přišlo ve Švýcarsku, kde se šel podívat na zemědělské školy ve Strickhof²⁶ nedaleko Curychu nebo na podobnou školu pro celý kanton na předměstí Luzernu.

Leopold Zeithammer si též v poslední části zprávy naříkal nad právním nezabezpečením prosperity rakouského zemědělství. Z textu je patrná úleva po rozvolnění neoabsolutismu, ale zároveň silné volání po dalších společenských a politických výtocích, které na Západě běžně fungují. Předně mu vadí, že daleko před zemědělstvím jsou postaveny obchod a průmysl, které mají své asociace, a tedy lobbistické zastoupení. Zemědělství sice také mělo svou organizaci, ale podle autora nedostatečně aktivní. Problém spatřuje i v nevyváženosti zemských národů a za příklad dává Belgii a Prusko. Spíše se ale jedná o jeho cestovatelské nadšení, protože v obou státech byl nacionální nepokoj citelný. Je potřeba, aby i rakouští zemědělci jezdili poznávat pokročilejší metody a postupy do zahraničí, a zlepšovali tak vlastní hospodářství.

Na konec své zprávy připojuje autor přání knížeti, aby mu Bůh popřál mnoho sil k uvedení do praxe aspoň některých poznatků z této cesty.²⁷ Dobré je vzpomenout, že kníže sám byl cestovatel a o implementaci novinek do vlastního hospodaření jevil nemalý zájem.

Profesní růst

Po ukončení cesty byl přidělen jako správce několika dvorů v Cítolibech. V Cítolibech prospěl své kariéře uzavřením sňatku. Je obecně známo, že „Schwarzenberáci“, tedy vyšší vrstva úředníků, byli velice uzavřenou a soudržnou skupinou, do které se mohl dostat pouze člověk bezúhonný, schopný a společensky přijatelný. Jinými slovy, pro

²³ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, Praha 2015, s. 184.

²⁴ Blíže: Zuckerfabrik Waghäusel, dostupné online: <https://ka.stadtwiki.net/Zuckerfabrik_Wagh%C3%A4usel> [27. 11. 2020].

²⁵ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Sběrka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 384, fol. 64, Bericht über Landwirtschaftliche Reise durch Deutschland und Belgien, 1861.

²⁶ Blíže: Strickhof, dostupné online: <<https://de.wikipedia.org/wiki/Strickhof>> [27. 11. 2020].

²⁷ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, fond Sběrka rukopisů Český Krumlov, inv. č. 384, fol. 64, Bericht über Landwirtschaftliche Reise durch Deutschland und Belgien, 1861.

získání vyšších pozic se musel mladý muž do této společnosti přiženit. To se Leopoldovi podařilo, když uzavřel sňatek s Josefínou Klimečkovou, dceru ředitele v Cítolibeč.²⁸ Povýšení na správce dvoru v Divicích přišlo roku 1867.²⁹

Rychle si získal oblibu a začal publikovat v hospodářských časopisech. Stal se také členem c. k. Vlastenecké hospodářské společnosti v Praze.³⁰ C. k. Vlastenecká hospodářská společnost pro království české byla, co se týče hospodářství, téměř všemocným spolkem. Do jisté míry suplovala existenci institucí, k nimž dnes patří agrární komora, ministerstvo zemědělství nebo i ministerstvo pro místní rozvoj, tolik krátce k agendě. Společnost byla založena Marií Terezií v roce 1767 pro pozvednutí rolnictva a stala se nepostradatelnou. Pod její hlavičkou vycházely důležité hospodářské spisy, časopis *Hospodářské novinky*, společnost se zasazovala o koordinaci hospodářství, rozšiřování nových plodin, technik a zkoušení, stejně jako vydávání osvědčení novým hospodářům. Poskytovala koncese na provozování hospodářských vzdělávacích institutů a mnoho dalšího. Každý, kdo chtěl něco dokázat v tomto oboru, musel se do společnosti přihlásit jako její člen. Předsedové bývali velice často příslušníky aristokracie a dlouholetým předsedou byl právě Jan Adolf II. ze Schwarzenbergu.³¹

Roku 1869 byl Leopold Zeithammer převelen do Libějovic, kde měl působit i jako učitel na rolnické škole v Rabíně. Šel zde ve stopách velkého hospodářského reformátora a vynálezce Františka Horského.³² Horský však odešel z Libějovic relativně brzy, neboť méně schopní kolegové mu záviděli úspěchy. Zemědělská škola v Rabíně byla založena jako alternativa pro úřednickou školu v Českém Krumlově. Měli zde studovat chlapci z nižších vrstev. Aby byla škola uznána za plnohodnotnou, musela její existenci posvětit c. k. Vlastenecká hospodářská společnost a vzhledem k tomu, že byl kníže Jan Adolf Schwarzenberg předsedou této společnosti, mohl si zajistit dostatečnou podporu. Škola byla slavnostně otevřena 27. listopadu 1850. Na provoz školy přispíval zásadním způsobem kníže Schwarzenberg, ale mezi její dárce patřil i císař František Josef. V podobné době zahájila svou činnost i škola v Libverdě u Děčína. První rok otvírala pro 12 studentů, ale počty každým rokem rostly. Studenti museli být starší 16 let a za rok zaplatili 50 zlatých. Avšak zatímco Libverda byla změněna na zemský zemědělský institut (později akademii) a u Tábora byla založena podobná škola s češtinou coby vyučovacím jazykem, škola v Rabíně by musela změnit své zaměření. Proto se kníže rozhodl školu prohlásit za soukromou instituci bez nároku na státní podporu. Veřejných zemědělských škol přibývalo a vysoké náklady si vynutily uzavření školy v Rabíně k roku 1892.³³

²⁸ Bohužel zápis o svatbě se autorovi nepodařilo dohledat, odvozeno proto jen z matričního zápisu o narození syna Viktorina. Dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/2880/203/2404/1403/150/0>> [2. 4. 2020].

²⁹ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

³⁰ Tamtéž.

³¹ JINDRA, Z. – JAKUBEC, I., *Hospodářský vzestup*, c. d., s. 151. Detailněji rozbor činnosti např. Kurzer Beitrag zur Geschichte der k. k. patriotisch-ökonomischen Gesellschaft im Königreiche Böhmen, Praha 1862.

³² *Pražské hospodářské noviny*, 1904–1905, 28, 8, s. 73.

³³ PALECZEK, Raimund, *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg*, München – Freiburg 2009, s. 148–158.

I přes krátkou dobu působení na zemědělské škole v Rabíně muselo mít zdejší prostředí na Leopolda Zeithammera inspirativní vliv. Podařilo se mu zde zkonstruovat stroj na vyorávání řepy. S tímto strojem sklízel úspěchy, nejprve na krajiněské výstavě ve Vodňanech, kde získal stříbrnou medaili.³⁴ Stroj byl posléze roku 1873 patentován,³⁵ a dokonce vystaven i na světové výstavě ve Vídni v témže roce.³⁶ Jeho nový pluh na vyorávání řepy pracoval na principu hlubšího kypření půdy tak, že řepa se dala snadno ručně vytáhnout. Nebylo tedy nutné tuto náročnou práci vykonávat ručně a za jedním pluhem mohlo jít až 30 pracovníků, kteří řepu vyndávali a skládali. Navíc se řepa dostala ve většině případů ven nepoškozená.³⁷

Učitelská pozice mu však úplně nevyhovovala a roku 1871 byl pověřen v Krumlově vypracováním úřední a služební pragmatiky. V Českém Krumlově žil s rodinou ve služebním bytě v areálu zámku, kde se také 17. května 1872 narodil jeho první syn Viktorin Franz Leopold.³⁸ Zakrátko byl převelen s tímtéž úkolem vypracování pragmatiky do Třeboně do centrální účtárny.³⁹ Pragmatika měla být vypracována komisí, které předsedal velice zasloužilý úředník František Kučera. K tématu sháněl Zeithammer nejruznější data ještě roku 1873, avšak jeden z výstupů, jenž byl plánován jako součást propagace pragmatismu, tedy Schwarzenberská ročenka, nakonec ani vydán nebyl.⁴⁰ Práce v centrální účtárně také nebyla to, co Zeithammer hledal.

Abyste se realizoval i jiným směrem, vždy vykonával několik aktivit najednou. Za dobu svého působení v Krumlově a Třeboni zřídil na obou pracovištích meteorologickou stanici.⁴¹ Dlouholeté poznatky a pozorování shrnul v knize *O povětrnosti, jejích činitelech a vlivu na rostlinstvo, jakož i pranostika*.⁴² Publikace je souborem vědeckých poznatků, které se vztahují k zemědělství. Cílem autora bylo poučit hospodáře o základních principech počasí a jeho možném předpovídání, aby ten byl schopen co nejlépe spravovat své hospodářství. „Odevzdávaje tuto knížku ctěnému rolnictvu českoslovanskému s tím přáním, by se vymanilo z předsudků a preludů všelikých proroků a pravidel povětroňových, doufám, že se mu to pilným přečtením této nauky o povětrnosti poštěstí, a že též výskumy vědecké ve prospěch svůj obrátit sto bude. Nebo =Ve věděni jest naše spasení=“.⁴³ Práci dělí podle několika faktorů, jako teplo, světlo, voda, tlak, proudění a magnetismus. Přes mnoho tabulek a přesných zápisků stejně zakončuje knihu lidovými pranostikami, jimž přiznává jistou hodnotu, která však musí být doplněna o odborné pozorování přírody.

V roce 1878 byl na vlastní žádost přeřazen z centrální účtárny do hospodářského vedení velkostatku Třeboň. V Třeboni mimo své úřednické povinnosti zastával i funk-

³⁴ Hospodář, 1870–1871, 1, 39, s. 336.

³⁵ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

³⁶ Welt-Ausstellung 1873 in Wien. Officieller General-Catalog, Viedeň 1873, s. 538.

³⁷ Hospodář, 1870–1871, 1, 29, s. 256.

³⁸ Matriční zápis, dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/2880/203/2404/1403/150/0>> [2. 4. 2020].

³⁹ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

⁴⁰ MARKUS, Antonín, Schwarzenberská ročenka 1935, České Budějovice 1935, s. 12.

⁴¹ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

⁴² ZEITHAMMER, Leopold, O povětrnosti, jejích činitelech a vlivu na rostlinstvo, jakož i pranostika, České Budějovice 1877.

⁴³ Tamtéž, s. 4 proslovu.

ci okresního hospodářského učitele pro České Budějovice a Třeboň.⁴⁴ Vzdělání pro něj mělo opravdu vysokou hodnotu. Sám býval stipendista a nyní, když získal dobré pozice, tak ze svého platu přispíval i několika vzdělávacím ústavům. Nejlépe doložitelné je třeboňské gymnázium, kde je veden mezi přispěvateli na stipendia pro chudou mládež k roku 1877.⁴⁵ Později přispíval i německé reálné škole v Českých Budějovicích.⁴⁶

V Třeboni byl Zeithammer velice aktivní nejen ve své práci, ale zapojoval se také do spolkové činnosti. Příkladem může být místní hospodářský spolek, kde se potkával i se svým nadřízeným, ředitelem panství a proslaveným rybníkářem Josefem Šustou. Své působení směřoval k osvětě místních hospodářů, ať už je přesvědčoval o vysazování řepy cukrovky,⁴⁷ nebo jim doporučoval stále si zvyšovat vzdělání. K tomu chtěl pod hlavičkou tohoto spolku založit v Třeboni odbornou knihovnu a časem i večerní školu.⁴⁸ Ze strany hospodářů však nebyl takový zájem, aby mělo cenu zřizovat institut pro další vzdělávání.

Ve svém snažení o vzdělávání selského lidu však nepolevoval a zapojil se do spisování tzv. *Polních kázání*,⁴⁹ což byly spisky kratšího i delšího rozsahu zabývající se nejrůznějšími otázkami hospodářství. Navázal tak na svého předchůdce Františka Horského. Zeithammer ze svého titulu okresního učitele vydal dílo o pozvednutí českého sedláka, které mělo úspěch. Nabádá sedláky: „*By se nedrobily čím dál tím více statky Vaše Zděděné po praotcích, tenkráté musíte koleje staroobvyklého způsobu poláře-ní a dobytkářství opustiti.*“⁵⁰ Jednoduše dokládá další konkurence neschopnost, pokud se bude setrvávat u trojpolního a nepřejde se na moderní střídavé hospodaření. Měl přístup k velkostatkovému i malému hospodaření a jasně prokazoval, že malý hospodář dosahuje zlomků výnosu velkostatku. Převážně kvůli tomu, že sedlák není ochoten přejít na modernější styl hospodaření. Tyto nářky jsou společné všem zemědělským autorům této doby. Osamocen nezůstává ani s tvrzením, že jen „*věda a spolčení*“⁵¹ může zlepšit stav na malém statku. Svépomocné sdružování sedláků do družstev však šlo velice pomalu a neochotně, i když jim to bylo ze všech stran doporučováno a příklady z Německa přinášely pozitivní výsledky. Na druhou stranu nutno přiznat, že malý zemědělec neměl na růžích ustláno. Agrární krize v osmdesátých letech a pokles ceny obilí způsobovaly ztížení situace rodinných a malých sedláků. Vlivem vývoje se museli zadlužovat a přechod na modernější postupy byl drahý.⁵²

O soukromém životě Zeithammerových nemáme bohužel téměř žádné zprávy. V Třeboni žili na předměstí v usedlosti Nové Dvory čp. 4. Těsně před odjezdem do nového působiště na Šumavě se Leopoldovi a Josefíně narodil 29. června 1880 druhý syn Pavel Karel Adolf.⁵³

⁴⁴ Ohlas od Nežárky, 1877, 7, 50, s. 414. Dále také heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

⁴⁵ HAJNOVSKÝ, Norbert, Pátá výroční zpráva o c. k. Gymnásiu reálném v Třeboni, Tábor 1877, s. 30.

⁴⁶ Programm der deutschen k. k. Staats-Real Schule in Budweis, České Budějovice 1899, s. 52.

⁴⁷ Na cukrovou řepu byl odborníkem i skrze svou knihu ZEITHAMMER, Leopold, Die Erschöpfung des Boden durch den Rübenbau, Praha 1863. Navíc byl vynálezcem pluhu na vyorávání řepy cukrovky.

⁴⁸ Úřední věstník rady zemědělské pro království české, 1877, 1, 12, s. 167–170.

⁴⁹ ZEITHAMMER, Leopold, Jak bychom měli na malém statku hospodařiti a jakých prostředků se uchopiti, bysme svůj stav rolnický povznesli. Sběrka polních kázání, České Budějovice 1878.

⁵⁰ Tamtéž, s. 2 proslovu.

⁵¹ Tamtéž, s. 4 proslovu.

⁵² JINDRA, Z. – JAKUBEC, I., Hospodářský vzestup, c. d., s. 162–165.

⁵³ Matriční zápis, dostupné online: <<https://digi.ceskearchivy.cz/2880/203/2404/1403/150/0>> [2. 4. 2020].

Nedlouho po narození syna se Leopold Zeithammer dostal jako hospodářský správce panství do Vimperku.⁵⁴ Tam se opět nespokojil s pouhou úřednickou povinností a působil jako místopředseda hospodářského lesnického spolku, kde konal různé přednášky. Byl předsedou národní jednoty ve Vimperku a spoluzakládal Občanskou besedu.⁵⁵ Roku 1888 byl odměněn za zásluhy v meteorologii císařem Františkem Josefem řádem zlatého záslužného civilního kříže s korunou.⁵⁶

V roce 1890 vydal další svoji vědeckou práci, tentokrát na téma ječmene. Kniha s jednoduchým názvem *Ječmen* byla věnována knížeti Bedřichu Schwarzenbergovi, který byl významný činitel v oblasti hospodářství i coby předseda kuratoria rolnické školy v Písku a jiných hospodářských spolků.⁵⁷ Většina článků v českých časopisech „*se dme pýchou, jaký dobrý syn českého národa je Leopold Zeithammer.*“

Ke konci 19. století se dále zostřovala nacionální otázka a ušetřen nebyl ani Leopold Zeithammer. Roku 1895 vypukla ve dvou jihočeských periodikách, tedy v *Budivoji* a *Jihočeských listech* kauza, kdy se tyto opřely do poslance Otakara Zeithammera, že nechá svého syna studovat na německé reálce. Považovali to za zradu národního přesvědčení. Leopold Zeithammer napsal dopis do redakce, že jeho bratr je svobodný a bezdětný, stížnosti jsou tedy nesmyslné. Pranýřovaným synem byl jeho syn Pavel. Reakce *Jihočeských listů* přišla záhy s novým štvavým článkem. Sice přinesla omluvu panu poslanci Zeithammerovi, ale pana správce Zeithammera, který nechával syna studovat na německé reálce v Českých Budějovicích, neušetřila. Přímá odpověď zněla: „*Nepokládáme za nevlastenecké a nečeské, umí-li někdo německy, neb chce-li se naučit, avšak pokládáme za prohřešení proti cti národní a proti vlastenectví, když někdo, kdo chce slouti dobrým Čechem, děti své dá dobrovolně do školy německé.*“⁵⁸ Na tyto urážky reagovaly německé noviny *Budweiser Zeitung* a podpořily Zeithammerův názor i otištěním jeho dopisu: „*Nakonec myslím, že když český otec nechá svého syna studovat němčinu na německém vzdělávacím ústavu, nedopouští se ani zrady své patriotické povinnosti, ani není zastáncem odnárodnění. Vždyť je všeobecně známo, že vůdce mladočechů Dr. Grégr nechává svého syna studovat na škole přímo v Německé říši.*“⁵⁹ Tento výrok naprosto zapadá do kontextu schwarzenberských vyšších úředníků, kteří museli být dvojjazyční, pokud chtěli postoupit do vyšších úřednických pozic.⁶⁰ Zkrátka zostřený nacionalismus se nevyhýbal nikomu.

Roku 1897 se uzavírá jeho služební kariéra a je mu uznána žádost o penzionování. Na odpočinek se přestěhoval do Českých Budějovic.⁶¹

⁵⁴ HOFFMANN, Ludwig, Fürst Schwarzenberg – Schematismus für das Jahr 1884, Český Krumlov 1884, s. 99.

⁵⁵ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

⁵⁶ *Budweiser Zeitung*, 1888, 27, 6, s. 4.

⁵⁷ ZEITHAMMER, Leopold, *Ječmen*, Praha 1890.

⁵⁸ *Jihočeské listy*, 1895, 1, 70, s. 3.

⁵⁹ *Budweiser Zeitung*, 1895, 34, 78, s. 5.

⁶⁰ PALECZEK, Raimund, *Mezi tradicemi a modernizací*, in: GAŽI, Martin (ed.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 46.

⁶¹ Heslo Zeithammer: Ottův slovník naučný, c. d., s. 523–524.

Stáří a odpočinek

Rozhodně se ale nechystal pouze odpočívat. Jeho denní program byl plný a až do posledních let svého života zůstával literárně činným. Běžný pracovní den začínal snídaní a poté usedl k psacímu stroji. Okolo jedenácté se buďto vydával do centra města do redakce *Budivoje*, nebo *Jihočeských listů*. Občas pokračoval v práci u stroje až do oběda, poté si půl hodiny odpočinul a zase psal až do soumraku. Před večerí si rád zahrál na klavír, jen po paměti bez not, a z not hrával v neděli, kdy bylo více času. Avšak jeho bratr Antonín byl mnohem lepším pianistou. Otokar byl též přítelem B. Smetany, se kterým hrával čtyřručně.⁶²

Zaměření Leopoldových článků nezůstávalo jen u odvětví, jemuž se celý život věnoval, tj. u hospodářství, ale často zabrousil i do jiných oborů. V *Jihočeských listech* uveřejňoval články na témata: vytváření lokálních hospodářských družstev, splavňování řek, výstavby kanálu Dunaj–Odra–Labe, strava dělníků, bytová krize dělníků, elektrická dráha, hraboši, ruská vesnice, lázně v Libniči, formaldehyd, obchodní smlouva s Německem a mnohé jiné. Mimo toto množství článků vycházely také části jeho knížky *Kravařsko* na pokračování. Ze stejného listu se dozvídáme o jeho příspěvcích chudé školní mládeži na Vánoce. Stejně tak list přináší oslavný text k jeho jubileu 70 let.⁶³

Na odpočinku zvládl též vydat dvě svá stěžejní díla. Zabýval se překladem svého bezmála bestselleru *Šumava, kraj a lid* z němčiny do češtiny. K německé verzi psal předmluvu Karel Klostermann a k české „pootavský slavík“ Adolf Heyduk. S oběma literáty se Leopold Zeithammer osobně znal. Karel Klostermann vyrostl na Šumavě z německých kořenů, jak napovídá i jeho jméno. Byl vstřícnější jak ke knížecí vrchnosti, pro kterou Zeithammer pracoval, tak k německým sousedům na Šumavě.⁶⁴

Překlad díla poté vycházel dva roky v *Jihočeských listech* opět na pokračování. Roku 1902 se autor rozhodl k přepracování a překladu svého díla. Opatřil knihu vlastním komentářem. Přiznává, že je „vlasteneckou povinností“ vydat knihu česky, ale nadále zůstává věrný svým nadnárodnostním zásadám a nabádá ve stejném duchu jako Klostermann, aby „*Čech a Němec, jako bývalo za dřívějších dob, svorně a v míru spolu žili v horách a úkoly své životní organizací a vzájemnými styky s rozvahou a úspěchem vykonávali*“.⁶⁵

Vlastivědná práce jej pravděpodobně bavila, protože již po dvou letech vychází jeho druhá důležitá publikace *České Budějovice a okolí*.⁶⁶ Tuto knihu věnoval jako druhé dílo opět knížeti Bedřichu Schwarzenbergovi.

Zeithammer rozhodně nehodlal zůstávat mimo dění a reagoval na mnohé aktuální záležitosti. Například roku 1904 napsal do *Zemědělských listů* článek o odlivu českého

⁶² ZEITHAMMER, P., K stým narozeninám, c. d., s. 2.

⁶³ Všechny články jsou dobře dostupné na digitální knihovně. Dostupné online: <<http://www.digitalniknihovna.cz/cbvk/periodical/uuid:b49c4425-8483-4445-9f65-4df0cca55e3d?fulltext=Leopold%20Zeithammer%20&accessibility=public>> [6. 4. 2020].

⁶⁴ Český překlad Klostermannovy předmluvy je dostupný on-line: <<https://www.kohoutikriz.org/autor.html?id=klost#zeithammer>> [02. 04. 2020].

⁶⁵ ZEITHAMMER, Leopold, *Šumava, kraj a lid*, České Budějovice 1902, s. 1–2 předmluvy.

⁶⁶ TÝŽ, *České Budějovice a okolí*, České Budějovice 1904.

obyvatelstva. Vyjadřoval veliké znepokojení nad tím, že Češi a Slované se hrnou do severní Ameriky a berou s sebou majetek i své know-how. Zároveň jej trápilo zadlužování české půdy.⁶⁷

Posledním větším dílem, které vydal, byly *Kořenité rostliny*.⁶⁸ Opět se zde dostává k tématu pomoci zemědělcům. Znovu vyčísľuje, že český sedlák nemá na pšenici, která se sklízí převážně na malých polích, takový výdělek. Saturace z jiných částí Evropy, Austrálie a Ameriky způsobuje stále větší nerentabilitu českého obilí. Proto doporučuje sedlákům, aby aspoň na části pozemku přešli k jiným rostlinám, jako je chmel, nebo bylinkám, jako anýz, koriandr, kmín, kopr, křen a mnohé další. Tyto výpěstky mají dobrý domácí i zahraniční odbyť.

Strachování se o českého sedláka, který se bojí přecházet na moderní a obecně jiné postupy, a tím si podráží židli, bylo vlastní pozdním dílům Zeithammera na odpočinku. Proto se ve svých pracích snaží ukazovat možné cesty. Ať už v knize o *Kravařsku*,⁶⁹ kde doporučuje vhodný skot pro malý statek, nebo v *Sacharinu*,⁷⁰ kde zase chválí omezování tohoto sladidla, když se momentálně nedaří místnímu cukrovarnictví.

Leopold Zeithammer zemřel v domě na Lobkovickém, dnes Mariánském, náměstí čp. 6 v Českých Budějovicích 17. března 1905 náhle ve čtyři hodiny ráno na „*marasmus*“. Pohřeb o dva dny později vykonal biskup Martin Josef Říha.⁷¹ Uložen byl do hrobu číslo 123 na hřbitově u sv. Otýlie v Českých Budějovicích. Nad hrobem je jednoduchý náhrobek s reliéfem Krista.⁷² Úplným závěrem nechme zaznít slova vzpomínání Pavla Zeithammera na svého otce: „*Byl jsi člověk dobrý, zlatého srdce, které nedovedlo nikomu ublížiti; byl jsi člověk ryzí povahy, dbalý své cti a dobrého jména; byl jsi snaživý a pracovitý, mnoho dobrého jsi vykonal ve prospěch celku a svého národa.*“⁷³

Závěr

Leopold Zeithammer rozhodně nedosahuje velikosti osobností, jako byl František Horský⁷⁴ nebo Emanuel Kommers,⁷⁵ kteří také náležejí k vrstvě šlechtických správců, ale jeho odkaz je přesto pozoruhodný. Pocházel z velice dobré rodiny, která měla pevné vazby na pražskou prominentní rodinu Měchurových, a tedy i na Františka Palackého. Do zvláštní sociální skupiny schwarzenberských úředníků se však musel přiznít. Pak se teprve začal profesně posouvat.

Jak naplnil kritéria postulovaná na začátku této studie? Jeho mezinárodní zkušenost je nepopíratelná hlavně díky cestě po Německu, Belgii a Švýcarsku v roce 1861. Z této zkušenosti těžil celý život. Právě cestování úředníků za poznáním je námětem

⁶⁷ ZEITHAMMER, Leopold, Hájení české půdy, *Zemědělské listy*, 1903–1904, 9, 19, s. 185–186. A dokončení v témže listu, 20, s. 196–197.

⁶⁸ TÝŽ, *Kořenité rostliny*, Praha 1905.

⁶⁹ TÝŽ, *Kravařsko a chov skotu kravařského*, Praha 1901.

⁷⁰ TÝŽ, *Sacharin*, Praha 1898.

⁷¹ Matriční zápis, dostupný online: <<https://digi.cesearchivny.cz/2817/51/3099/2734/74/0>> [1. 4. 2020].

⁷² KOVÁŘ, Daniel, *Budějovické hřbitovy*, České Budějovice 2001, s. 70.

⁷³ ZEITHAMMER, P., *K stým narozeninám*, c. d., s. 2.

⁷⁴ SKALA, Ladislav, František Horský a české zemědělství, Praha 1991; LÁZNIČKA Jan, František Horský – zemědělský vynálezce a organizátor, *Prameny a studie*, 2011, č. 46, s. 7–25.

⁷⁵ CERMAN, Ivo, *Chotkové, příběh úřednické šlechty*, Praha 2008, s. 516–517.

k dalšímu výzkumu.⁷⁶ Za doplnění mezinárodního rozhledu může být pokládáno jeho studium v Uhersku (byť v rámci monarchie) nebo vystavování vynálezu na vyorávání řepy v Paříži. Díky jeho pozici hospodářského správce na panství Vimperk jej můžeme považovat za významného praktika. Své teoretické znalosti deklaruje v mnoha publikacích a novinových článcích (viz seznam literatury). Spolkovou činnost naplňuje skrze své členství u c. k. Vlastenecké hospodářské společnosti. Další lokální aktivity za jeho působení na Krumlově, v Třeboni a na odpočinku v Českých Budějovicích jsou opět jen doplněním a potvrzením velkého zájmu a elánu tohoto nevšedního člověka.

Před zapomenutím jej však nezachránily ani jeho střízlivé postoje k nacionalizující se společnosti, ani vazba na „Otce národa“ Františka Palackého, natož pak jeho reálné zásluhy o zlepšení a osvětu českého zemědělství. Jako středně významná osobnost svého oboru s německým jménem byl odsouzen k téměř úplnému zapomenutí.

Prameny a literatura

Dohledaná bibliografie Leopolda Zeithammera

- ZEITHAMMER, M. Leopold, České Budějovice a okolí, České Budějovice 1904.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Die Erschöpfung des Bodens durch den Rübenbau, Praha 1863.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Die Geschäfts-Praktik der Landwirtschaftlichen Verwaltung, Praha 1873.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Der Rübenbau, dessen Bedeutung und Zukunft im südlichen Böhmen, Praha 1876.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Hlavní zásady a pravidla racionálního hospodářství, Praha 1874.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Chmel a jeho pěstování, Praha 1890.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Jak bychom měli na malém statku hospodařiti a jakých prostředků se uchopiti, bysme svůj stav rolnický povznesli, České Budějovice 1878.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Ječmen, Praha 1890.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Kořenité rostliny, Praha 1905.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Kravařsko a chov skotu kravařského, České Budějovice 1901.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Land und Leute des Böhmerwaldes, Vimperk 1896.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Šumava, kraj a lid, České Budějovice 1902.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Zlatá Koruna, České Budějovice 1905.
ZEITHAMMER, M. Leopold, O povětrnosti, jejích činitelích a vlivu na rostlinstvo, jakož i pranostika povětrná, České Budějovice 1877.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Moderní sladidlo Sacharin, Praha 1898.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Hospodářské stroje a nářadí, in Příspěvky ku dějinám zemědělství v království českém za století 1791–1891, Praha 1891, s. 99–103.
ZEITHAMMER, M. Leopold, Domácí Průmysl dřevařský, in Sto let práce, Praha 1891, s. 190–193.

Prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, Státní okresní archiv Český Krumlov:

- fond: Sbirka rukopisů Český Krumlov, inv. č.: 384, Bericht über Landwirtschaftliche Reise durch Deutschland und Belgien, 1861.

⁷⁶ Cenné podněty k badatelským možnostem dává článek: KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří, Agrární osvěta, její pole, prostředky a cesty transferu. Metodologická úvaha orientovaná ke střední Evropě a zvláště pak k českým zemím, *Prameny a studie*, 2019, č. 65, s. 11–34.

Státní oblastní archiv Třeboň, Státní okresní archiv Písek:

- fond: Matriční knihy Písek, římskokatolická N, kniha 15.

Státní oblastní archiv Třeboň, Státní okresní archiv Český Krumlov:

- fond: Matriční knihy Český Krumlov, římskokatolická N, kniha 19.

Literatura

- ANONYM, Programm der deutschen k. k. Staats-Real Schule in Budweis, České Budějovice 1899.
- BALCAROVÁ, J., KUBŮ, E., ŠOUŠA, J. (ed.), Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích, Praha 2015.
- BERANOVÁ, M., KUBÁČEK, A., Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. Praha 2010.
- Budweiser Zeitung, 1888, 27, 6, s. 4
- Budweiser Zeitung, 1895, 34, 78, s. 5
- CERMAN, Ivo, Chotkové; příběh úřednické šlechty, Praha 2008.
- HAJNOVSKÝ, Norbert, Pátá výroční zpráva o c. k. Gymnásiu reálném v Třeboni, Tábor 1877.
- HECKE, Wenzel, Die Landwirtschaft der Umgebung von Ungarisch-Altenburg und der Landwirtschaftliche Lehranstalt daselbst, Wien 1861.
- HOFFMANN, Ludwig, Fürst Schwarzenberg – Schematismus für das Jahr 1884.
- Hospodář, 1870–1871, 1, 29, s. 256
- Hospodář, 1870–1871, 1, 39, s. 336
- HRUBÝ, Hynek, Havlíčkovské stopy v životě a činnosti A. O. Zeithammera, in: Vzpomínky a odborné práce Arnoštu Rosovi k šedesátinám, Praha 1933.
- JAKUBEC, I., JINDRA, Z., Dějiny hospodářství českých zemí. Praha 2006.
- Jihočeské listy, 1895, 1, 70, s. 3
- JÍLEK, F., Studie o technice v českých zemích 1800–1918 Svazek II. Praha 1984.
- JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie, Praha 2015.
- JIRMAN, Michal, Historie chmelových konstrukcí a mnohem více, in: Monumentorum Custos 2018, s. 69–76.
- JIRMAN, Michal, Biografie první poloviny života Jana Adolfa II. ze Schwarzenberga. Ústí nad Labem, 2019, Diplomová práce, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, Filozofická fakulta, [vedoucí práce Doc. PhDr. Kristina Kaiserová, CSc.].
- KOL., Ottův slovník naučný, XXVII., Praha 1908.
- KOL., Welt-Ausstellung 1873 in Wien; Officieller General-Catalog, Vídeň.
- KOŘALKA, Jiří, František Palacký (1789–1876), Praha 1998.
- KOVÁŽ, Daniel, Budějovické hřbitovy, České Budějovice 2001.
- KUBŮ, Eduard, – ŠOUŠA, Jiří, Agrární osvěta, její pole, prostředky a cesty transferu; metodologická úvaha orientovaná ke střední Evropě a zvláště pak k českým zemím, Studie a prameny, 2019, 65.
- LÁZNIČKA, Jan, František Horský – zemědělský vynálezce a organizátor, Prameny a studie 2011.
- LÁZNIČKA, J., MICHÁLEK, V., RŮŽIČKOVÁ, V., STRNADOVÁ, D., Encyklopedie strojů a náradí. Praha 2011.
- MARKUS, Antonín, Schwarzenberská ročenka 1935.
- Ohlas od Nežárky, 1877, 7, 50, s. 414
- Otavan, 1905, 27, 12, s. 4
- PALECZEK, Raimund, Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg, München–Freiburg 2009.
- PALECZEK, Raimund, Mezi tradicemi a modernizací; Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století, in: GAŽI Martin (ed.) Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 37–46.

- Prameny a studie; Osobnosti v zemědělství, 2011, 46.
Pražské hospodářské noviny, 1904–1905, 28, 8, s. 73
SKALA, Ladislav, František Horský a české zemědělství, Praha 1991.
VOLF, Miloslav, Organizace a působení vlastenecko-hospodářské společnosti, Praha 1961.
VOLF, Miroslav, Významní členové a spolupracovníci vlastenecko-hospodářské společnosti v království Českém, Praha 1967.
ŽLÁBEK, Josef, Výroční zpráva c. k. gymnasia v Písku za školní rok 1883, Písek 1883.
ŽUPANIČ, Jan, Nová šlechta rakouského císařství, Praha 2006.

„PORTRÉTY“ HOSPODÁŘSKÝCH ZVÍŘAT (s důrazem na podsbíрку Fotoarchiv Národního zemědělského muzea)

'PORTRAITS' OF FARM ANIMALS

(with Emphasis on the Subcollection Photo Archive of the National Museum of Agriculture)

Michaela Zeinerová Brachtlová

Abstrakt: Fotoarchiv NZM má k dispozici stovky snímků hospodářských zvířat, které se vyznačují specifickým a jednotným fotografickým přístupem. Na příkladu historického fotografického alba z roku 1869 se článek zabývá možnými okolnostmi formování fotografického žánru, který by se mohl označovat jako chovatelská fotografie a jenž se v téměř nezměněné podobě objevuje dodnes. Zvířata jsou fotografována takovým způsobem, aby se zdůraznily jejich tělesné kvality předurčující jejich praktické využití v zemědělské výrobě. Zvláště dobře lze vznik a vývoj chovatelské fotografie sledovat na zobrazování skotu.

Abstract: Photo Archive of the National Museum of Agriculture has at its disposal hundreds of pictures of farm animals characterised by a specific and unified photographic approach. Using the example of a historical photo album from 1869, this article deals with further context of formation of photographic genre which one could call 'animal breeder's photography'. This genre exists in an almost unchanged form to this day. In this approach, animals are photographed in a way that maximally emphasises their physical qualities relevant for practical use in agricultural production. The creation and development of this genre can be especially well demonstrated on the example of depiction of cattle.

Klíčová slova: fotoarchiv; hospodářská zvířata; fotografie; 19. století; skot.

Keywords: photo archive, farm animals, photography, nineteenth century; cattle.

*Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Úvod

Fotografie hospodářských zvířat byla svého času důležitým prostředkem propagace šlechtitelství a chovatelství. Vývoj fotografií hospodářských zvířat v 19. století o tom podává rozsáhlé svědectví. Z dochovaných pramenů je zřejmé, že fotografování oceňovaných hospodářských zvířat (hlavně skotu a koní, ale i ovcí a prasat) hrálo v rozvoji zemědělství a cíleného šlechtitelství nepřehlédnutelnou úlohu. Způsob, jakým byla zvířata na fotografiích prezentována, spoluvytvářel nároky chovatelů na exteriér zvířat a ovlivňoval další šlechtitelské cíle.

Následující text se zabývá souborem *Landwirthschaftliches Thier-Album in Photographien von H. Schnaebeli* v kontextu podobných fotografií ze Sbírký Národního zemědělského muzea. Autor byl německý fotograf, v našem prostředí neznámý, který se vedle obvyklé portrétní praxe věnoval i jiným žánrům, mezi nimi též fotografování zvířat na zemědělských výstavách. Pozoruhodné fotografické album se vztahuje k zemědělské výstavě, která se uskutečnila ve Vratislavi v roce 1869, a posloužilo

jako výchozí bod pro úvodní průzkum specifického fotografického žánru – zvířecích „portrétů“, resp. chovatelské fotografie.

Zobrazování ceněných kusů hospodářských zvířat probíhalo již od konce 18. století tradičními výtvarnými technikami a tyto podobizny se staly reklamním nástrojem chovatelů a šlechtitelů. Fotografie propagaci zrychlila a zefektivnila, byť zpočátku museli fotografové překonávat značné potíže s technickými limity nového média. Vizualní jazyk zřejmě tak dobře vyhovoval svému účelu, že ho za více než 180 let v podstatě nebylo potřeba změnit.

Cílem zachycení hospodářských zvířat ve fotografii, konkrétně způsobem, který se dnes nazývá zootechnický postoj, je předvést fyzické kvality zvířat, a tím zdůraznit jejich ekonomický potenciál.

Ztvárňována byla různá hospodářská zvířata, pro účely tohoto článku však byly zvoleny pouze ilustrace s motivem hovězího dobytka. S nimi je nejlépe možné vytvořit časovou osu, na které lze sledovat, jak v průběhu desetiletí fotografové k úkolu zobrazení hospodářských zvířat přistupovali.

Fotografie hospodářských zvířat – postoj

Chovatelská fotografie má ovšem svoje místo i dnes. Zastavme se proto nejprve v současnosti. V médiích se dočteme, že ve Švýcarsku pracuje fotograf krav: „[...] pan K. L. má před objektivem hlavně dobytek. Jako například krávu Gabi z Rickenbach [...]. Fotografie krav jsou důležité pro chovatelská sdružení, chovatele skotu a genetiky, aby mohli prezentovat výsledky své práce.“¹

Pan K. L. začal jako amatérský fotograf, ale během 25 let se profesionalizoval a za rok zvládne vyfotografovat až 300 zvířat (kromě svého zaměstnání v zemědělství). Specialistů na fotografie krav prý není mnoho.²

Postoji, ve kterém je zvíře fotografováno, se říká zootechnický. Používá se při plemenářských soutěžích a hodnoceních. Krávu je potřeba upravit, tu a tam přidat barvu, ostříhat, nebo dokonce připevnit falešný konec ohonu. Je nutné vybrat správné pozadí v exteriéru, případně vybudovat přenosné fotografické studio s umělým osvětlením a obrazovým pozadím. Neexistuje k němu žádná sepsaná metodika, ale má svá zvyková pravidla. Cílem je zdůraznit přednosti zvířete a potlačit vady. Musí být vidět všechny končetiny, ale jejich postavení se liší u masného a mléčného skotu – u mléčného musí být vnitřní zadní noha nakročena dozadu, aby byl vidět závěsný vaz vemene – např. u holštýnek, u masných je to obráceně. Poloha těla má být taková, aby byla dobře patrná linie hřbetu – dobrý hřbet je rovný. Hlava vpřed, může být velmi mírně natočená do záběru, uši napřímené.³ Můžeme ještě doplnit citátem veterináře, že pokud je potřeba prodat mléčnou krávu, musí se jí „prohloubit hrudník a zvětšit vemeno. Aby se prohloubil hrudník, zvedají se jí přední končetiny.“ Kráva si stoupne na několikacentimetrový podstavec, který zvedne výšku v kohoutku, a tím se podpoří dojem hlubokého hrudníku.⁴

¹ BETSCHAT, Reto, Konrad Lustenberger ist ein gefragter Kuhfotograf, dostupné online: <https://www.schwyzkultur.ch/artikel/rickenbach-b-schwyz/kunst-und-design/konrad-lustenberger-ist-eingefragter-kuhfotograf_AZ1cDgB> [3. 11. 2020].

² Tamtéž.

³ Informaci poskytl Svaz chovatelů masného skotu, září 2020.

1 Výstava plemene Holstein v Německu, Oldenburg, 2013, foto: dpa. Zdroj: dostupné online: <<https://www.ksta.de/panorama/--22942552>> [1. 11. 2020].

Fotografické album

Ve Fotoarchivu NZM se nachází soubor historických fotografií *Landwirtschaftliches Thier-Album von H. Schnaebeli* (inv. č. 48406), který, jak praví inventární kniha, byl nalezen při revizi na zámku Kačina v roce 1972. Způsob, jakým se do muzea dostal, není zaznamenán. Sbírkových předmětů pocházejících z 19. století se ve Fotoarchivu NZM nenachází nijak závratné množství, i proto si kolekce zaslouží pozornost.

Album postrádá původní desky či pouzdro, jednotlivé listy jsou uloženy volně v náhradních papírových deskách. Soubor obsahuje 49 listů. Jeden z nich je titulní, dalších nečíslovaných 48 kartonů jsou fotografie oceněných hospodářských zvířat – hovězího dobytka a ovcí.

Fotografie jsou nalepeny na světlém kartonu a jsou částečně retušované. Rozměr kartonů není přesně stejný, pohybuje se kolem 36 × 42,7 cm. Rozměry fotografií jsou v rozmezí mezi 13,1 cm až 17 cm kratší strany a 16,2–23,2 cm delší strany. Sedm fotografií se opakuje, pocházejí pravděpodobně z jiné kopie alba. Fotografie, které jsou po dvou kusech, se liší také tonalitou i barevným zabarvením a v popiscích pod fotografií je použit odlišný font písma. Fotografie větší části souboru jsou označeny razítkem, několik má značení slepotiskem. Razítko „INSTUTUTUS LIEBWERT BIBLIOTEK“

⁴ POSPĚCH, Tomáš, *Zemědělské práce – Slušovice*, Praha 2018, s. 57.

2 Landwirthschaftliches Thier-Album in Photographien von H. Schnaebeli, Die landwirthschaftliche Ausstellung gelegentlich der XXVII. Versammlung deutscher Land und Forstwirthe in Breslau, 1869. Zdroj: Sbíрка NZM.

(stejně jako slepotisk) na několika listech signalizuje, že album pochází z knihovny německé zemědělské školy v Libverdě. Zemědělské školy – česká v Rábíně a německá v Libverdě u Děčína, zřízené roku 1850⁵ – byly založeny z potřeby šířit vzdělanost a osvětu mezi budoucími zemědělci a jejich prostřednictvím zavádět do praxe nové poznatky. Dříve než se dostalo album do muzea, bývalo pravděpodobně školním studijním materiálem.

Na titulním listu je vytištěn text: **Landwirthschaftliches Thier – Album in Photographien von H. Schnaebeli.** Die landwirthschaftliche Ausstellung gelegentlich der XXVII. Versammlung deutsches Land und Forstwirthe in Breslau, 1869, Herausgegeben unter Mitwirkung von H. v. Nathusius auf Hundisburg und H. Settegast in Proskau (Verlag von Wiegandt & Hempel, Berlin).⁶ Zdobné orámování textu je v ro-

⁵ PŠENIČKOVÁ, Jana, Zemědělská škola v Libverdě v letech 1850–1866, Vědecké práce Československého zemědělského muzea, č. 10, Praha 1971, s. 37–61.

⁶ Zemědělské album zvířat na fotografiích H. Schnaebeliho. Zemědělská výstava 27. shromáždění ně-

3 Detail, Landwirthschaftliches Thier-Album in Photographien von H. Schnaebeli. Zdroj: Sbíрка NZM.

zích doplněno rytinami zvířecích hlav – krávy, prasete, koně a ovce s poznámkou, že tyto rohové viněty jsou převzaty z knihy Der Thierzucht Hermanns Settegasta.⁷

Album tedy obsahuje fotografie zvířat oceněných na zemědělské výstavě a s ohledem na tyto viněty se jeví jako víc než pravděpodobné, že není úplné a původně obsahovalo i fotografie prasat a koní. V našem albu je totiž jen 23 snímků hovězího dobytka a 18 záběrů beranů a ovcí.⁸

Krávy, jalovice a býci jsou vždy zachyceni samostatně, ovcí je v několika případech na snímku více kusů. Zvířata stojí v krajině až na dvě výjimky, kdy pozadí tvoří nízká zeď.

meckých zemědělců a lesníků ve Vratislavi, 1869 – publikováno ve spolupráci s H. Nathusiem z Hundsburgu a H. Settegastem v Proskau (Prószków). Nakladatelství Wiegandt & Hempel. Berlín (založeno 1862).

⁷ SETTEGAST, H., Der Thierzucht, Breslau 1868 (kůň s. 210, kráva s. 213, ovce s. 214, prase s. 216).

⁸ Podle worldcat.org je album z Vratislavi (1869) uloženo ještě v Zentralbibliothek Zürich (počet listů neuveden), Universitätsbibliothek Augsburg (30 listů) a v Universiteitsbibliotheek Utrecht (100 listů).

Světlo je měkké, nevýrazné, horizont většinou ve třetině snímku. Fotografie jsou silně retušované, mohlo by se říci dokreslované. Díky krátkým expozičním časům fotograf získal ostré záběry, ovšem s nízkým kontrastem. Pomocí retuše vznikl obraz, který působí jako přechodový stupeň mezi grafikou a fotografií, pravděpodobně se jedná o fotogravuru (photographic engraving). Schnaebeliho album je zhotoveno na albuminových papírech.⁹ Jak již bylo uvedeno, na titulním listu se píše „publikováno ve spolupráci s H. Nathusiem¹⁰ z Hundinsburgu a H. Settegastem¹¹ v Proskau“. Oba tito pánové patřili k významným německým chovatelům, kteří své zkušenosti ve šlechtění a chovu zvířat sdíleli a zprostředkovali ve svých odborných spisech. Německá společnost pro chov zvířat (DGfZ) oceňuje od roku 1928 osobnosti, které se zásadním způsobem zasloužily o vědecký nebo praktický rozvoj chovu zvířat, medailí Herman-na von Nathusia.¹²

Autor

Johann Anselm Heinrich Schnaebeli, nebo také psaný Schnäbeli (1824–1915),¹³ sám sebe označoval za malíře a fotografa. Informace o jeho životě a praxi jsou z veřejných zdrojů těžko dostupné, pokud vůbec existující, navíc se v některých aspektech rozcházejí. Jisté je, že měl portrétní ateliér na prestižním místě v Berlíně, na známém bulváru Unter den Linden. Fotoateliéry, které zde sídlily, se řadily ve své době k nejváženějším.

⁹ Materiály měly malou citlivost na světlo, tudíž byly potřeba dlouhé expozice. Pro fotografování zvířat je to zvláště obtížná překážka. Koncem 60. let 19. století fotograf mohl používat tzv. mokré kolodiové desky, které byly k dispozici od 50. let. Negativ se vyznačoval dobrou kresbou a sloužil ke zhotovení mnoha kopií. Tento mokrý proces byl náročný (skleněná deska se musela světlocitlivou vrstvou polít před expozicí a ještě za mokra vyvolat). Až v roce 1880 se začaly vyrábět suché želatinové desky, které si fotografové mohli koupit do zásoby. Kopie se ve stejné době zhotovovaly především na albuminový papír, který se poté nalepoval na kartony, protože byl tenký a náchylný k poničení.

¹⁰ Hermann Engelhard von Nathusius (1809–1879) studoval na Berlínském univerzitě zoologii a další přírodní vědy. Poté co získal panství Hundinsburg, se věnoval zemědělským a chovatelským postupům teoreticky – prováděl anatomické, fyziologické a zoologické studie, ale zkoušel je i v praxi. Například stanovil šlechtitelské principy, které platí dodnes. Podílel se aktivně i na společenském dění, mimo jiné byl u vzniku Německé zemědělské společnosti, předsedal berlínským výstavám hovězího dobytka a jako pedagog se zaměřil na chov zvířat. Nathusius napsal řadu studií, které se týkaly chovu skotu, ovcí nebo prasat. Inspiraci si přivezl z dalších evropských zemí – Francie a Velké Británie. Zabýval se také chovem koní. NEUMANN, Kerstin, „Nathusius, Hermann von“, in: Neue Deutsche Biographie, 18 (1997), s. 749, dostupné online: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd116896507.html#ndbcontent>> [3. 11. 2020].

¹¹ Hermann Gustav Settegast (1819–1908) studoval přírodní vědy a zemědělství. Pracoval jako správce Kgl. Domäne (královského velkostatku) Proskau u Opole v Horním Slezsku a zároveň vyučoval zemědělství v tamním vzdělávacím institutu. Mezi lety 1868–75 byla každoročně vydávána jeho Německá plemenná kniha – „Deutsches Herdbuch, Ein Verzeichnis von Individuen und Zuchten edler Thiere Deutschlands“. V roce 1868 vyšlo jeho první zásadní dílo „Die Thierzucht“ a v letech 1875–79 další významné třísvazkové dílo s názvem „Die Landwirthschaft und ihr Betrieb“. V roce 1881 byl jmenován profesorem na nové zemědělské škole v Berlíně. KESSLER, Traugott, „Settegast, Hermann“, in: Neue Deutsche Biographie, 24 (2010), s. 277, dostupné online: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd117470635.html#ndbcontent>> [3. 11. 2020].

¹² Hermann-von-Nathusius-Medaille, dostupné online: <<https://www.dgfz-bonn.de/sonstiges/hermann-von-nathusius.html>> [15. 9. 2020].

¹³ ENDE, Gerd von, Berliner Rennfieber: Galopp und Trab zu 150 Jahren Hoppegartener Turf, 2018, dostupné online: <<https://books.google.cz>> [3. 11. 2020].

4 Georg Bartles, 1901, Unter den Linden 19–21. 15,5 × 25,5 cm (inv. č. IV 69/471 V), na čísle 20 ve druhém patře nápis: H. Schnaebeli & Co. Zdroj: Stadtmuseum Berlin.

První fotografové se rekrutovali z řad malířů, ostatně malovaná pozadí nebo retuše snímků byly důležitou součástí jejich praxe po mnoho následujících desetiletí. Fotografové na svoje umělecké vzdělání či dovednosti rádi upozorňovali a toto spojení využívali jako reklamní argument. Svoje ateliéry také označovali jako fotografické umělecké studio. Schnaebeli se podle jednoho zdroje usadil v Berlíně od roku 1854¹⁴, podle jiného od roku 1856¹⁵. Podle různých pramenů se přibližně během let 1857–1891 měnilo sídlo ateliéru na Unter den Linden mezi čísly 24, 70, 69, 5 a 20.¹⁶ Ale například jeho *Album des Trabrenn-Sport*¹⁷ má na deskách adresu s číslem 30.

H. Schnaebeli se mohl od roku 1868 označovat titulem „Hof-Photograph“ (dvorní fotograf), který byl prestižním oceněním práce fotografa a jeho ateliéru za vynikající služby. Užívání titulu bylo spojeno s mnoha povinnostmi a podmínkami, ale zcela určitě poskytovalo významnou konkurenční výhodu. Znamenalo to také, že fotograf

¹⁴ SIEPMANN, Angelika, Fotografien von 1891 in einer Leinenmappe, dostupné online: <https://www.weser-kurier.de/region_artikel,-Fotografien-von-1891-in-einer-Leinenmappe-_arid,194460.html#nfy-reload> [3. 11. 2020].

¹⁵ ENDE, Gerd von, Berliner Hufgeklapper: Pferde als Spiegel der Vergangenheit, 2020, dostupné online: <<https://books.google.cz>> [3. 11. 2020].

¹⁶ Dostupné online: <<https://www.diegeschichteberlins.de/geschichteberlins/672-der-verein-fuer-die-geschichte-berlins-im-spiegel-der-fotografiegeschichte.html>> [3. 11. 2020]. Na fotografii Georga Bartlese z roku 1901 je na čísle 20 ve druhém patře zřetelný nápis H. Schnaebeli a Co.

¹⁷ Album des Trabrenn-Sportes. H. Schnaebeli & Co. Hof-Photographen and Kunstverlag. Berlin Unter den Linden 30, 1879.

měl vynikající společenskou pověst a jeho zákazníci se řadili k vyšším společenským vrstvám. Ani na žádané adrese v sousedství bank a hotelů se mnoho fotografů titulem „dvorní fotograf“ pyšnit nemohlo.

Bylo zjištěno, že do roku 1900 existovalo na Unter den Linden téměř 80 ateliérů. Mezi lety 1850–1900 fungovalo v Berlíně zřejmě kolem 1 000 fotografických ateliérů.¹⁸ Konkurence byla tedy značná. H. Schnaebeli se však kromě portrétní fotografie s úspěchem věnoval také dalším žánrům – fotografování koní, především dostihových, fotografoval i armádu a vojenské motivy.

V literatuře je zmiňováno jeho album, které vytvořil k příležitosti vyhlášení Německé říše ve Versailles – *Album der Proclamierung des deutschen Kaiserreiches im Schlosse zu Versailles, 18. Januar 1871*.¹⁹ Při této události prý nebyl přítomen nikdo s fotoaparátem. „Podivným a poněkud záhadným způsobem vytvořil Johann Anselm Heinrich Schnäbéli portfolio padesáti šesti fotografií, které jsou sofistikovaným příkladem kompozitní fotografie (později vyvinuté ve fotomontáž) císaře, vojáků a paláce, aby vizuálně vyprávěl o zrození národa.“²⁰

Dnes si stěží představíme, že fotograf, který fotografuje společenskou smetánku a aktivity s ní spojené, se občas vypraví na pole či do prostředí výstav hospodářských zvířat, aby se věnoval portrétování hovězího dobytka. Přesto se „Hof-Photograph“ Heinrich Schnaebeli s prestižní adresou ateliéru a evidentně dobrými společenskými kontakty zabýval fotografováním ovcí, skotu, prasat a koní i mimo dostihy a spolupracoval přitom s výše zmíněnými odborníky. V roce 1855 založil v Berlíně vlastní „umělecké nakladatelství pro armádu, sport a zemědělství“, v němž některá svoje alba vydal.²¹

Výstavní katalog z Vratislavi nebyl ilustrovaný. V dobovém tisku ale najdeme řadu inzerátů na Schnaebeliho fotografické album. *Landwirthschaftliches Thier – Album in Photographien* z výstavy ve Vratislavi není jediné, které se z tvorby H. Schnaebeliho v oblasti výstav hospodářských zvířat zachovalo. Celkem 8 kopií *Landwirthschaftliches Thier-Album in Photographien: die Internationale landwirthschaftliche Ausstellung in Hamburg* (1863) uchovávají především evropské knihovny, dochovalo se také *Album der oesterreichischen Melkviehracen ausgestellt von den betreffenden landwirthschaftlichen Gesellschaften auf dem Weltausstellungsplatze in Wien* (1873),²² z téhož roku *Landwirthschaftliches Tierracen-Album photographirt auf der Weltausstellung zu Wien*²³, *Andenken an die 3. Wander-Ausstellung zu Magdeburg 1889 gewidmet den Preisrichtern*²⁴ a ze stejné akce kolekce od autorů:

¹⁸ Berliner Fotografenateliers des 19. Jahrhundert, dostupné online: <<https://www.berliner-fotografenateliers.de>> [15. 9. 2020].

¹⁹ Uloženo ve Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz a v Bibliothek der Universität der Künste, Berlin.

²⁰ BRET, Donna West, *Photography and Germany, History of Photography*, 2018, dostupné online: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03087298.2018.1531601>> [1. 11. 2020].

²¹ Například *Album des Trabrenn-Sport*.

²² Fotografoval a vydal: H. Schnaebeli, Berlin 1873, fotografie dojného skotu. V tomto albu jsou fotografie skupinek zvířat.

²³ SETTEGAST, Hermann, Jorizzutti; Heinrich Schnaebeli, vydal: Schnaebeli, Berlin ca. 1880, uloženo ve Stiftung Tierärztliche Hochschule Hannover, Bibliothek.

²⁴ H. Schnaebeli, (D. G. L.), Berlin 1889, uloženo v Technische Universität Darmstadt, Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt – Stadtmitte.

6 Taliř se vzorem „Durham Ox with John Day“, cca 1820, Anglie, kamenina. Zdroj: Aukční platforma LotSearch, dostupné online: <<https://www.lotsearch.de/lot/a-large-blue-printed-earthenware-platter-of-durham-ox-pattern-circa-1820-34637910?page=8>> [1. 11. 2020].

V roce 1932 se v Londýně uskutečnila „Výstava starých tisků a obrazů cenného skotu, ovcí atd.“ a byla to zřejmě první příležitost, kdy se mohla široká veřejnost seznámit s celou kolekcí dobových vyobrazení plemen hospodářských zvířat vyšlechtěných v 19. století. Majitelé podobných zvířat si na jejich zjevu zakládali a objednávali si u malířů vyobrazení svých šlechtitelských úspěchů. Tyto zvířecí portréty dokumentují nejen vývoj plemen, ale i dobové šlechtitelské trendy a odrážejí řadu aspektů venkovského života v 19. století. Portréty cenných zvířat vznikaly od poloviny 18. století až do druhé poloviny 19. století. Chovatel a majitel platil za to, aby malíř zachytil nejžádanější rysy zvířete – obrys těla a svalstvo (maso) charakteristické pro jeho skot nebo ovce.²⁷ Cílem chovatelů bylo dosáhnout velké váhy a objemu zvířete. Někdy se majitel nechal vyobrazit i se zvířetem, zdůraznila se tak jeho monstrózní rozměrnost. Zvířata byla zpodobňována s proporcemi, které sice vypadají značně nerealisticky, ale nezřídka prý odpovídaly záznamům. Tělo bylo výrazné, obdélníkového tvaru, k němu malé nožičky a hlava. Tento přístup nebyl specifický jen pro hovězí dobytek, podobně byly zobrazovány i ovce nebo prasata. Obrazy demonstrovaly společenské postavení majitele a dokazovaly, že jeho chov je kvalitní.

²⁷ JEWELL, Andrew, text k výstavě Portraits of Animals, Museum of English Rural Life, 1964, dostupné online: <http://www.reading.ac.uk/merl/online_exhibitions/livestok/main.html> [3. 11. 2020].

7 The Dunearn Ox, cca 1812–1815, olej na plátně, 48 × 60 cm, autor: Thomas Weaver. Zdroj: National museum of Scotland, National Museum of Rural Life.

8 A Durham Ox, 1804, olej na plátně, 63,5 × 74,4 cm, autor: George Garrard. Zdroj: Beamish, The North of England Open Air Museum.

Fotografování hospodářských zvířat

Praxe fotografování zvířat byla logickým navázáním a zdá se, že byla běžnější, než by z dosavadních popisů historie fotografie vyplývalo. Od vynálezu fotografie (1839) se motivy hospodářských zvířat objevovaly souběžně jak ve fotografii, tak v malbě a grafice (pro které se fotografie používaly také jako předlohy). Za povšimnutí stojí způsob jejich zobrazování. Jedná se o popisný záběr – „portrét“ – většinou jednoho konkrétního zvířete, který se v téměř nezměněné podobě používá dodnes (tzv. zootechnický postoj). Pozadí tvoří někdy krajina, jindy zeď, časté bývá jednobarevné textilní pozadí, zkrátka co nejméně rušivých prvků. Fotografování zvířat mělo svoje omezení v technických možnostech dobové fotografie. Expozice se pohybovala v řádech sekund, ne-li minut, kdy muselo zvíře vydržet klidné. I proto bývá na fotografiích přítomen člověk, který zvíře drží za ohlávkou a uklidňuje ho.

Specifickým fenoménem byly zemědělské výstavy a chovatelské soutěže. Konaly se v různých evropských městech a zemědělské organizace si najímaly fotografy, aby zachytili významná zvířata. Význam fotografické dokumentace lze dobře ukázat na příkladu Francie, kde je z otevřených zdrojů mnohem více dostupných informací. Ve Francii byli fotografové na zemědělských výstavách a soutěžích běžně přítomni. Jako příklad lze uvést fotografa Adriena Tournachona.²⁸ Díky dobovému detailnímu popisu v časopise *La Lumière* si můžeme alespoň zhruba udělat představu nejen o jeho práci profesionálního fotografa zvířat, ale i o významu zemědělských soutěží v 19. století. Podobné poznatky se k osobě fotografa Heinricha Schaenebeliho zatím nepodařilo dohledat. Nicméně se dá předpokládat, že okolnosti byly podobné i v německých zemích a Rakousko-Uhersku.

Cílem zemědělských soutěží ve Francii bylo podpořit modernizaci tamního zemědělství, které bylo vnímáno jako zaostalé, a chov dobytka byl nejkřiklavějším příkladem. Vzorem se stal model anglického zemědělství, které se ve šlechtění dobytka orientovalo na produkci masa a mléka, nezbytného pro uspokojení potřeb narůstajícího počtu obyvatel měst. Ve Francii se však dobytek stále využíval hlavně k práci na polích a živočišná produkce nebyla na prvním místě.²⁹

Kolem poloviny 19. století vyžadovaly okolnosti, třeba zvýšená poptávka po hovězím masu v Paříži, změnu přístupu. Na výstavě *Exposition Agricole Universelle* v roce 1856 se objevily anglické krávy plemene Durham, které bylo k masné a mléčné užitkovosti vyšlechtěno. Propagovaly je fotografie Adriena Tournachona, jehož úkolem bylo „reprodukovat nejkrásnější modely výstavy“.³⁰

V blízkosti Palais des Champs Elysées, kde výstava probíhala, měl fotograf směrem ke Cours la Reine zřízen venkovní ateliér. Ernest Lacan³¹ přibližuje atmosféru fotografování: „*Od minulého pondělí je na univerzální zemědělské soutěži fotografování v pl-*

²⁸ Adrien Alban Tournachon (1825–1903), nevlastní bratr fotografa Gasparda-Félix Tournachona, Nadara, zvaný také Nadar Jeune.

²⁹ AUBENAS, Sylvie – STIEGLER, Bernd, *La photographie animalière*, dostupné online: <<http://expositions.bnf.fr/les-nadar/les-usages-documentaires-de-la-photographie.html>> [3. 11. 2020].

³⁰ BOCARD, Hélène, Nadar et le cheval: photographies conservées au château d'Espéyran, In *Situ*, 18/2012, dostupné online: <<http://journals.openedition.org/insitu/10002>> [3. 11. 2020].

³¹ Ernest Lacan (1828–1879), francouzský novinář a kritik, který se zabýval fotografií.

9 Bull from Glane, Canton of Fribourg, 1856, sláný papír, 19,1 × 26,8 cm, autor: Adrien Tournachon. Zdroj: Metropolitan Museum, NY.

ném proudu a můžeme potvrdit, že tam má své obdivuhodné místo. Pan Adrien Tournachon (Nadar Jeune) byl pověřen posláním reprodukovat oceněná zvířata prostřednictvím fotografie. Těžko si vybrat lepšího. Ateliér se nám zdál velmi dobře připravený. Je to velká bouda obklopená obrovským obdélníkovým prostorem, kam subjekty, které mají být portrétovány (sic), přicházejí postupně, v plném světle. Dvoumetrová ohrada, pokrytá tmavě zeleným keprem, izoluje toto území a chrání práci umělců před zvědavýma očima davu. Zatímco fotograf pracuje, několik malířů, odpovědných za stejnou práci, si dělá náčrtky. V tomto pozhnaném rohu vládne aktivita, kterou je potěšující vidět. Viděli jsme pana Adriena Tournachona v zápalu práce a mohli jsme posoudit obtíže, které je třeba překonat. V naší přítomnosti přivedli gigantického černého býka, jehož vodič držel postroj. Zcitlivěná kolodiová deska byla umístěna do fotoaparátu, až když bylo zvíře ochotné se chvíli zklidnit. Dupal, bučel a mával svou obrovskou hlavou. Nakonec zkušební fotograf zachytil přestávku mezi dvěma pohyby. Tento okamžik (dvě sekundy) stačil k získání vynikajícího obrazu. Navzdory všem obtížím a nezbytným testům a omylům byl tedy pan Adrien Tournachon schopen udělat první den čtrnáct krásných snímků ze šestnácti pokusů. Dnes (ve čtvrtek) je obrázků více než čtyřicet [...].³²

Tournachon používal fotografické desky, které díky vylepšení Adolpha Bertshe umožňovaly kratší expozici.³³ U příležitosti výstavy vytvořil více než 120 snímků. Asi padesát záběrů bylo poté převedeno do grafické podoby, podle malířských tradic do-

³² LACAN, Ernst, La photographie au Concours agricole universale, La Lumière, roč. 6, č. 23, 7. 6. 1856, dostupné online: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5427303z/fl.item>> [1. 11. 2020].

³³ Auguste Adolphe Bertsch (?–1871), francouzský fotograf-optik, vylepšil kolodiový proces, takže se expoziční čas mohl výrazně zkrátit.

plněno o krajinu v pozadí a publikováno v zootechnické studii Émile Baudementa *Les races bovines au Concours universel agricole de Paris* (1856), kterou doprovází 87 ilustrací různých plemen dobytka.³⁴

Adrien Tournachon měl již v předchozím roce velký úspěch s kolekcí snímků koní a oslů – *Races chevaline et asine primées à l'exposition de 1855*. V tomto roce proběhla *1er Concours Universel d'Animaux Reproducteurs*, kterou uspořádal Napoleon III. k povzbuzení francouzského zemědělství.³⁵ Koně fotografoval Adrien Tournachon také na zemědělské soutěži v roce 1860, kam byl znovu přidělen spolu s dalšími fotografy, bratry Bissonovými.³⁶

Chovatelská fotografie ve Fotoarchivu NZM

Chovatelské fotografie se ve víceméně nezměněné podobě objevují v období delším než 180 let, které Fotoarchiv NZM reflektuje. Fotoarchiv uchovává množství fotografií hospodářských zvířat, především skotu a koní. Značná část z nich se vyznačuje stejnou vizuální formou – celé zvíře je vyfotografováno z profilu a jeho tělo zabírá velkou část obrazové plochy.

Zřejmě nejstarší takovou fotografií, kterou máme, je snímek chovného berana z ovčí farmy na panství Smečno z roku 1862 od českého fotografa Wilhelma Horna. Velice pravděpodobně nevznikla osamoceně a bývala součástí alba, podobně jako soubor plemenná kniha kmenového ovčína z panství Peruc od stejného autora.³⁷

Záznamem o starším zobrazení skotu je reprodukce³⁸ zarámovaného tisku datovaného rokem 1845. Dalším příkladem je litografie³⁹ jeverlandské jalovice, oceněné 1. cenou na výstavě v Brémách v roce 1891⁴⁰, kterou vytvořil Jean Bundgartz⁴¹ podle snímku berlínského fotografa Friedricha Alberta Schwartze.⁴²

Kromě Schnaebeliho alba máme k dispozici o několik desetiletí mladší soubory, které se vyznačují velice podobnou úpravou a zřejmě absolvovaly také podobnou cestu do sbírek NZM.

³⁴ Les Races bovines au Concours universel agricole de Paris en 1856: Études zootechniques / Publiées par ordre de S. Exc. le Ministre de l'Agriculture, du Commerce et des Travaux Publics par M. Emile Baudement, dostupné online: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k318130c/f16.item.r=Émile%20Baudement,%20Les%20race%20bovines>> [1. 11. 2020].

Srovnej ilustraci na s. 139 a fotografii Long Horn Steers od A. Tournachona.

³⁵ Historie zemědělských soutěží, dostupné online: <<https://www.concours-general-agricole.fr/concours-general-agricole/150-ans-dhistoire/>> [1. 11. 2020].

³⁶ Louis-Auguste Bisson (1814–1876) a Auguste-Rosalie Bisson (1826–1900).

³⁷ CHNELÍK, Otto, Chov merinových ovcí na Thunovském panství Peruc na fotografiích W. Horna a v péči inspektora Antona Sünder-Mahlera, sborník Historická fotografie, 2020, č. 19, s. 17–26.

Je třeba podotknout, že Hornovy fotografie ovcí se od popisovaného konceptu chovatelské fotografie trochu liší, protože na jeho snímcích je člověk velice výrazným prvkem obrazu, je to jakýsi dvojportrét muže a berana či ovce.

Fotografie krávy od W. Horna je uložena v Österreichische Nationalbibliothek.

³⁸ Fotoarchiv NZM, fond František Bílek, inv. č. 107652/1, 20. léta 20. stol., skleněný negativ 9 × 12 cm.

³⁹ Také v podsбірce Zemědělství a umění NZM je uloženo 20 litografií s vyobrazeními býků, krav a jalovic, inv. č. 48463–48475, 48481–5 a 48488–9.

⁴⁰ Nezpracováno, převedeno z Fotoarchivu do podsбірky Archiválie.

⁴¹ Jean Bundgartz (1854–1934), německý malíř a ilustrátor, který se specializoval na zvířata.

⁴² F. A. Schwartz (1836–1906), berlínský fotograf s titulem Hof-Photograph.

10 Petronille, inv. č. 107652/1, 20. léta 20. stol, skleněný negativ 9 × 12 cm. Zdroj: Sbíрка NZM, fond František Bílek.

11 Jeverlandská jalovice, 1891, litografie, rám 22,5 × 31 cm, obraz 15,5 × 23,5 cm. Zdroj: Sbíрка NZM.

12 Jalovice, Wanderausstellung München, 1905, karton 32,9 × 24,7 cm, fotografie 15,8 × 19,7 cm, autor: F. A. Schwartz. Zdroj: Sbíрка NZM.

13 Březula, odměněna na obvodové prohlídce v Otčicích v roce 1927 1. cenou, chovatel Jan Havlíček, rolník a mlynář ve Lhotě, karton 27,7 × 36,7 cm, fotografie 18,9 × 29 cm. Zdroj: Sbíрка NZM.

Razítko *Landwirtschaftliche Akademie Tetschen-Liebwerd, Abteilung für Biologie und Bichtung der Haustiere* na reverzu nám sděluje, že tyto fotografie byly více než pravděpodobně učební pomůckou ve výše zmíněné libverdské zemědělské škole. Jedná se o tři soubory fotografií oceněných zvířat nalepených na kartonu s popiskou *Deutsche Landwirtschaft-Gesellschaft, Wanderausstellung*. Zdá se tedy, že úprava fotografie nalepené na kartonu s rámečkem nebo bez, s popisem vycentrovaným pod obrázkem, případně nad ním, byla dobovou konvencí, která přetrvala až do začátku 20. století. O tom, že pořádání zemědělských výstav nebo soutěží mělo jasný ekonomický význam a fotografie sloužily k podpoře hospodářských cílů, svědčí fakt, že si *Deutsche Landwirtschaft-Gesellschaft* (D. L. G.) pravidelně objednávala dokumentaci u zkušených fotografů. V roce 1905 se výstava konala v Mnichově. Soubor, který máme z této výstavy, zhotovil již zmíněný fotograf F. A. Schwartz. Obsahuje 19 snímků skotu a ovcí. V roce 1907 výstava proběhla v Düsseldorfu a v roce 1908 ve Stuttgartu. Pro tyto příležitosti si D. L. G. fotografie objednala u firmy *Kunstanstalt Wilhelm Hoffmann*.⁴³ Z nich se nám dochovaly 3 snímky ovcí, respektive 14 fotografií skotu a ovcí.

20. století je ve Fotoarchivu chovatelskými fotografiemi dobytka a koní bohatě zastoupeno, počítáme je na desítky. Nestor české hipologie a zoolog prof. František Bílek si podobné fotografie hospodářských zvířat zase pořizoval pro své studijní a vědecké účely. Tento konvolut, datovaný hlavně 20. lety 20. století, by si jistě zasloužil badatelský zájem.

Mezi sbírkovými předměty zvířecích portrétů najdeme i zajímavosti, například reтуše, které mají odstranit ze záběru rušivou přítomnost člověka. Vodič však byl nutný pro udržení zvířete v klidovém stavu a správném postoji, proto bývá na fotografiích většinou zachycen.

14 Plemenná kráva z chovu p. Fikejze, Kaliště, 1947, plast. negativ 4,5 × 6 cm, inv. č. 102956, autor: Ing. Mydlářčik. Zdroj: Sbíрка NZM.

⁴³ *Wilhelm Hoffmann AG* z Drážďan byla renomovaná tiskařská společnost, založená v 1. pol. 19. století, s přidruženým nakladatelstvím, zejména plakátů a pohlednic.

15 Bez popisu, Slušovice, asi 80. léta 20. stol., barevný diapozitiv 6 × 9 cm, autor: Jan Regal. Zdroj: Sbirka NZM.

Zatím nejmladší přírůstky tohoto žánru jsou fotografie z archivu Jana Regala, který pracoval v 70. a 80. letech 20. století jako fotograf pro JZD Slušovice. Fotografie skotu také patřily k jeho zakázkám. Že to není snadná disciplína, popisuje Tomáš Pospěch ve své knize *Zemědělské práce – Slušovice*.⁴⁴

Závěr

Landwirtschaftliches Thier-Album in Photographien H. Schnaebeliho, které stálo na začátku této úvahy, připomíná přehlížený druh fotografie hospodářských zvířat a jeho výzkumný potenciál.

Od doby vynálezu fotografie prošla významným vývojem fotografická a postprodukční technika, která fotografům ulehčuje práci, vizuální stránka tohoto žánru naopak v podstatě žádnou velkou změnu nezaznamenala. Ačkoli byla v textu použita i formulace „portrétování zvířat“, samozřejmě se nejedná o portrét ve smyslu, jakým je tento termín obvykle vnímán. Jde o čistě praktické fotografie se svými pravidly, na nichž jsou zvířata prezentována hlavně jako zboží k prodeji, výsledky šlechtitelských postupů a materiál k plemenitbě. Ačkoliv z minulého století je dokumentace plemen

⁴⁴ POSPĚCH, T., *Zemědělské práce – Slušovice*, c. d., s. 87, 129.

skotu rozsáhlá, teprve fotografie z 19. století poukázaly na to, že existuje fenomén chovatelské fotografie, který plynule prostupuje historií fotografického média, stejně jako mnohem známější a populárnější žánry.

Zatím se nepodařilo zjistit více podrobností o angažmá německého fotografa na zemědělských výstavách v německých zemích a Rakousko-Uhersku ani o fotografování zvířat jako zakázkové práci fotografických ateliérů. „Thier-Album“ symbolizuje pomyslný střed zorných úhlů, které nejsou izolované, vzájemně se prolínají a ovlivňují a z nichž můžeme chovatelskou fotografii interpretovat. Je to kupříkladu pohled fotografa z hlediska estetického a technického, je možné zvolit pohled chovatelů hospodářských zvířat, který souvisí také se studiem historie šlechtitelství a jeho prezentace, včetně obecnější roviny soužití člověka a zdomácnělých zvířat.

Prameny a literatura

Prameny

Sbírka Národního zemědělského muzea:

- podsběrka Fotoarchiv: Schnaebeli Heinrich, Landwirthschaftliches Thier-Album in Photographien, nezpracováno, 1869.
- fond František Bílek, i. č. 107652/1, Fotoarchiv, foto z 20. let 20. stol.
- fond Jan Regal, Slušovice, nezpracováno, 70.–80. léta 20. stol.

Literatura

A History of Photography. From 1839 to the Present, Taschen: George Eastman Collection 2012.

HANNAVY, John (ed.), Encyclopedia of the 19th Century Photography, New York: Routledge 2008.

CHMELÍK, Otto, Chov merinových ovcí na Thunovském panství Peruc na fotografiích W. Horna a v péči inspektora Antona Sünder-Mahlera, Historická fotografie, 2020, č. 19, s. 17–26.

KOVACZ, Arpad, Animals in Photographs, Los Angeles: J. P. Getty Museum 2015.

POSPĚCH, Tomáš, Zemědělské práce – Slušovice, Praha: PositíF 2018.

PŠENÍČKOVÁ, Jana, Zemědělská škola v Libverdě v letech 1850–1866, Vědecké práce Československého zemědělského muzea, č. 10, Praha 1971, s. 37–61.

Internetové zdroje

AUBENAS, Sylvie, Stiegler Bernd, La photographie animaliere, dostupné online: <<http://expositions.bnf.fr/les-nadar/les-usages-documentaires-de-la-photographie.html>> [3. 11. 2020].

BETSCHART, Reto, Konrad Lustenberger ist ein gefragter Kuhfotograf, dostupné online: <https://www.schwyzkultur.ch/artikel/rickenbach-b-schwyz/kunst-und-design/konrad-lustenberger-ist-ein-gefragter-kuhfotograf_AZ1cDgB> [3. 11. 2020].

BOCARD, Hélène, Nadar et le cheval: photographies conservées au château d'Espeyran, In Situ, 18/2012, dostupné online: <<http://journals.openedition.org/insitu/10002>> [3. 11. 2020].

BRETT, Donna West, Photography and Germany, History of Photography, 2018, dostupné online: <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03087298.2018.1531601>> [1. 11. 2020].

EINHOLZ, Sibylle, Berliner Fotografenateliers des 19. Jahrhunderts, dostupné online: <<https://www.berliner-fotografenateliers.de>> [15. 9. 2020].

EINHOLZ, Sibylle, Der Verein für die Geschichte Berlins im Spiegel der Fotografiegeschichte, dostupné online: <<https://www.diegeschichteberlins.de/geschichteberlins/672-der-verein-fuer-die-geschichte-berlins-im-spiegel-der-fotografiegeschichte.html>> [3. 11. 2020].

- ENDE, Gerd von, Berliner Hufgeklapper: Pferde als Spiegel der Vergangenheit, dostupné online: <<https://books.google.cz/books?id=mXTWDwAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Berliner+Hufgeklapper:+Pferde+als+Spiegel+der+Vergangenheit&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwidwpDK8IbtAhXB6aQKHUQ0BIUQ6AEwAHoECAEQAg#v=onepage&q=Berliner%20Hufgeklapper%3A%20Pferde%20als%20Spiegel%20der%20Vergangenheit&f=false>> [1. 11. 2020].
- ENDE, Gerd von, Berliner Rennfieber: Galopp und Trab zu 150 Jahren Hoppegartener Turf, 2018, dostupné online: <https://books.google.cz/books?id=w4VXDwAAQBAJ&pg=PA15-IA228&dpq=PA15-IA228&dq=Heinrich+Schnaebeli,+Salzwedel&source=bl&ots=u9OzojLPq_&sig=ACfU3U3iezxnVTMKEDPha-4zvQ3sLn2ljA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjJ0MKjk-bsAhUP_RQKHbCGCPAQ6AEwDXoECAYQAg#v=onepage&q=Heinrich%20Schnaebeli%2C%20Salzwedel&f=false> [1. 11. 2020].
- EWBANK, Anne, In 19th-Century Britain, The Hottest Status Symbol Was a Painting of Your Cow, dostupné online: <<https://www.atlasobscura.com/articles/britain-cows-pig-sheep-paintings-livestock>> [27. 10. 2020].
- FELIUS, Marleen, a kol., On the History of Cattle Genetic Resources, Diversity 2014, dostupné online: <<https://doi.org/10.3390/d6040705>> [27. 10. 2020].
- JEWEL, Andrew, text k výstavě Portraits of Animals, Museum of English Rural Life, 1964, dostupné online: <http://www.reading.ac.uk/merl/online_exhibitions/livestock/main.html> [3. 11. 2020].
- KEßLER, Traugott, „Settegast, Hermann“, in: Neue Deutsche Biographie, 24 (2010), s. 277, dostupné online: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd117470635.html#ndbcontent>> [3. 11. 2020].
- LACAN, Ernst, La photographie au Concours agricole universale, La Lumiere, roč. 6, číslo 23, 7. 6. 1856, dostupné online: <<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5427303z/f1.item>> [1. 11. 2020].
- NEUMANN, Kerstin, „Nathusius, Hermann von“, in: Neue Deutsche Biographie, 18 (1997), s. 749, dostupné online: <<https://www.deutsche-biographie.de/pnd116896507.html#ndbcontent>> [3. 11. 2020].
- SETTEGAST, Hermann, Der Thierzucht, 1868, Breslau, dostupné online: <<https://books.google.cz/books?id=7Vw6AQAAMAAJ&printsec=frontcover&dq=inauthor:%22H.+Settegast%22&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwjhqZDSr-PsAhWO66QKHZtxBS4Q6wEwAHoECAAQAQ#v=onepage&q&f=false>> [3. 11. 2020].
- SCHEUFLER, Pavel, Historické fotografické techniky, dostupné online: <<http://www.scheufler.cz/cs-CZ/ke-stazeni/z-dejin-fotografie,historicke-fotograficke-techniky,1.html>> [1. 11. 2020].
- SIEPMANN, Angelika, Fotografien von 1891 in einer Leinenmappe, dostupné online: <https://www.weser-kurier.de/region_artikel-Fotografien-von-1891-in-einer-Leinenmappe-_arid,194460.html#nfy-reload> [3. 11. 2020].
- SOVOVÁ, Martina, Šlechtitelství a plemenářství z pohledu práva. Nepublikovaná rigorózní práce, Praha: Univerzita Karlova 2009, dostupné online: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/11386/>> [1. 11. 2020].
- Album der oesterreichischen Melkviehracen: ausgestellt von den betreffenden landwirthschaftlichen Gesellschaften auf dem Weltausstellungsplatze in Wien, Berlin H. Schnaebeli Wien Debit für Oesterreich u. Ungarn, Faesy & Frick [1873], dostupné online: <https://opendata.uni-halle.de/explore?bitstream_id=e5d183fb-2628-4578-8d8c-aaa87ad18c88&handle=1981185920/33587&provider=iiif-image> [3. 11. 2020].
- Deutsche Gesellschaft für Züchtungskunde, dostupné online: <<https://www.dgfv-bonn.de/sonstiges/hermann-von-nathusius.html>> [15. 9. 2020].
- Chronologischer Überblick zur Geschichte von Schloss, Garten und Park, dostupné online: <<https://info741386.wixsite.com/schloss-hundisburg/geschichte>> [3. 11. 2020].
- Le Concours Général Agricole, dostupné online: <<https://www.concours-general-agricole.fr/concours-general-agricole/150-ans-dhistoire/>> [1. 11. 2020].

Les Races bovines au Concours universel agricole de Paris en 1856: Études zootechniques / Publiées par ordre de S. Exc. le Ministre de l'Agriculture, du Commerce et des Travaux Publics par M. Emile Baudement Baudement, Émile (1816–1863), dostupné online: <[https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k318130c/f9.planchecontact.r=%C3%89mile%20Baudement%20Les%20race%20bovines%20au%20Concours%20universel%20agricole%20de%20Paris%20\(1856\)](https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k318130c/f9.planchecontact.r=%C3%89mile%20Baudement%20Les%20race%20bovines%20au%20Concours%20universel%20agricole%20de%20Paris%20(1856))> [3. 11. 2020].

Oberländer Klaus, Photospuren, dostupné online: <<http://www.photospuren.de>> [27. 10. 2020].

Střední škola zahradnická a zemědělská Antonína Emanuela Komerse, Děčín, dostupné online: <<https://www.skolnizahradnictvi-libverda.cz/skola/historie/>> [27. 10. 2020].

Verlag von Wiegandt & Hempel, Berlin, Museum digital, dostupné online: <https://nat.museum-digital.de/index.php?t=listen&persinst_id=30292&cacheLoaded=true> [27. 10. 2020].

Yale Center for British Art, dostupné online: <<https://britishart.yale.edu/>> [1. 11. 2020].

MYSLIVOST A LOV NA STATCÍCH COLLALTOŮ V ČESKOSLOVENSKU (1918–1945)

GAME MANAGEMENT AND HUNTING ON THE COLLALTO ESTATES IN CZECHOSLOVAKIA (1918–1945)

Jan Koumar

Abstrakt: Cílem tohoto textu je podat pohled na lovecké a myslivecké aktivity na velkostaticích rodu Collalto v Československu mezi lety 1918 až 1945. Pozornost je nejprve věnována organizaci myslivosti, jež se děla prostřednictvím stanovené hierarchie lesníků. Text vychází především z dokumentů dochovaných v Moravském zemském archivu v Brně, ale také ze vzpomínek dvou dam z rodu Collalto: Marie-Therese (1870–1940) a Giseldy Mensdorff-Pouilly, rozené Collalto (1902–1983). Další část textu se zaměřuje na společenskou stránku myslivosti: podzimní hony ve Staatzu a Brtnici a šlechtickou společnost, která se na nich podílela. Poslední část této práce tvoří popis počtů ulovené zvěře a nakládání s ní. V různých letech se to přirozeně liší, ale i tak byly stavy stabilní až do začátku 2. světové války, kdy počty odstřelené zvěře rychle klesaly a kdy se měnila i struktura druhů. Během války byla věnována mnohem větší pozornost zvířatům způsobujícím škody a škůdcům, zatímco počty ulovených jelenů, pernaté zvěře a zajíců klesly. Text se zabývá i způsoby nakládání s usmrcenou zvěří: většina byla prodána, malá část rozdána, ale přibližně třetina zvěřiny byla spotřebována na zámcích Brtnice, Uherčice a Kněžice. Závěr obsahuje také krátké shrnutí dalšího osudu rodu Collalto a jejich panství v Československu.

Abstract: The aim of this text is to describe gamekeeping and hunting activities at the estates of the Collaltos in Czechoslovakia between 1918 and 1945. Attention is paid to the cultural and social aspect of hunting and the hierarchy of gamekeepers. The text is based mainly on the documents preserved in the Moravian Land Archive in Brno, but also on the memoirs of two Collalto ladies: Marie-Therese (1870–1940) and Giselda Mensdorff-Pouilly née Collalto (1902–1983). The next part of the text focuses on the social side of hunting: the autumn hunts in Staatz and Brtnice and the noble society that took part in them. The final part of the text features lists of the hunted game. It naturally varies in different years, but even so the numbers tended to be stable until the beginning of the Second World War, when the numbers of game shot fell rapidly and when the structure of species changed as well. During the war, much more attention was paid to animals that cause damage and to vermin, while the numbers of shot deer, game birds, and hares dropped. The text also considers the ways the killed game was handled: most of it was sold, a small part given away, but approximately one-third of the game was consumed at the chateaus Brtnice, Uherčicie, and Knežice. The conclusion also includes a short summary of the further fate of the Collalto family and their estates in Czechoslovakia.

Klíčová slova: Collalto; myslivost; Československo; šlechta ve 20. století.

Keywords: Collalto; Gamekeeping; Czechoslovakia; Aristocracy in 20th Century.

Úvod

Lovy a hony patřily po dlouhá staletí k rytmu aristokratického života.¹ Nejvyšší formou lovu jakožto společenské události byl sice lov parforsní (z francouzského *par force* – silou, tedy do vysílení zvěře),² nicméně častější a méně náročné byly obyčejné hony pořádané na šlechtických sídlech a hojně navštěvované okolními či příbuznými rody. Díky vysoké kultuře těchto lovů se v krajině začaly od středověku objevovat obory a bažantnice,³ krajinu obohatily lovecké zámky a prostory k obřadným loveckým rendez-vous, udílely se i řády. Nežádoucím důsledkem extenzivních lovů byl dokonce nedostatek zvěře včetně zajíců, kvůli němuž Moravský zemský sněm musel stanovit omezení lovu v některých ročních obdobích.⁴ Lovecká vášeň šlechtu neopouštěla ani ve 20. století, které pro ni jinak bylo plné proměn, zůstávala naopak jedním z typických znaků jejího životního stylu. Již před zánikem monarchie se ovšem lovecké zájmy rakousko-uherské šlechty rozšířily mimo území Evropy, významné se tak staly lovecké výpravy například na území Afriky. Franz Josef Auersperg se za loveckými cíli vydal do Súdánu, Johann Pálffy do Nairobi,⁵ Africe docela propadl Rudolf Salm, jehož cesty do Habeše se v roce 1908 zúčastnil i rakouský šlechtic italského původu Emanuel Josef Collalto e San Salvatore.⁶

Ten byl z rodu, který v rámci rakouské monarchie patřil k první společnosti. Collaltové pocházeli z kopcovité krajiny na řece Piavě u Trevisa, nejstarší člen rodu Rambald I. je doložen ve druhé polovině 10. století, pravděpodobně v roce 1110 si zde rod vybudoval hrad Collalto, v roce 1245 pak získal hrad San Salvatore, oba se následně stávají součástí jejich predikátu.⁷ Do konce 16. století se hrabství Collaltů stává součástí Benátské republiky, jména členů rodu uvádí Libro d'Oro. Na Moravu rod přišel se svou historicky nejvýznamnější postavou – Rambaldem XIII., který od Ferdinanda II. získal panství Brtnice, k němuž později přikoupil panství Černá a Německý Rudolec. V jeho stopách šli i další důležití členové rodu. Antonio Rambaldo, významný mecenáš umění,⁸ Tomas Vinciguerra (1710–1768), který k fideikomisu připojil panství Písečné, Uherčice a k rodovým majetkům přidal i alod Okříšky. Eduardovi (1747–1833) v roce 1822 František I. udělil primogeniturně knížecí titul vázaný na vlastnictví

¹ K prakticky neměnnému rytmu aristokratického roku blíže viz ŽUPANIČ, Jan, Úvod, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BANYÁSZOVÁ, Katarína (edd.), *Volný čas objektivem šlechty*, Praha 2016, s. 7–19.

² FRANCEK, Jindřich, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008, s. 126.

³ TUMA, David, *Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Plzeň 2018.

⁴ KRÍŽOVÁ, Alena, *Pánský salon na šlechtickém sídle: ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů*, Brno 2010, s. 9.

⁵ SLABOVÁ, Markéta, *Hic sunt leones. Lovecké výpravy na černý kontinent*, in: VAVŘINOVÁ, V. – ŽUPANIČ, J. – BANYÁSZOVÁ, K., *Volný čas objektivem šlechty*, c. d., s. 40–62.

⁶ K jeho cestě do Habeše blíže: KOUMAR, Jan, „Krajina opálených lidí.“ Habešská cesta Emanuela Collalta e San Salvatore v roku 1908, *Historia* 2019, 18(3), s. 26–32. Dochoval se deník s popisem cesty i ulovené zvěře. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), G 169, Rodinný archiv Collaltů (dále jen G 169), k. č. 393, inv. č. 395.

⁷ ELBEL, Petr – SCHMIDT, Ondřej (edd.), *Z Trevisa do Brtnice. Příběhy šlechtického rodu Collalto ukryté v českých archívech (Katalog výstav)*, Brno 2019, s. 17–20.

⁸ KAZLEPKA, Zdeněk, *Ostrov italského vkusu. Umělecký mecenáš Antonia Rambalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Vídní a Moravou v první polovině 18. století*, Brno 2011.

1 Octavian Collalto s uloveným jelenem, (30. léta 20. století). Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaro-
měřice nad Rokytou, svaz Uherčice, inv. č. JR03747.

moravského fideikomisu. Do nově vzniklého Československa vstoupil rod v čele se zmíněným Emanuelelem Josefem 4. knížetem Collalto (1854–1924). Po něm se majitelem československých rodových statků stal jeho prasynovec Manfred (1870–1940) a po něm jeho nejstarší syn Octavian (1906–1973), který majetky zmenšené první pozemkovou reformou o jednu třetinu držel až do roku 1945. Vznik Československa však pro aristokracii znamenal zrušení šlechtických titulů (v prosinci 1918), pozemkovou reformu, která měla rozdělit půdu mezi české rolnictvo (začala v dubnu 1919 přijetím tzv. záborového zákona)⁹ a zrušení institutu fideikomisu (došlo k němu v červenci 1924). Nicméně o to více se držela svých tradic, mezi něž patřila právě myslivost a podzimní lovy.

⁹ K ní i jejím výsledkům blíže např. HORÁK, Ondřej, *Lichtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním*, Praha 2010, s. 67–107.

Jak myslivost na statcích Collaltů v Československu vypadala, je centrem zájmu tohoto příspěvku. Jeho cílem je popsat lovecké a myslivecké aktivity na velkostatcích rodu mezi lety 1918 až 1945, pozornost je věnována kulturní a společenské stránce honů i technickým záležitostem, především organizaci a správě myslivosti. Jen okrajově se text naopak věnuje politické situaci a rodinné historii Collaltů, zpracované již dříve jinde.¹⁰ Text je založen především na dochovaných archivních dokumentech uložených v Moravském zemském archivu v Brně, ale i na pamětech uložených v soukromém archivu hraběnky Isabely Collalto de Croÿ, jejichž autorkami jsou dvě dámy z rodu Collalto: starší Marie-Therese (1870–1940) a mladší Giselda Mensdorff-Pouilly, rozená Collalto (1902–1983). Co se Collaltů a lovu týče, není tento text svého druhu první, navazuje na pojednání o lovu a myslivosti na jejich panství za zmíněného milovníka umění Antonia Rambalda v 18. století,¹¹ dále pak na práce zabývající se historií rodu Collalto ve 20. století¹² a obecněji na studie zabývající se historií myslivosti a vztahem šlechty k lovu a honům.¹³

Organizace myslivosti na statcích Collaltů

Marie Therese Collalto ve svých vzpomínkách na zašlé časy považuje lovy za ušlechtilou zábavu, která se liší od masového vraždění, v němž se na statcích některých pánů střílení zvěře zvrhlo. Procházky loukami a lesy, stejně jako čekání na krále lesů – jelena, jsou podle ní vrcholem aristokratické zábavy, který mnohé z majorátních pánů odvedl od starosti o jejich panství.¹⁴ V tom se nepochybně nemýlí. Na statcích Collaltů probíhaly velké podzimní lovy každoročně již před vznikem Československa. Honebním zákonem pro Moravu a Slezsko z 31. března 1873 bylo právo lovu mimo šlechtické velkostatky vázáno na obecní komunitu, nicméně společenství obecní honitby často honitbu pronajímala.¹⁵ Collaltové tudíž jednak provozovali hony na vlastní honitbě, jednak měli propachtovanou převážnou část obecních honiteb, za něž platili honebním výborům jednotlivých obcí.¹⁶ Právo myslivosti platilo mimoto též pro Bažantnici severovýchodně od Brtnice, která byla oborou.

¹⁰ KOUMAR, Jan, The Last Princes of the House of Collalto e San Salvatore in Moravia, *Historický časopis*, 2019, 67, č. 4, s. 633–657.

¹¹ NOBICHT, Jakub, Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rambalda Collalto v letech 1725–1740, in: KUBEŠ, Jiří – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou: miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 163–191.

¹² KOUMAR, Jan, Emanuel Collalto e San Salvatore. Tři pohledy na život „posledního muže starého režimu v Rakousku“, *Moderní dějiny*, 2019, 27(2), s. 31–53; TÝŽ, The Last Princes, c. d., s. 633–657.

¹³ Blíže FRANCEK, Jindřich, *Lovecká vášeň v proměnách staletí*, Praha 2008; ŠTĚTKA, Antonín, Lesu a lovu zdar: historie, přítomnost, budoucnost, Hostivice 2010. K lovu šlechty za první republiky je nutné zmínit její aktivity mimo Československo: LELKOVÁ, Šárka, Das verlorene Paradies. Die Farm des Fürsten Adolf Schwarzenberg in Afrika, in: *Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne*, München 2009, s. 235–244. Obecněji ke šlechtě v Československu: DOLEŽAL, Jiří, Úvahy o české šlechtě v čase první republiky, *Svědectví*, 1986, 20, č. 77, s. 39–62; k volnočasovým aktivitám a lovu blíže: VAVŘINOVÁ, V. – ŽUPANIČ, J. – BÁNYÁSZOVÁ, K., *Volný čas objektivem šlechty*, c. d.

¹⁴ Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, COLLALTO, Marie Therese, *Aus vergangenen Zeiten*, Wien 1937, s. 41–42.

¹⁵ KOMÁREK, Julius, *Myslivost v českých zemích*, Praha 1945, s. 82.

¹⁶ K pronájímům honiteb před vznikem Československa (1850–1905) viz MZA, F 19, Ústřední správa Collaltovských statků (dále jen F 19), k. č. 824.

Nově vzniklé Československo recipovalo rakouské právní normy, upravilo je pouze tzv. malým honebním zákonem č. 98/1929 Sb., který sjednotil dobu lovu a stanovil výčet zvěře.¹⁷ Pozdější protektorátní právní úprava zákonem č. 127/1941 Sb. znamenala změnu především v tom, že k vydání honebního lístku bylo nadále nutné složit myslivecké zkoušky a být členem Československé myslivecké jednoty. S počátkem pozemkové reformy a vyvlastněním velkých lesních celků v oblasti Černé a Uherčic se pro Collalty změnila správa lesních revírů a s nimi i zbylých honiteb, roztržštěné části lesů byly odprodávány, obhospodařování jiných se stalo výrazně složitějším.

Podle služební pragmatiky z 1. září 1923, která v novém Československu nahradila na collaltovských velkostatkách starší pragmatiku z roku 1897, spadaly honební záležitosti pod pravomoc vrchního lesmistra se sídlem v Brtnici. Ten měl k ruce tři samostatné lesmistry: pro statky v Černé u Měřína, pro Uherčice s Písečným a pro Brtnici. Lesmistr jako správce lovu měl za úkol péči o zvěř a sladění lesního hospodářství s lovem, vnější službu pak obstarávali revírníci s přidělenými hajnými. Právě revírník měl mimo jiné za úkol ochranu lesů i honitby a vedl deník ulovené užitečné i škodlivé zvěře. Do lesního úřadu v Brtnici patřily revíry: Stará Říše, Jestřebí, Opatov, Předín, Kněžice, Brtnice, Okříšky a Valdek. Pod lesní správu v Černé pak spadaly revíry: Černá, Německý Rudolec, Zhoř a hájemství Chlumeck. Konečně pak na jihu byly revíry rozdrobených lesních parcel Uherčic a Písečného.¹⁸ Honitby revíry kopírovaly. Jmenování též byli dva lesní hlídači (lesa i zvěře), vedle nich měl každý revírník odpovědnost za svěřenou zvěř, přičinít se měl o zamezení pytláčení. Počátkem čtyřicátých let tak byl vrchním lesmistrem Karel Navrátil, pod nímž byli tři lesmistři (František Kružík, Karel Kovařík a Oswald Schweinecker), dále šest hajných (Václav Krutiš, Kliment Běhal, František Pulicar, Viktor Štěpánek, Ludvík Polák a František Štěpánek).¹⁹ Honební personál sám ovšem nesměl pořádat žádnou naháňku, dispozice o provozu lovu a honební dny stanovovala lesní správa po domluvě s Collaltou. Za škodnou bylo stanovené zástřelné, jež patřilo ze dvou třetin revírníkovi a z jedné třetiny jeho pomocnému personálu (adjunktovi), střelenou zvěř (škodnou i užitkovou) bylo nutné poslat nejpozději druhý den do Brtnice, parohy a lovecké právo (jedlé vnitřnosti) nicméně patřily střelci.²⁰ Revírník přiděloval daná hájemství jednotlivým hajným, ti měli na starost krmení zvěře, ale hlavně zamezení pytláctví. Zatímco revírníci pobírali ve dvacátých letech plat 10 000 korun, a pokud měli vlastní domácnost, pak i plné deputátní požitky (bezplatný byt, bezplatný otop, osvětlení, oděvné a střelné), lovčí a hajní pobírali 2 000 korun, byli-li ženatí, pak jim k tomu náležel celý deputát, svobodným jeho polovina.²¹

Po území collaltovských statků byly pro správu lesů, ale i pro ochranu zvěře rozmístěny myslivny. V polesí Aleje u Jestřebí stál empírový lovecký zámeček,²² v jehož přízemí se nacházel deputátní byt revírníka Karla Kovaříka, v horním patře byl velký sál s rozlohou 98,5 m² a dvěma pokoji, který byl v minulosti sporadicky využíván pan-

¹⁷ HROMAS, Josef, a kol., *Myslivost*, 2. vydání, Písek 2008, s. 48.

¹⁸ MZA, F 19, k. č. 133, Služební norma, s. 50–51.

¹⁹ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 340–341.

²⁰ MZA, F 19, k. č. 133, Služební norma, s. 64.

²¹ Tamtéž, s. 22.

²² SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska*, 2. J–N, Praha 1999, s. 262.

2 Collaltovský lovecký zámek Aleje (okolo 1935). Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, svoz Uherčice, inv. č. JR01213a324.

stvem.²³ V areálu zámku byly situovány tři hájovny a dva polygonální altány. V roce 1945 máme doložené obydlení již pouze jedné z hájoven: na okraji Stonařovské aleje měl deputátní byt hajný Antonín Štěpánek. V Černých lesích byly v tamní velké hájence dva deputátní byty pro hajné (v roce 1945 hajní Štancl a Zeman), vedle jejich bytů se nacházela myslivna. Brtnický velkostatek, který byl nejméně dotčený pozemkovou reformou, si uchoval hájovny v oboře Valdeku a myslivnu v Chaloupkách. V Uherčicích měl hajný byt přímo v budovách zámku, a jelikož pozemkovou reformou Collaltové přišli o zámky v Černé i Německém Rudolci (byly z nich vytvořeny zbytkové statky), hajný Oswald Schweinecker bydlel v jednopokojovém bytě s kuchyní pronajatém v domě Jana Šustra v nedalekém Bohdalově čp. 148.²⁴ Aleje ani Chaloupky však při lovech v dobách Československa již využívány nebyly. Při lovu se často používalo auto, nebylo tedy třeba zůstat v myslivnách, jednodušší a rychlý byl návrat do brtnického zámku.

Co se zbraní týče, vrchní lesmistr byl vybaven kulovnicí Mannlicher ráže 8 mm, všichni lesmistři měli brokovnici ráže 16 či 20 mm, dále pak buď brokovnici ráže 16 mm, nebo pistoli Walter ráže 7,65 mm. Pouze brokovnici byli vybaveni hajní, Ludvík Polák kromě ní vlastnil i flobertku ráže 6 mm.²⁵ O zbraních samotných Collaltů informování nejsme, v konfiskačních materiálech z roku 1946 nejsou uvedeny žádné, vzhledem k lovecké vášni Collaltů je velmi pravděpodobné, že si je Octavian Collalto odvezl při odjezdu z Československa do Itálie, kde pořádal lovy jeho bratr.

²³ MZA, F 19, k. č. 409.

²⁴ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 1269.

²⁵ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 340.

Lovy jako společenská událost

Jak již bylo řečeno, do nově vzniklé republiky vstoupili Collaltové v čele s knížetem Emanuelem. Šlo o lovce velmi zdatného, jeho vila v Heiligenstadtu oplývala loveckými trofejemi, z nichž některé kníže rozdával svým služebným, kteří obývali zahradní dům nedaleko vstupu do vily.²⁶ Svědectví díky tomu máme o srnci uloveném 11. května 1916 v mitrovickém revíru nedaleko Uherčic či o jelenovi uloveném v okříšském revíru 31. května 1884. Svě lovecké zvyky kníže Emanuel se vznikem Československa nijak neměnil, jeho nevlastní bratr Mořic zanechal zprávu o velkých lovech v Brtnici na podzim roku 1922.²⁷ Lovu se tehdy účastnili v Brtnici bydlící Kielmanseggové, Widmannové z blízkých Luk nad Jihlavou a Dubští z Lysic. Poslední leč pro šlechtu se tehdy konala na zámku v Brtnici, kde bylo připraveno i pohoštění, honu se však účastnili i místní občané, jejichž poslední leč proběhla v brtnické hospodě. Následující rok však již byl ve znamení zdravotních problémů Emanuela Collalto, o rok později se hony pro šlechtu nekonaly vůbec, v prosinci 1924 totiž Emanuel umírá.

Statky na území Československa zdědil jeho prasynovec Manfred, který je začal spravovat s pomocí nejstaršího syna Octaviana. Do roku 1925 ani jeden z nich moravské honitby svého prastrýce nenavštěvovali, kontakty mezi oběma rodovými větvemi byly řídké a omezovaly se na písemnou formu. V roce 1924 proto například lovil Octavian opakovaně v maďarském Vensiedlu, ale i v Enzensdorfu a u Piattiů v Loosdorfu, přičemž počet jeho ulovených kusů za rok se vyšplhal na 143, z čehož 27 bylo zajíců, 95 koroptví, 11 bažantů, 3 křepelky, 7 kusů ostatní drobné zvěře.²⁸ Manfredovy lovy se zase od roku 1918 až do roku 1924 konaly především na jeho statcích ve Staatzu u Laa an der Thaya v Dolním Rakousku, nedaleko hranic s Československem, lovy zde pořádal i v pozdějších letech, po převzetí moravského dědictví.

Jak atmosféra podzimního lovu ve Staatzu vypadala, nám přibližuje ve svých pamětech nejstarší Manfredova dcera Giselda.²⁹ Do zámecké kuchyně byli na dobu lovu každoročně najímáni kuchaři z Vídně, po zdědění moravských statků bylo povoláváno i služebnictvo ze zámku v Uherčicích. Na pomoc se často dostavoval František Kružík ze zámku v Kněžicích, Ruggero Cenedese z italské Susegany, kastelán Číhal z Uherčic a další. Předem dohodnut a připraven byl sled jídel, stejně tak ubytování pro hosty. Slavnostní tabule, k níž se usedalo obvykle o půl osmé večerní, byla připravena ve velkém sále zámku, podávala se při ní však nejen ulovená zvěř, ale i cukrovinky dovezené z Vídně. Červeně vytapetovaný sál, na jehož zdech visely ve zlatých rámech obrazy z collaltovských sbírek, v čele s Tizianovým portrétem benátského prokurátora a se dvanácti vedutami od Canaletta na ostatních stěnách (9 z nich zobrazovalo Benátky, zbylé Řím), působil impozantním dojmem. Nábytek pod obrazy byl vyzdoben čínským a japon-

²⁶ Za informace o dochovaných trofejích knížete Emanuela u paní Elsinger na Eroicagasse 9 i za jejich fotografie jsem vděčný nakladateli občasníku Döblinger Extrablatt, panu Wolfgangu E. Schulzovi.

²⁷ FLESAR, Václav, Kořeny věků. Kronika rodu Flesarů psaná v letech 1423–1923, Jimramov 2015, s. 593.

²⁸ MZA, G 169, k. č. 398, inv. č. 275, Kniha úlovků.

²⁹ Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENS DORFF-POUILLY, Giselda, Erinnerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950, s. 109–115.

3 Pohoštění lovecké společnosti u Manfreda Collalto (třetí zleva) při lovu ve Staatzu. Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou, svoz Uherčice, inv. č. JR15679.

ským porcelánem, pro účely lovu byly po zdech aranžovány větvičky chvojí. Po večeri následovala káva a pánové se odcházeli bavit do kuřáckého sálu, kde se podával alkohol.

První lovecký den začínal obvykle rodinnou slavnostní snídaní, u stolu se podávaly vídeňské zákusky, maso, a především dobře upravená vejce. Po snídani se začali sjíždět hosté, večer se již konal první malý hon pro všechny, kteří se ubytovali, zvláště pokud bylo k večeru krásné počasí. Hosté byli od dvacátých let, kdy Manfred zdědil moravské statky, stejní, jejich složení se měnilo jen později díky svatbám jeho dcer, přibyli proto Lichtensteinové, k nimž se přivdala jeho nejmladší dcera Polyxena, či Windisch-Graetzové, kteří se s Collalty spřiznili svatbou Marie s Manfredovým synem a nástupcem Octavianem. Každoročními hosty, kteří zůstávali po celé tři dny trvání lovů, byli Bubi Reuss, Vicki Trauttmansdorff a Eduard (Edi) Paar, jehož lov v Bechyni na oplátku navštěvoval Octavian Collalto. Alespoň na den či dva vždy přijeli též Rudolf (Rudi) Colloredo, Karl (Kari) Traun, Rumerskirchové, později se pokaždé objevuje také Franz Windisch-Graetz. Ne každý rok, avšak přesto velmi často na lovy ve dvacátých a třicátých letech přijížděli z Jemnice Ali Pallavicini, z maďarské Pálfy přijížděl Karl Apponyi, Wolfgang (Wolfi) Castell-Rüdenhausen, příbuzný Manfredovy manželky Thekly, ze zámku v Jaroslavicích na Znojemsku přijížděl August Spee, dále však i Idi Lichtenstein či Heinrich Hoyos.³⁰ I když Manfred neměl rád na lovu ženy, nebránil jim v něm, avšak vzhledem k tomu, že kněžna Thekla o lov nejevila žádný zájem (trpěla

³⁰ Tamtéž, s. 111.

4 Emanuel Collalto (první zprava) na lovu, (okolo 1880). Zdroj: MZA Brno, fond G 169, Rodinný archiv Collaltů, kart. 469, fol. 819.

těžkými migrénami, a její zdravotní stav jí to tudíž neumožňoval), dámy obvykle hrály bridž, případně tančily v gramofonovém sále. Na loviště se však zpravidla dostavily odpoledne přehlédnout množství ulovené zvěře.

Každý z dalších loveckých dnů začínal opulentní snídaní, následoval slavnostní nástup do několika aut a odjezd lovců na loviště. Lovená zvěř se lišila rok od roku v počtu, například rok 1927 byl bohatý na zajíce, uloveno jich bylo během tří dnů přes 800, ani srnčí nebylo vzácné. Hon na koroptve probíhal formou naháňky v řadě, lovci postupovali vedle sebe po čtyřech až pěti. Každý lov míval zhruba pět významných střelců, každý z nich měl po ruce jednoho z fořtů a samozřejmě nosiče, kteří koroptve či zajíce nosili na tyči. V průběhu prvního dne byly úlovky zpravidla největší, v roce 1927 to bylo 1 400 kusů zvěře, za celé 4 dny potom přes 5 000. Pro zajíce zpravidla přijížděli nákupčí z Vídně. V roce 1933 se Giselda Mensdorff-Pouilly zmiňuje o zvláštním úkazu, k němuž došlo při lovu jejího otce ve Staatzu.³¹ Lovcům procházejícím po svahu pod tratí se náhle zdálo, jako by země ožila. Stovky zajíců se tehdy hnaly směrem k trati a lovci tak během pouhých 10 minut na jednom místě střelili přes 200 kusů, často jedním výstřelem zahynula dvě zvířata.

Zatímco Manfredovy hony se konaly ve Staatzu či v blízkých Uherčicích, hony jeho syna Octaviana byly po roce 1928 pořádány v Brtnici. Manfredův syn se na místním zámku usídlil v prosinci toho roku, v následujících letech se v Brtnici zaučoval ve správě statků, jež měl zdědit. I Octavianových lovů se účastnila nejen šlechta z okolí,

³¹ Tamtéž, s. 149.

ale i ze vzdálenějších míst. Návštěvní kniha zámku Brtnice dokládá přítomnost třebíčských Waldsteinů, batelovských Blankensteinů, avšak přítomen opakovaně býval i Charlie Windisch-Graetz, Anton a Mary Fürstenbergovi, Victor Trauttmansdorff, Otto Fünfkirchen, Louisianne Liechtenstein, již zmíněný Eduard Paar, Ernesto Widmann, Zdenko Radslav Kinský, Hugo Strachwitz, z blízkých Plander přijel Karl Wiedersperg a samozřejmě i Eduard Mensdorff-Pouilly, manžel Octavianovy sestry Giseldy.³² Na hony se jezdilo do revíru Jestřebí, kde se zpravidla první den začínalo. Každoročně se pořádaly také lovy na koroptve s pomocí aportérů chovaných na brtnickém zámku a zaječí ploužení bez psů, obvykle s deseti střelci a dvojnásobným počtem honců. V Bažantnici se prováděl lov pomocí naháňky. Mimo hony samozřejmě probíhal odstřel škodné, mysliveckému mravu se však přičilo, aby byl host pozván ke střelení vran či líčení na tchoře, šlo o vnitřní záležitost majitele honitby.³³

Protože na bratrovy lovy přijížděl z Itálie obvykle i mladší Rambald, Octavian navštěvoval na oplátku jeho italské honební dny. Rambald v italském San Salvatore trvale pobýval od roku 1925, disponoval italskými statky, které byly největším loveckým revírem v celém Venetu.³⁴

Ulovená zvěř

Právě o brtnických honech Octaviana Collalto jsme nejlépe informováni, co se týče počtu ulovené zvěře. Ten se v jednotlivých letech různil, zůstává však poměrně stabilní do počátku druhé světové války, kdy počty jednak prudce klesají, jednak se také mění skladba zvěře: větší pozornost je věnována škodné a drobné zvěři, zatímco ubývá vysoké, pernaté i zajíců. Daleko více se též namísto velkých honů pořádají drobné lovy v průběhu podzimu. Počet ulovených kusů na velkostatku Brtnice s připojenými Okříškami v různých letech samozřejmě kolísal, nicméně dlouhodobě se pohyboval okolo 1 500 kusů. Vysoce nadprůměrný byl v tomto ohledu rok 1930, kdy bylo uloveno 4 136 kusů zvěře, jejíž skladba vypadala tak, jak ukazuje tabulka 1.³⁵

Tabulka 1 Ulovená zvěř na velkostatku Brtnice a Okříšky v roce 1930

Revír	jelen	srnčí	bažant	tetřivek	koroptev	křepelka	sluka	zajíc	králík
Jestřebí	3	14	23		26		3	173	388
Opatov		11	64		42			416	268
Kněžice		4	12					334	380
Okříšky		10	87	4			2	577	452
Brtnice		12	4				5	402	
Bažantnice		5	106		32	3	4	180	90
Celkem	3	56	296	4	100	3	14	2 082	1 578

Zpracováno na základě pramenů MZA, F 19, kniha 4452.

³² MZA, G 169, kniha 324, inv. č. 30.

³³ KOMÁREK, J., Myslivost v českých zemích, c. d., s. 258.

³⁴ MORO, Pierandrea, Collalto. Storia di casato millenario, Roma 2018, s. 127.

³⁵ MZA, F 19, kniha 4452.

Jak je vidět, zcela absentuje prase divoké, jehož počty byly ve třicátých letech srovnány prakticky na nulu, do konce války se tudíž černá zvěř v lesích vůbec neobjevovale, kněžičtí myslivci se s ní znovu setkávají po přechodu fronty na konci druhé světové války.³⁶ Naopak obrovské jsou počty zajíců a králíků, kvůli nimž se lovu muselo zúčastnit velké množství personálu. Zajíce bylo třeba vymáčet (vytlačit moč z močového měchýře), svázat a navléknout na tyč, kterou dva pomocníci nesli. Počet koroptví se odvíjel od povahy počasí daného roku. Koroptev je totiž citlivá na změny podnebí, v případech červnových dlouhotrvajících lijáků bylo na podzim koroptví málo, jelikož v červnu se líhnou mladé kusy.³⁷ Malé jsou též počty vysoké zvěře, nulové jsou záznamy o odstřelu škodné.

Jak se hony proměňují v době protektorátu, můžeme sledovat na významně odlišných počtech i skladbě zvěře v roce 1941. Tehdy bylo celkem uloveno pouhých 346 kusů, daleko větší počty představuje právě škodná, jejímuž odstřelu v předchozích letech nebyla v loveckých knihách věnována pozornost. Kontinentální zimy v letech 1939–1942 zdecimovaly drobnou lovenou zvěř, zima roku 1929–30 arktickými mrazy vyhubila převážnou část zajíců i srnčí,³⁸ mezi zastřelenými kusy jsou proto dokonce i veverka, které byly jak před válkou, tak po ní hájeny.³⁹ Do lovených revírů přibýly do té doby obecní Černé lesy, které před válkou obhospodařovala obec Brtnice a lov prováděli místní, nově se objevuje též honitba v revíru Brodce a Valdek. Lov se prováděl i na polích mimo revíry, často bez společnosti, u řady kusů není revír vůbec uveden. Skladbu zvěře ulovené v roce 1940 přibližuje tabulka 2.⁴⁰

Tabulka 2 Ulovená zvěř na velkostatku Brtnice v roce 1940

Revír	srnčí	bažant	kachna	zajíc	liška	jezevec	tchoř	lasička	veverka
Černé lesy	30				5				5
Jestřebí	16				3		2	2	
Opatov	16		1					4	
Brodce	9				10	3		13	
Kněžice	8		3		5		1		
Valdek	15			22	10	3	8	12	
Na polích	17			26					
Neurčeno	27	27		48					
Celkem	138	27	4	96	33	6	11	31	5

Zpracováno na základě pramenů MZA, F 19, kniha 4458.

³⁶ VEČEŘA, Jan – PEJCHAL, Ota – ONDRÁČEK, Antonín, Kněžice, Kněžice 1994, s. 113.

³⁷ KOMÁREK, J., Myslivost v českých zemích, c. d., s. 16.

³⁸ Tamtéž, s. 12–14.

³⁹ Srov. MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

⁴⁰ MZA, F 19, kniha 4458.

Mění se i počet kusů, které ulovil sám Octavian Collalto. Do počátku války se počet zvyšuje: 406 kusů v roce 1925, rok 1926 strávil vojenskou službou v Římě,⁴¹ záznamy proto chybí, 275 kusů však již ulovil v roce 1927, 607 kusů v roce 1928, 353 v roce 1929, 1 087 v nadprůměrném roce 1930, pro rok 1931 záznamy chybí, 844 kusů nicméně ulovil v roce 1932, 1 588 kusů v roce 1933, 853 v roce 1934, 1 307 v roce 1935, 1 336 v roce 1936, 1 164 v roce 1937, 776 kusů v roce 1938, 1 028 v roce 1939, v následujících letech počty strmě klesají. V roce 1940 je to jen 67 kusů, v roce 1941 je to 102 kusů, což je pozoruhodné vzhledem k faktu, že Octavian po celou dobu lovu trpěl spálou a řady loveckých příležitostí, kvůli nimž přijela i jeho sestra s dětmi, se nemohl účastnit.⁴² Dále Octavian složil 173 kusů v roce 1942, 38 kusů v roce 1943, 473 kusů v roce 1944, 274 v roce 1945.⁴³ Za války se také lov soustředí na vlastní pozemky, téměř absentují návštěvy okolních honiteb. V letech 1927–1939 se Octavian kromě vlastních lovů v Uherčicích, Staatzu, Písečném, Brtnici, Černé, Rudolci a v Měříně pravidelně účastnil honiteb ve Vysokém Chvojně, Johnsbachu, maďarském Resztheby, Meleggátu, Vadaskertu, u své nejmladší sestry Polyxeny v Högyeszu, na statcích Waldsteinů v Třebíči, u Paarů v Bechyni, u Mensdorffů v Boskovicích, u Wenzel-Sternbachů v Třešti či u Piattů v Loosdorfu. Oproti tomu mezi lety 1940–1945 lovil pouze na vlastních, výše zmíněných honitbách, z ostatních se sporadicky (dvakrát v roce 1941, jednou v roce 1942) objevuje sousední Třebíč, kde se lovilo v místní bažantnici.⁴⁴

S ulovenou zvěří se nakládalo různým způsobem. Zdaleka největší počty se prodaly lesníkům, ale v roce 1924 byl významný též prodej zrekonstruovanému brtnickému hotelu U černého orla a jednotlivcům. Ve výše uvedeném roce 1930 se například za zvěř utrhlo 23 160,50 Kč. Menší část zvěře byla v témže roce darována. Dostali ji především hosté lovu, podarována nicméně byla každý rok i obec Bransouze, města Jihlava a Brno, avšak i jednotlivci: v roce 1930 například okresní lesník Svoboda či pánové Zejda a Herbolický z Jihlavy. Zhruba třetina ulovené zvěře byla spotřebována na zámku v Brtnici, menší část úlovků byla odeslána otci Manfredovi do Uherčic a sestře do Kněžic. V každoročním zápisu se také objevuje spotřeba masa na lovecké pohoštění v Jihlavě a v Brtnici, není však udán počet kusů.⁴⁵ K porovnání předválečného a válečného stavu může opět posloužit fakt, že v roce 1940 bylo již utrženo pouhých 3 225 korun, odběratelem byl především sám Octavian Collalto, zvěř však byla také darována jednotlivým polesím (nikoliv jmenovitě lesníkům). Co se prodeje týče, kupujícími byli převážně zaměstnanci velkostatků: ředitel správy statků Alexander, lesní dozorce Kružík, lesníci Kotas a Kružík, řidič Štěpnička a další.⁴⁶

Závěr

I když způsob vykonávání myslivosti a lovů zůstával po vzniku Československa bez větší proměny, lovy Collaltů v Československu a za protektorátu sice navázaly na

⁴¹ MORO, P., Collalto, c. d., s. 128.

⁴² Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENSdorFF-POUILLY, Giselda, Erin-nerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950, s. 219.

⁴³ MZA, G 169, k. č. 398, inv. č. 275, Kniha úlovků.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ F 19, kniha 4452.

⁴⁶ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

předchozí lovy knížete Emanuela, oproti nim však byly výrazně skromnější. To neznamenal, že by společnost byla menší, lovecké séjour Collaltů navštěvovali – jak bylo uvedeno – četní příslušníci moravské, rakouské i uherské aristokracie, stejně tak Octavian Collalto trávil podzim na honech jiných rodů nejen z okolí Brtnice. Na rozdíl od předválečných dob se však s lovy pojily jen malé, takřka rodinné slavnosti. Vysoké počty odlovených zajíců a králíků ukazují, že krajina byla v době první Československé republiky pro zvěř dobrým útočištěm. Počty ulovené zvěře nicméně drasticky snižuje druhá světová válka, během níž Collaltové nenavštěvují okolní lovy, ale provádějí pouze odstřel zvěře na vlastních pozemcích. Nesouhlasit je tudíž nutné s tvrzením Lothara Höbelta, že si Collaltové v době války vzpomněli na svůj italský původ a do Brtnice přijížděli jen lovit.⁴⁷ Skutečnost totiž byla spíše opačná, počet ulovené zvěře i pořádaných honů v době války klesá, přičemž samotný Octavian Collalto na italských statcích svého bratra trávil, vzhledem k problematickému cestování, času výrazně méně.⁴⁸

Po roce 1945 byly statky Collaltů v Československu konfiskovány na základě dekretu prezidenta republiky č. 12 Sb. z 21. 6. 1945. Na podzim roku 1945 sice Ústřední správa collaltovských statků v Brtnici ještě stanovila nový sazebník zástřelného zvěře, který si vyžádalo zdražení loveckých nábojů,⁴⁹ vyměnit též stačila v důsledku politických změn nepřijatelně nadlesní a lesníka (pány Hübnera, Sobotu, Lettnera a Kotase),⁵⁰ avšak lov již prováděn nebyl. Společenstevní honitba v Moravském Rudolci (přejmenovaném z Německého Rudolce) zrušila již dříve provedenou dražbu a Octavianovi pouze oznámila, že si obec chce honitbu obstarávat sama.⁵¹ Již v lednu 1946 byl národním správcem zkonfiskovaných statků jmenován Ing. Krupica a čtyřčlenný poradní sbor, který se však nikdy neujal funkce. Octavian Collalto se po neúspěšných pokusech konfiskaci zvrátit odstěhoval do Itálie, kde v roce 1973 zemřel.⁵²

Prameny a literatura

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně:

- fond F 19, Ústřední správa Collaltovských statků,
- fond G 169, Rodinný archiv Collaltů.

Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, COLLALTO, Marie Therese, Aus vorgangenen Zeiten, Wien 1937.

Soukromý archiv hraběnky Isabely Collalto-de Croÿ Susegana, MENSdorFF-POUILLY, Giselda, Erinnerungen, Band 1–3, Ernsdorf 1950.

⁴⁷ HÖBELT, Lothar, Die mährische Aristokratie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, in: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (edd.), Šlechta v proměnách věků, Brno 2011, s. 245–252.

⁴⁸ Když v roce 1940 zemřel Octavianův otec Manfred, byl dočasně pohřben na hřbitově ve Vratětině, protože přesun do Itálie nebyl možný. Ze stejných důvodů dojel na pohřeb na poslední chvíli jeho mladší syn Rambald, cestování po válkou postižené Evropě pro něj totiž bylo velmi obtížné.

⁴⁹ MZA, F 19, k. č. 408, fol. 130.

⁵⁰ Tamtéž, fol. 409.

⁵¹ Tamtéž, fol. 145–6.

⁵² Podrobněji viz MORO, P., Collalto, c. d., s. 135–137.

Literatura

- DOLEŽAL, Jiří, Úvahy o české šlechtě v čase první republiky, Svědectví, 1986, 20, č. 77, s. 39–62.
- ELBEL, Petr – SCHMIDT, Ondřej (edd.), Z Trevisa do Brtnice. Příběhy šlechtického rodu Collalto ukryté v českých archívech (Katalog výstavy), Brno: Masarykova univerzita 2019.
- FLESAR, Václav, Kořeny věků. Kronika rodu Flesarů psaná v letech 1423–1923, Jimramov: V. Flesar 2015, s. 593.
- HÖBELT, Lothar, Die mährische Aristokratie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, in: KNOZ, Tomáš – DVOŘÁK, Jan (edd.), Šlechta v proměnách věků, Brno: Matice moravská 2011, s. 245–252.
- HORÁK, Ondřej, Lichtensteinové mezi konfiskací a vyvlastněním, Praha: Libri 2010.
- HROMAS, Josef, a kol., Myslivost, 2. vydání, Písek: Matice lesnická 2008.
- KAZLEPKA, Zdeněk, Ostrov italského vkusu. Umělecký mecenáš Antonia Rambalda hraběte z Collalto a San Salvatore mezi Vídní a Moravou v první polovině 18. století, Brno: Barrister & Principal 2011.
- KOMÁREK, Julius, Myslivost v českých zemích, Praha: Čin 1945.
- KOUMAR, Jan, „Krajina opálených lidí.“ Habešská cesta Emanuela Collalta e San Salvatore v roku 1908, Historia, 2019, 18(3), s. 26–32.
- KOUMAR, Jan, Emanuel Collalto e San Salvatore. Tři pohledy na život „posledního muže starého režimu v Rakousku“, Moderní dějiny, 2019, 27(2), s. 31–53.
- KOUMAR, Jan, The Last Princes of the House of Collalto e San Salvatore in Moravia, Historický časopis, 2019, 67, č. 4, s. 633–657.
- KŘÍŽOVÁ, Alena, Pánský salon na šlechtickém sídle: ušlechtilé záliby a neřestné zábavy aristokratů, Brno: NPÚ 2010.
- LELKOVÁ, Šárka, Das verlorene Paradies. Die Farm des Fürsten Adolf Schwarzenberg in Afrika, in: Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne, München 2009, s. 235–244.
- MORO, Pierandrea, Collalto. Storia di casato millenario, Roma: Viella 2018.
- NOBICHT, Jakub, Lov a myslivost na panství Brtnice za vlády Antonína Rambalda Collalta v letech 1725–1740, in: KUBEŠ, Jiří – PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, Radmila (edd.), Šlechtic mezi realitou a normou: miscelanea ze studentských prací k dějinám raného novověku, Olomouc: UPOL 2008, s. 163–191.
- SAMEK, Bohumil, Umělecké památky Moravy a Slezska, 2. J–N, Praha: Academia 1999.
- SLABOVÁ, Markéta, Hic sunt leones. Lovecké výpravy na černý kontinent, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.
- ŠTĚTKA, Antonín, Lesu a lovu zdar: historie, přítomnost, budoucnost, Hostivice: Myslivecké sdružení Hostivice-Chýně 2010.
- TUMA, David, Zlatý věk obor: z historie obornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Plzeň: NPÚ 2018.
- VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.
- VEČEŘA, Jan – PEJCHAL, Ota – ONDRÁČEK, Antonín, Kněžice, Kněžice: Obecní úřad 1994.
- ŽUPANIČ, Jan, Úvod, in: VAVŘINOVÁ, Valburga – ŽUPANIČ, Jan – BÁNYÁSZOVÁ, Katarína, Volný čas objektivem šlechty, Praha: NPÚ 2016.

MATERIÁLY A ZPRÁVY

MEZINÁRODNÍ VĚDECKÁ KONFERENCE *MUZEUM JAKO NÁSTROJ PREZENTACE VENKOVSKÉHO ŽIVOTA, ZEMĚDĚLSTVÍ A LESNICTVÍ*

Jitka Sobotková

V prvním listopadovém týdnu (4.–5. 11. 2021) uspořádalo Národní zemědělské muzeum, s. p. o., mezinárodní vědeckou konferenci *Muzeum jako nástroj prezentace venkovského života, zemědělství a lesnictví*.

Konferenci zorganizovalo Národní zemědělské muzeum společně s těmito institucemi: Česká akademie zemědělských věd, Slovenské národné múzeum, Národní muzeum v přírodě, Asociace muzeí a galerií, ICOM Česká republika a Národní hřebčín Kladruba nad Labem.

Přestože problematika prezentace zemědělství napříč muzejními, pamětovými, vědeckými a vzdělávacími institucemi je velice rozsáhlá, organizátoři se jí zhostili v celé její šíři. Téma venkova, zemědělství, lesnictví či potravinářství se totiž průřezově dotýká většiny muzeí a jejich sbírek. Speciálně pak zemědělských muzeí, muzeí v přírodě, ekomuzeí a regionálních muzeí. Konference si kladla za cíl představit a konfrontovat specifické přístupy k problematice prezentace venkova a zemědělství. Účastníci konference hledali odpověď na otázku, jak pomocí sbírek, muzejní dokumentace a vědeckého zpracování můžeme představovat aktuální témata venkova, lesnictví, potravinářství a obecně zemědělství.

Konference, která byla určena pro muzejní pracovníky, historiky, etnografy, vědecké, akademické a edukační pracovníky, demografy, archiváře, agronomy a další, navázala na tradici mezinárodní spolupráce v oblasti zemědělského muzejnictví reprezentovanou International Association of Agricultural Museums (AIMA) a International Council of Museums (ICOM), u jejíhož vzniku v roce 1966 Národní zemědělské muzeum stálo.

Konference se zúčastnili řečníci ze 13 institucí z České republiky, Slovenské republiky a Velké Británie. Zajímavý byl příspěvek dr. Olivera Douglase (University of Reading), který na konferenci vystoupil jako zástupce AIMA. Svou přednáškou o působení, roli a konkrétních aktivitách této asociace konferenci zahájil. V průběhu dvou dnů konference zazněly v tematických blocích příspěvky týkající se např. prezentace zemědělského muzejnictví, rekonstrukce a prezentace proměn kulturní krajiny, mimořádných muzejních počinů či zajímavých sbírek. Diskuze, která k dílčím tématům vznikla, byla obohacením pro všechny přítomné odborníky. Vzhledem k videozáznamu, jenž byl po celou dobu akce pořizován a v přímém přenosu vyslán na internet, zanechala tato akce viditelnou a využitelnou stopu.

Konference se původně měla uskutečnit již v listopadu roku 2020, což bohužel znemožnila protiepidemická opatření v souvislosti s onemocněním Covid-19. Místo pouhého posunutí termínu se Národní zemědělské muzeum rozhodlo pro náhradní

program v podobě webového semináře, který by byl vhodným úvodem k plánované konferenci. Webinář s názvem *Cesty sbírkových předmětů* proběhl 5. 11. 2020 s vidinou uspořádání konference v březnu roku 2021. Webinář přiblížil proces získávání sbírkových předmětů do muzea, resp. cestu sbírkového předmětu od jeho původního majitele k návštěvníkovi. Bohužel ani v jarním termínu nebylo možné plánovanou konferenci řádně uspořádat. Z toho důvodu Národní zemědělské muzeum uspořádalo další online workshop, tentokrát s názvem *Jak se staví muzeum*. Ten přiblížil projekty zajímavých muzejních staveb a rekonstrukcí a proběhl 15. 4. 2021.

Videozáznamy konference i obou webinářů je možné zhlédnout na webových stránkách Národního zemědělského muzea.

Mezinárodní vědecká konference
**Muzeum jako nástroj prezentace
venkovského života, zemědělství a lesnictví**

PROGRAM

čtvrtek 4. 11. 2021

9:00-10:00 registrace účastníků

10:00-10:30 slavnostní zahájení konference

10:30-13:00 „Aktuální trendy“

Moderátor bloku: PhDr. Pavel Douša, Ph.D., Národní zemědělské muzeum

10:30-10:55	Dr. Ollie Douglas	Zástupce AIMA	online
10:55-11:20	Rosemary Olive Mbone Enie	Executive Director of Cameroon Vision Trust NGO	Agricultural heritage as a creative tourism attraction within rural communities in Africa
ZRUŠENO			
11:20-11:45	PhDr. Marek Krejčí, Ph.D.	M.K., Center for Art Studies	Vývoj a aktuální možnosti prezentace zemědělského muzejnictví ve spolupráci se státní památkovou péčí
11:45-12:10	přestávka na kávu		
12:10-12:35	Mgr. Radek Bryol	Národní muzeum v přírodě, Metodické centrum pro muzea v přírodě	Možnosti a limity rekonstrukce a prezentace kulturní krajiny v evropských muzeích v přírodě
12:35-13:00	Ing. Šárka Kramolihová / Ing. Jitka Ledvínková	Národní muzeum v přírodě - Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm / Muzeum v přírodě Zubenice	Máme ještě svou „pádu pod nohama“ aneb zkušenosti z interpretace zemědělské činnosti současnému návštěvníkovi

13:00-14:00 **oběd**

14:00-16:05 „Muzeum jako institucionální nástroj prezentace zemědělských témat“

Moderátor bloku: Ing. Hana Urbanová, Ph.D., Česká akademie zemědělských věd

14:00-14:25	PhDr. Pavel Douša, Ph.D.	Národní zemědělské muzeum	Hranice expozice. Poetika zemědělského muzea
14:25-14:50	PhDr. Pavel Novák, CSc.	Národní zemědělské muzeum	Stakeholderi Československého zemědělského muzea v meziválečném období
14:50-15:15	Ing. Jiří Machek	Národní hřebčín Kladruby nad Labem	Národní hřebčín Kladruby nad Labem jako živé muzeum
15:15-15:40	Mgr. et Mgr. Martin Kopeček	Národní zemědělské muzeum	Jak připravit popularizační výstavu se složitým odborným tématem? Příklad: příprava výstavy Lékaři rostlin.
15:40-16:05	Ing. Lenka Gotthardová, CSc.	Kladruby nad Labem	František Bílek a idea hipologického muzea

16:30-17:30 Večerní prohlídka Národního zemědělského muzea

pátek 5. 11. 2021

8:30-9:00 registrace účastníků

9:00-12:10 „Prezentace zemědělských témat a jejich specifika“

Moderátor bloku: Mgr. Ivan Berger, Národní zemědělské muzeum

9:00-9:25	Mgr. Lucie Kubísková / Bc. Jana Jakubská / Ing. Miroslav Čeněk	Národní zemědělské muzeum	Případová studie - Příprava výstavy a kritického katalogu „Česká rybí kuchyně aneb kapr nejen o Vínocích“
9:25-9:50	Vladimír Vašel	Chmelařské muzeum Žatec	Žatec, město chmele - výukový program pro školy
9:50-10:15	Mgr. Pavel Maláň / Mgr. Jan Husák	Muzeum regionu Valašsko	Možnosti využití muzejních sbírek pro dokumentaci a prezentaci proměny krajiny

10:15-10:45 přestávka na kávu

10:45-11:30	Mgr. Kamila Svobodová, Ph.D.	Národní zemědělské muzeum	Prezentace nových expozic v NZM Valtice
11:30-11:35	Mgr. Monika Váňková, Ph.D.	Slovenské národné múzeum - Múzeá v Martine, Múzeum Martina Benku	Drevorubači a rolníci v tvorbe slovenského maliara Martina Benku. Štylizácia alebo obraz doby?
11:35-12:00	Mgr. Ivan Berger	Národní zemědělské muzeum	Výstavní politika nového zemědělského muzea - NZM Ostrava

12:00-13:00 oběd

13:00-14:40 paralelní blok přednášek - „Muzejní sbírky a jejich zpřístupnění veřejnosti I.“ (MF sál)

Moderátor bloku: Mgr. Lucie Kubásková, Národní zemědělské muzeum

13:00-13:25	PhDr. Daša Ferklová	Slovenské národné múzeum - Múzea v Martine	Genéza zbierkových súborov k drevospracujúcim remeslám v Slovenskom národnom múzeu v Martine
13:25-13:50	Mgr. Lubomír Anděl	Český výbor ICOM, Technické muzeum v Brně	Robotika (nejen) v zemědělství a její zastoupení ve sbírce Technického muzea v Brně
13:50-14:15	Mgr. Jakub Halaš / Mgr. Kateřina Čiháková	Muzeum Říčany	Hands on muzeum - učíme zážitkem
14:15-14:40	Martin Patříčný	Národní zemědělské muzeum	Příběh dřeva - prezentace nově vzniklé expozice (NZM Kačina)

13:00-14:40 paralelní blok přednášek - „Muzejní sbírky a jejich otevírání veřejnosti II.“ (Objevozna)

Moderátor bloku: Mgr. Jitka Sobotková, Ph.D., Národní zemědělské muzeum

13:00-13:25	Mgr. Jitka Sobotková, Ph.D.	Národní zemědělské muzeum	Národní sbírka receptářů a její využití v muzejní prezentaci a výzkumu problematiky kulturní kultury
13:25-13:50	Pavel Šmídkal	Muzeum a Obrazárna Špejchar Želeč	Muzeum a Obrazárna Špejchar Želeč
13:50-14:15	Jitka Kateřina Trčková / Jan Vít	Individuální člen AMG, Konopa z. s.	Zapomínané materiály - len a konopí
14:15-14:40	Ing. et Bc. Jana Melcrová	Národní zemědělské muzeum	Plavební kanál Fläje-Clausnitz - „nepřenositelný sbírkový předmět“

sobota 6. 11. 2021

Exkurze do Národního hřebčína Kladruby nad Labem (světové dědictví UNESCO) - fakultativně
ZRUŠENO

změna programu vyhrazena

Kontakt: jitka.sobotkova@nzm.cz, tel.: +420 220 308 322

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Kostelní 44, 170 00 Praha 7
www.nzm.cz

RECENZE

Elena Machajdíkóvá – Robert Mareta – Jana Pohaničová: STAVITEĽ MÚZEÍ MICHAL MILAN HARMINC

Jana Jakubská

Hledání optimálních forem prezentace architektury široké veřejnosti a zprostředkování její hlavní myšlenky sešňerované v těsném korzetu výstavních prostor představují v posledních letech aktuální výzvu českého a zahraničního muzejnictví. Sbírkovými předměty se v případě výstav zaměřených na život a dílo určitého architekta stávají mimo jiné jeho realizované i nerealizované stavební projekty. Tato architektonická díla v drtivé většině případů přesahují velikost výstavních sálů, a kurátor tak stojí před skutečným implementačním oříškem – vytvořením architektonického prožitku umístěného v sekundárním prostoru, často vzdáleném od existence kýženého objektu i několik staletí. Je možné zpřístupněním projektové dokumentace a simulací 3D modelů vytvořit substituci reálného návštěvnického prožitku 1 : 1? Jak opakovaně zdůrazňoval rakouský architekt, spisovatel a básník Friedrich Achleitner (1930–2019), v ideálním případě by měla být architektonická díla demonstrována na konkrétním realizovaném objektu zkoumaného architekta. Tak postupovali i archiváři Slovenského národního muzea, kteří v roce 2019 připravili ve spolupráci s pracovníky Fakulty architektury Slovenské technické univerzity, u příležitosti výročí 150 let od narození a 55 let od úmrtí slovenského architekta Michala Milana Harmince (1869–1964), výstavu „Staviteľ muzeí Michal Milan Harminc“, umístěnou v jedné z jím projektovaných veřejných budov.¹

Tato výjimečná osobnost dějin architektury stredoevropského prostoru se společně s Dušanem Jurkovičem (1868–1947) a Emilem Bellušem (1899–1979) po rozpadu Rakousko-Uherska etablovala jako jedna z první generace slovenských architektů, nestorů moderní slovenské architektonické tradice. Harmincova široce rozkročená tvorba se vyznačuje bohatou stylovou a typologickou rozmanitostí. Jeho realizované stavební projekty, promyšleně začleněné do veřejného prostoru, v sobě nesou stopy eklekticismu konce 19. století, secese a moderny, než se jejich autor ve 30. letech 20. století stejně jako ostatní jeho současníci přiklonil k funkcionalismu. Své zkušenosti nabýval v konfrontaci s elitními uherskými architekty a podobně jako jeho soupeřníci se k většině zakázek dostal prostřednictvím vítězství v architektonické soutěži. S každou novou zakázkou hledal optimální řešení s ohledem na konstrukční a materiálové možnosti, přičemž si vytvořil svébytný architektonický rukopis. Byl především pragmatickým eklektikem vyvážené tvorby pružně reagujícím na podněty doby, ve které žil a působil. Slovenskými badateli je často nazýván „architektem dvou století“.

¹ Slovenské národní muzeum si toto výročí připomnělo několika dalšími počiny – například seminářem konaným dne 7. října 2019 v budově na Vajanském nábřeží v Bratislavě.

Michal Milan Harminc, 1930

Archív Slovenského národného múzea v Bratislave / Archives of the Slovak National Museum in Bratislava

1 Michal Milan Harminc; 1930. Zdroj: MACHAJDÍKOVÁ, Elena – MARETTA, Robert – POHANIČOVÁ, Jana, Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc, Bratislava: Slovenské národné múzeum 2020, s. 7.

Na území Rakousko-Uherska a jeho některých nástupnických států (Slovenska, Maďarska, Rumunska a Ukrajiny) realizoval takřka 300 projektů sakrálních, veřejných, obytných i průmyslových budov, tvořících dodnes integrální součást tamějších měst a obcí. Většina ze 170 Harmincových staveb nacházejících se na území Slovenska slouží dodnes svému původnímu účelu, třicet z nich je vedených v Ústředním seznamu národních kulturních památek Slovenské republiky.

Michal Milan Harminc se zapsal do dějin Slovenského národního muzea jako projektant a stavitel jeho třech účelových budov. Tato přelomová díla Harmincovy stavitelské kariéry se stala ústředním námětem výše uvedené výstavy. Každé z nich reprezentuje jednu etapu jeho tvorby. Při projektování budovy Muzea v Turčianském Sv. Martině se inspiroval historickým klasicismem za použití moderních konstrukčních prvků, železobetonových stropů výstavních sálů a nových typů litých podlah. Budova Československého zemědělského muzea v Bratislavě vystavěná roku 1928 v duchu monumentální moderny vznikla v období architekta úsilí o reprezentativní charakter jeho stavebních projektů. Kromě výstavních sálů zahrnovala prostory pro kavárnu, menzu, ateliéry, depozitáře a služební byty. Harmincova funkcionalistická budova Slovenského národního muzea v Bratislavě projektovaná v letech 1929–1932 patřila v době svého vzniku k nejmodernějším účelovým muzejním objektům v Evropě disponujícím moderním osvětlením a důmyslně propracovaným větráním. Všechny tři budovy dnes náleží Slovenskému národnímu muzeu a slouží tak svému původnímu účelu. V 90. letech 20. století byly prohlášeny národními kulturními památkami Slovenské republiky.

Ačkoli se s díly tohoto „titána“ středoevropské architektonické tvorby setkávají obyvatelé Slovenska, Maďarska, Rumunska a Ukrajiny, Michal Milan Harminc stál dlouho na okraji badatelského zájmu. Jeho obsáhlá a typologicky i geograficky různorodá tvorba vyžadující systematický terénní výzkum a návštěvy zahraničních pamětových institucí pravděpodobně vedla k absenci komplexního zpracování Harmincova díla. Zároveň byla až do 90. let 20. století pozornost slovenské architektonické obce dlouhodobě upřena na architekty funkcionalismu a moderny. Harmincovy stavby pocházející

2 Pohlednice s budovou Československého zemědělského muzea v Bratislavě; [30. – 40. léta 20. století]. Zdroj: NZM, fond Archiválie, fond Zemědělské muzeum, inv. č. 6690-1a.

3 Pohľadnice s lesníckou a loveckou expozícií Československého zemédeľského múzea v Bratislave; [30. – 40. léta 20. storočia]. Zdroj: NZM, fond Archiválie, fond Zemédeľské múzeum, inv. č. 6690-1b.

z moderny v sobe nesly znaky strnulé monumentálnosti, a nebyly proto považované za „dostatečne moderní“.² Zhruba od 90. let 20. storočia se jméno Michala Milana Harmince objevuje na stránkách architektonických syntéz a studií některých slovenských badateľů v podobě drobnějších typologických sond do jeho tvorby.³ Michal Milan Harminc se do povědomí veřejnosti zapsal v roce 1991 první samostatnou monografickou výstavou pod kuratelou Kláry Kubičkové.⁴ Od roku 2008 se Harmincovou tvorbou systematicky zabývá Jana Pohaničová v rámci několika projektů, výstav a studií.⁵

² DOROTJAKOVÁ, Irena, O výstave staviteľ múzeí Milan Michal Harminc, ALFA, 2019, č. 4, s. 40–42.

³ Viz DULLA, Matúš – MORAVČÍKOVÁ, Henrietta, Architektúra Slovenska v 20. storočí, Bratislava: Slovart 2002. Vybranými sobory jeho tvorby se zabývali slovenští historikové architektury, např. Štefan Šlachta či Klára Kubičková. Srov. KUBIČKOVÁ, Klára – ŠTIBRÁNYIOVÁ, Mária, Michal Milan Harminc 1869–1964. Výber z autorskej grafickej dokumentácie architektonického diela, Bratislava: Galéria architektúry úžitkového umenia a dizajnu Slovenskej národnej galérie 1991.

⁴ Michal Milan Harminc 1869–1964. Výber z autorskej dokumentácie architektonického diela. K výstavě byl vydán stejnojmenný katalog, viz KUBIČKOVÁ, Klára, Michal Milan Harminc 1869–1964. Výber z autorskej dokumentácie architektonického diela. Katalog výstavy, Bratislava: Slovenská národná galéria 1991.

⁵ Např. LUKÁČOVÁ, Elena – POHANIČOVÁ, Jana, Rozmanité 19. storočie. Architektúra na Slovensku od Hefeheho po Jurkoviča, Bratislava: Perfekt 2008; POHANIČOVÁ, Jana, Rodinné domy a vily v diele Michala Milana Harmince alebo oscilovanie medzi historismom a modernou, in: Michal Milan Harminc, významný stredo európsky architekt: vedecká konferencia venovaná 140. výročiu narodenia M. M. Harmince, Bratislava: In Form Slovakia 2009, s. 9–12; POHANIČOVÁ, Jana, Štylové variácie v komornom prevedení: rodinné hrobky v diele Michala Milana Harmince, Architektúra a urbanizmus, 2013, 47, č. 1–2, s. 107–121; POHANIČOVÁ, Jana, Michal Milan Harminc 1869–1924. Príbeh nestora slovenskej architektúry. Katalog k výstavě, Bratislava: Trio Publishing 2014; POHANIČOVÁ, Jana, Návrhy hrobiek

Absence komplexnějšího zpracování Harmincovy tvorby vedla roku 2014 k vydání první ucelené monografie *Michal Milan Harminc, architekt dvou storočí* z pera Jany Pohaničové a Matúše Dully.⁶ Na ni volně navazuje monografie *#Harminc* zabývající se budapeštskou fází Harmincovy tvorby a zdůrazňující evropský rozměr jeho díla.⁷

Autorský tým výstavy předkládá stejnojmenný, s mimořádným entuziasmem a akribií velkoryse koncipovaný, slovensko-anglický katalog, ve kterém je na téměř 300 stránkách čtenářům postupně odkrýván životní příběh Michala Milana Harmince. Kritický katalog je pojatý širěji než samotná výstava a svou optikou vnímání tohoto

4 Obálka katalogu.

z pozostalosti M. M. Harminca, in: *Epigraphica et Sepulcralia 5: Fórum epigrafických a sepulkralních studií*, Praha: Ústav dějin umění AV ČR 2014, s. 185–201; POHANIČOVÁ, Jana, *Michal Milan Harminc a nový prúd: funkcionalizmus*, in: *Nová doba, nový svet: zborník z mezinárodnej konferencie*, Bratislava S. R., 5. 3. 2015, Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislave, Stavebná fakulta 2015, s. 54–65.

⁶ DULLA, Matúš – POHANIČOVÁ, Jana, *Michal Milan Harminc – architekt dvoch storočí*, Bratislava: Trio Publishing 2014.

⁷ POHANIČOVÁ, Jana – VODRÁŽKA, Peter, *#Harminc*, Bratislava: Trio Publishing 2019.

architekta zejména jako stavitele muzejních budov vhodně doplňuje a rozšiřuje výsledky dosavadního bádání. Autoři využili k sestavení bazální pramenné základny bohatých archivních i sbírkových fondů českých a slovenských archivů, muzeí i galerií, mimo jiné též archiválií Národního zemědělského muzea. Tyto informace doplnili studiem sekundární literatury, kterou postihli v plném rozsahu. Na stránkách katalogu se čtenáři mohou seznámit s jednou z novějších akvizic Archivu Slovenského národního muzea – částí osobní pozůstalosti Michala Milana Harmince, kterou tamější pracovníci získali v roce 2018, a v rámci výstavy tak byla poprvé prezentována veřejnosti.

V nejobecnější rovině je katalog sondou do života Michala Milana Harmince v podobě lineárního příběhu, z něhož se jako drobné potůčky oddělují informace charakterizující každou z Harmincových tvůrčích etap, a příčným průřezem jeho tvorbou. Katalog je rozdělen na dvě části – v první z nich se čtenář seznamuje s životní poutí Michala Milana Harmince a souhrnnými informacemi o jeho typologicky i stylově rozmanité architektonické tvorbě. V úvodu se má čtenář možnost zamyslet nad významem Michala Milana Harmince jakožto architekta střeoevropského prostoru a seznámit se jak se svébytnou charakteristikou jeho architektonického rukopisu, tak s osudem jeho pozůstalosti. V dalších kapitolách této části autorský tým sleduje architektovo rodinné zázemí, jeho stavitelské začátky v Dolních Uhrách a tvorbu ve stylu historismu představenou na první ze třech účelových budov Slovenského muzea v Turčianskom Sv. Martině včetně tamější expozice a pokusů o záchranu tohoto kulturně historického dědictví až do současnosti. V navazujících kapitolách se autoři zabývají Harmincovou tvorbou v duchu monumentalit, a to na příkladu budovy Zemědělského muzea v Bratislavě. Věnují se zde rovněž slavnostnímu otevření prvních expozic, proslulé muzejní kavárny a rekonstrukci této budovy po bombardování v roce 1944, na které se taktéž M. M. Harminc podílel. Následuje rozbor Harmincovy funkcionalistické etapy, v jejímž duchu projektoval druhou z budov Národního muzea v Turčianském Sv. Martině. První část uzavírá reprezentativní průřez všemi etapami jeho tvorby demonstrovány na konkrétních objektech, například Stodolové vile v Liptovském Mikuláši, Kohútové vile v Martině či Sanatoriu dr. Szontágha v Novém Smokovci. Následují seznamy jednotlivých typů staveb (veřejných, sakrálních – abecedně řazených dle místa jejich vzniku). Každý oddíl doplňují vhodné zvolené grafické přílohy a první část uzavírá závěr. Druhá část – katalog – sestává z obrazových příloh v podobě fotografií unikátních sbírkových předmětů a archiválií, jež činí četbu mimořádným zážitkem. Najdeme zde například modely a plány nejdůležitějších Harmincových staveb, fragmenty zařízení kavárny Zemědělského muzea v Bratislavě, sbírkové předměty a mobiliář všech tří muzejních budov a modely Harmincových staveb z dílny studentů architektury Slovenské technické univerzity v Bratislavě.

Kombinace lákavého tématu a slibného autorského týmu, jenž se chopil této problematiky s velkou invencí a pečlivostí, přináší spoustu nových poznatků obohacujících osobnostní spektrum dějin slovenské architektury. Autoři podávají čtenáři poutavou formou jejich málo známou kapitolu, životopis a tvorbu Michala Milana Harmince, jenž vtiskl mnoha (nejen) slovenským městům svůj neopakovatelný rukopis jako projektant tamějších klíčových veřejných budov.

Celkově katalog působí přehledným a vyváženým dojmem. Autoři reflektují aktuální myšlenky ve výzkumu slovenské architektury a neomezují se pouze na strohá

životopisná konstatování. Plastický a velice barvitě vykreslený portrét Michala Milana Harmince, zachycující jeho osobní život a profesní působení, autoři zasadili do kontextu vývoje dějin střeoevropské architektury. Pozornosti tak neuniká nezbytná pavučina vztahů a zájmů, vlivů a motivací vedoucích ke vzniku kýženého architektonického díla. Snoubí se zde literární přednosti díla s pečlivostí editorské práce, historická přesnost jde ruku v ruce s beletristickou živostí. Texty jednotlivých oddílů působí svěže, věcně a nepředpojatě a obsahují adekvátní míru informací, kterou čtenář potřebuje pro porozumění kontextu. Klad této práce tkví ve schopnosti jejích autorů napsat fundovaný, studiem v tuzemských i zahraničních paměťových institucích podložený, a přitom čtenářsky vstřícný text.

Způsob zpracování katalogu, jeho zdařilá grafická úprava a zařazení unikátních příloh jistě vyhovují jak odborné, tak laické veřejnosti. I když zainteresovaní čtenáři budou dozajista většinu těchto objektů znát, potěší je jejich historické fotografie a doposud nezveřejněná technická dokumentace. Naleznou zde jedinečnou dobovou výpověď zvyrazňující biografické, koncepční i materiállové souvislosti. Katalog zároveň nastiňuje jednu z možných cest prezentace architektury a svým vznikem přispívá k obohacení poznání světového kulturního dědictví. Za jistý „neduh“ můžeme považovat chybějící metodologický exkurz, případně absenci souhrnu dosavadního bádání. Publikaci by rovněž prospěl explicitněji formulovaný závěr, eventuálně zařazení jmenného a místního rejstříku pro snazší orientaci v textu, jedná se však o drobné poznámky na okraj velmi přínosného díla. Vzhledem ke slovensko-anglickým textům lze doufat, že se předkládané dílo stane podstatným příspěvkem k Harmincovým aktivitám v mezinárodním měřítku. Tento katalog má co nabídnout široké veřejnosti i odborníkům a autorům, v duchu jimi zmíněného „*Opus artificem probat!*“, za něj náleží pomyslný velký dík.

MACHAJDÍKOVÁ, Elena – MARETTA, Robert – POHANIČOVÁ, Jana:
Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc.

Bratislava: Slovenské národné muzeum 2020. 299 stran.

Konstantinos Raptis: DIE GRAFEN HARRACH UND IHRE WELT 1884–1945

Miloš Hořejš

Hrabata Harrachové patřila k jedné z nejstarších a nejvýznamnějších šlechtických rodin habsburské monarchie. Hraběcí rod Harrachů byl navíc svým působením i sídly dlouhá staletí spojen s českými zeměmi. Je pochopitelné, že se k osobnostem tohoto rodu upínala pozornost historiků. V posledních letech se objevily hned dvě knihy českých autorů zabývající se význačnou osobností rodu spojenou s obdobím 2. poloviny 19. století, monografie Jana Luštinca a kolektivu autorů: *Jan Nepomuk hrabě Harrach* z roku 2018; a k téže osobnosti se váže i jedna z kapitol knihy Jiřího Georgieva: *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848* z roku 2011. Mezi znalce zejména novějších dějin rodu Harrachů se již v roce 2007 ve sborníku *Adel und Wirtschaft: Lebensunterhalt der Adelligen in der Moderne* editorů Ivo Cermana a Luboše Velka se svou studií *Zur Wirtschaftslage des böhmisch-niederösterreichischen Adels im frühen 20. Jahrhundert – Grossgrundbesitz, Fideikommiss und Vermögensstand der Grafen Harrach* zapsal řecký historik Konstantinos Raptis. Ve svém výzkumu pokračoval i v dalších letech a v roce 2017 mu v nakladatelství Böhlau vyšla i zde recenzovaná monografie, ve které se zaměřil na období rodinné historie Harrachů od poslední čtvrtiny 19. století až do zlomového roku 1945. Autorova kniha nás tak přenáší do – nejen pro šlechtu – přelomové a bouřlivé doby konce dlouhého 19. století a období neméně bouřlivé první poloviny 20. století.

Autor začíná rokem 1884, kdy zemřel představitel mladší (Bruckerovy) linie říšských hrabat Franz Ernst Harrach (1799–1884). Po vymření starší (rohrauerské) linie rodu v roce 1886 byl harrachovský dům znovu sjednocen v osobě Johanna Nepomuka (1828–1909) – hraběte Harrach zu Rohrau a Thannhausen. Vyprávění autora o rodu, který vlastnil pozemky v Čechách, na Moravě, v Horním a Dolním Rakousku i v Uhrách, se příznačně uzavírá rokem 1945, kdy vyvlastněním a odsunem Němců skončil staletý vztah mezi Harrachy a českými zeměmi. Kvůli úmrtí Johanna Harracha znamenal rok 1945 zlom i v rodině.

Raptis příběh rodiny staví volně kolem tří jejích hlavních představitelů: Johanna Nepomuka (1828–1909), význačného podporovatele českého hospodářského života a podporovatele vzdělávacích aktivit; Otty (1863–1935), který byl před 1. světovou válkou zastupitelem českého zemského sněmu; a Johanna (1904–1945), jenž stál v čele rodiny v nelehkém meziválečném období.

V časovém rámci let 1884 až 1945 je ale kniha strukturována tematicky, nikoli chronologicky. Po rozsáhlém úvodu, který nabízí velmi dobrý přehled pramenů a dosavadní literatury k tématu, následuje sedm kapitol, jež popisují život Harrachů ve třech generacích. Najdeme zde pasáže o společenských úlohách rodiny, jejich eko-

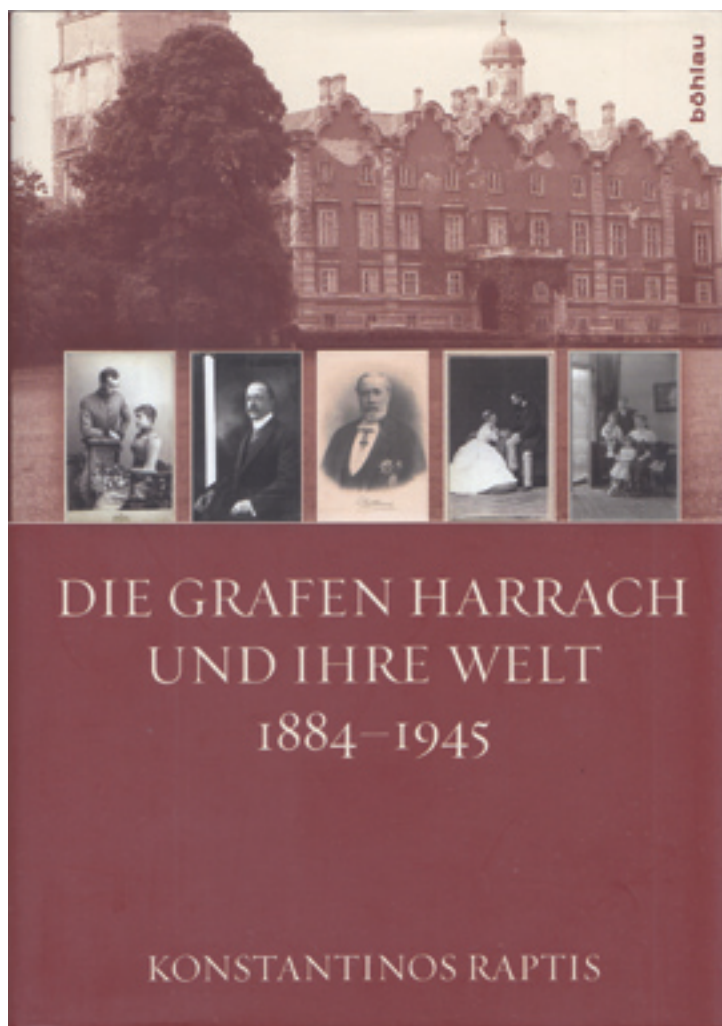

1 Johann Harrach (1904–1945) na honu v roce 1927. Zdroj: archiv autora.

nomických poměrech, náboženství, o jejich sídlech, organizaci každodenního života, bydlení a cestování, o vztazích k příbuzným a k lidem stejné společenské vrstvy i dalším skupinám obyvatelstva, o filantropii a mecenášské angažovanosti.

Využitím archivního materiálu typu deníků, pamětí, rozhovorů, velkého množství dopisů (2 000 ks!) a finančních dokumentů vznikla velkou měrou personifikovaná a čtivá pramenná práce. Autor tak bezezbytku využil zpřístupnění rodové pozůstatosti, k němuž došlo v roce 2007. Raptis zohlednil i archivy v České republice, kde se nacházel majetek Harrachů (Moravský státní archiv v Brně, Státní oblastní archiv v Zámrsku).

Knih nepostrádá na zajímavosti i díky využití přístupů sociálních a hospodářských dějin či dějin všednodennosti. Ve čtvrté kapitole věnované každodennímu životu se dozvíme nejen, kdy a jak se rodina věnovala hudbě, divadlu, bálům, ale třeba i jízdě na koni či autem, hraní tenisu nebo sportu, který je s rodinou u širší veřejnosti nedílně spjat – lyžování. To knihu odlišuje od monografií, jež vznikly k moderním dějinám šlechtických rodin v nedávné době: Hannes Stekl, Marija Wakounig,

2 Obálka publikace.

Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert, Wien 1999; či Eckart Conze, *Von deutschem Adel. Die Grafen von Bernstorff im zwanzigsten Jahrhundert*, Stuttgart – München 2000.

Je nesporné, že autor důsledně zkoumá ekonomický, sociokulturní a symbolický kapitál, kterým rodina disponovala. Navzdory působivé historii služby společnosti autor podtrhuje její „oddělenost“ od vnějšího světa. Raptis zdůrazňuje přeludovost 1. světové války pro rod Harrachů, která nakonec představovala zlom pro celou šlechtu. Neméně na životním stylu a rytmu rodiny zanechala stopy československá pozemková reforma, což autor dokládá na zhoršení životních podmínek zvláště příslušníků rodiny, kteří nepatřili do užší domácnosti.

Přestože autor neopomněl archivní zdroje uložené v českých archivech, je z práce znát jistý důraz na v Rakousku uložené archiválie a z toho vyplývají i určitá zkreslení, kterých se autor v knize dopouští. Překvapivě nebyl využit pro hospodářské otázky velkostatků uspořádaný a přístupný fond Ústřední správa Harrachovských velkostatků. Nedostatky v absenci pramenných zdrojů z českých archivů se ukazují i v pasážích věnovaných první československé pozemkové reformě. Nejen že zde chybí vysvětlení pozadí této pozemkové reformy (jinak těžko pochopitelné čtenáři nezavěšenému do dějin první republiky), ale autor nevyužil ani materiály ústředních československých institucí uložených v Národním archivu v Praze – zejména fond Státního pozemkového úřadu či Ministerstva zemědělství.

Slabinou knihy jsou i pasáže věnované politickému angažmá příslušníků rodiny Harrachů (v čemž naopak vyniká zmíněná kniha k dějinám rodiny Windisch-Graetz). Politické činnosti rodinných příslušníků se autor dotýká jen velmi stručně. Přitom vztah šlechty k různým národním hnutím je stále důležitou a málo zpracovanou otázkou. Větší pozornost by si jistě zasloužilo politické angažmá Johanna Nepomuka Harracha (1828–1909), který patřil k předním osobnostem česky smýšlející šlechty a byl velmi politicky aktivní. V souvislosti s ním zmiňuje jeho roli v kruzích konzervativního velkostatku, stojícího nejen věrně po boku císaře, ale snažícího se i o uznání svébytnosti zemí Koruny české.

Blíže nejsou vysvětleny možné vlivy ustavení Československé republiky a průběhu pozemkové reformy na politickou orientaci a příklon k německé národnosti u Otty Harracha (1863–1935). Autor se zde blíže nepozastavuje nad eventuálním dalším vlivem, který mohlo mít pro formování národnostního vědomí Otty Harracha odmítnutí udělení domovského práva, jehož se mu dostalo v Jilemnici v roce 1919, a naopak nabídka domovského práva v převážně německém Harrachově.

Co lze na knize naopak vyzvednout, je, že je zde průběžně i na konci textu použito velké množství přehledových tabulek. Velmi zajímavě a novátorsky se jeví tabulka k pohybům rodiny v lázeňských a přímořských letoviscích zařazená do kapitoly o cestování. Přispěje bezesporu k mapování kultury cestování na konci 19. a počátku 20. století.

Na závěr bych chtěl poznamenat, že i přes vytčené nedostatky představuje kniha Konstantina Raptise první takto rozsáhlou a ucelenou monografii o významném šlechtickém rodu Harrachů v období od konce 19. do poloviny 20. století. Svým obsahem i pojetím je publikací nesporně přínosnou a jistě inspiruje další badatele k výzkumům v oblasti dějin šlechtických rodin.

RAPTIS, Konstantinos: *Die Grafen Harrach und ihre Welt 1884–1945.*
Böhlau – Köln – Weimar – Wien 2017, ISBN 978-3-205-77778-6, 373 S.

Tyto ***Pokyny pro autory*** platí pro autory veškerých textů, které vydává Národní zemědělské muzeum, s. p. o., v rámci své ediční činnosti (odborný článek, monografie, recenze, zprávy aj.). Redakce přijímá pouze původní práce vniklé na základě badatelské činnosti autora. **Všichni autoři předkládají svá díla redakci jako články původní a potvrzují, že předložené práce nebyly zkopírovány nebo plagiovány zcela nebo zčásti z děl jiných autorů či vlastních (autoplagiát).**

Pokyny pro úpravu rukopisu

1. Příspěvky dodávejte v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete elektronicky na adresu redakce: **redakce@nzm.cz** ve formátu .doc (tj. vytvořené editorem WORD). Používejte list A4, standardní styl Normal, písmo Times New Roman při zadání velikosti písma 12 bodů, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabulátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italic) či podtržení v textu budou respektovány.
2. K textu článku a monografie přiložte abstrakt (do 600 znaků),¹ klíčová slova, resumé (rozsah od 800 znaků do 5 normostran dle typu rukopisu), to vše v českém jazyce, případně v anglickém jazyce. V případě vypracování recenze je třeba připojit stručný medailonek autora (jméno, narození, vzdělání, současné zaměstnání, odborná specializace, výběr z díla – rozsah do 500 znaků).
3. Rozsah textu by neměl převýšit počet normostran dohodnutý s vedoucím redaktorem. Rozsah textu a počet příloh může být ve výjimečných případech překročen, ale pouze po konzultaci s vedoucím redaktorem. Články do časopisu *Prameny a studie*: rozsah max. 15 NS + seznam použitých zdrojů + ev. seznam zkratk + popisky k obrázkům v samostatném souboru + seznam příloh v samostatném souboru + přílohy v samostatném souboru.
4. Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Autoři jsou plně odpovědní za autorská a reprodukční práva. Rukopisy projdou recenzním řízením; konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku).
5. Po vydání se poskytují autorské výtisky.

¹ Doporučení jak koncipovat *abstrakt* naleznete v Příloze č. 3 těchto Pokynů pro autory.

6. Odpovědný redaktor si vyhrazuje právo zásahu do textu v rámci korektur, eventuálně právo vyloučit příspěvek z důvodu odborné či jiné nedostatečnosti. Autor bude v takovém případě vyzván k nápravě. K případným změnám v textu se bude autor moci vyjádřit v rámci autorských korektur.

7. Dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku
- uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace
- abstrakt (v rozsahu do 600 znaků)
- text (nadpisy jednotlivých kapitol, podkapitol možné)
- seznam použitých pramenů a literatury dle citační normy uvádějte na závěr textu (nečíslovaný a v abecedním pořadí)
- v případě užití zkratk v textu nutno dodat seznam zkratk
- na konci příspěvku uveďte korespondenční adresu (jméno a příjmení s tituly, název a adresa pracoviště, e-mailová adresa)
- typografická pravidla: po čárce a tečce použijte vždy mezeru, rozlišujte mezi pomlčkou (–) a spojovníkem (-), v případě rozmezí letopočtů, dat a stránek, používejte výhradně pomlčku bez mezer (např. 1962–1967, 22.–26. května 1964, s. 1–5); klávesová zkratka Alt + 0150; znak „%“ odděluje od číslice mezerou
- další doporučení viz přílohy těchto Pokynů pro autory.

8. Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

U všech obrazových příloh musí být uveden jejich zdroj, jméno autora obrazové přílohy, jedná-li se o dílo autorské (např. fotografie nebo kresba), a rovněž musí být opatřeny obsahovými popisky, případně originálním/oficiálním názvem (pokud takový existuje), jinak nebudou otištěny. U fotografií bude označení typu „fotoarchiv autora“ akceptováno pouze tehdy, pokud je autor držitelem autentického originálu. V opačném případě je **povinností autora uvést originální zdroj. Ošetření případných autorských a reprodukčních práv k daným vyobrazením je povinností autorů příspěvků.** Přílohy se předávají buď v elektronické podobě (e-mailem), nebo umístěné na vhodném nosiči dat, např. CD/DVD/USB flash disk. V takovém případě je třeba jednotlivé soubory umístěné na CD/DVD/USB flash disku přehledně a srozumitelně pojmenovat.

- Obrázky dodávat v elektronické podobě jako samostatné, zřetelně označené soubory zvlášť, mimo text, a to jako soubory jpg nebo tiff.
- Fotografie z digitálních fotoaparátů dodávat v nejlepší možné kvalitě bez úprav.
- Černobílé obrázky (pérovky) dodávat v rozlišení minimálně 600 dpi, obrázky barevné a v odstínech šedi v rozlišení minimálně 300 dpi.
- Obrázky číslovat v pořadí tak, jak požadujete jejich umístění v textu; důležitý je zřetelný odkaz v textu, a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3).
- Grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL nebo v textovém editoru WORD.
- Popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označené k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text.
- Za poslední větu popisku dělat tečku.

9. V textu používejte následující úpravu:

Povinný poznámkový aparát k textu uvádějte pod čarou, nikoliv na konci textu. Poznámky vytvářejte pomocí funkce *Poznámka pod čarou* v MS Word. Každá poznámka začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámkový aparát má trojí funkci:

1. bibliografický záznam, odkud citát pochází – pramen nebo zdroj informace;
2. vysvětlení, komentování nebo podrobnější vysvětlení a rozvedení určité myšlenky z textu (které by v textu působilo nesourodě), je možné uvést i další díla, která se příslušným problémem blíže zabývají;
3. odkázání na ty pasáže v textu, které s myšlenkou souvisejí.

Pro citace z pramenů a literatury používejte následujících pravidel a vzorů:

Citační pravidla:

- příjmení a jméno oddělujte čárkou; příjmení pište velkými písmeny. Mezi údajem o autorovi a údaji o názvu používáme čárku, autoři se oddělují pomlčkou;
- pro citaci článku ze sborníku či kapitoly z monografie je nutné použít před údaji o zdrojové publikaci slovo „in“, za kterým následuje dvojtečka;
- název monografie, článku ve sborníku či periodiku je oddělen čárkou;
- u monografií a sborníků vždy uvádíme místo vydání, rok vydání a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku ze sborníku nebo kapitoly z monografie);
- u periodik vždy píšeme rok vydání, ročník, číslo (pokud takové existují) a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku);
- u dokumentů z webového zdroje uvádíme příslušný hypertextový odkaz ve špičatých závorkách, k němuž připojujeme v hranatých závorkách údaj o časovém přístupu ke zdroji;
- v případě vícero po sobě jdoucích citací od stejného autora se používá velkým písmem TÝŽ, TÁŽ, TÍŽ;
- zkrácenou formu úplného jména autora (PEKAŘ, J.) a zkratky časopisu, archivu, fondu uvádějte až po první úplné citaci, přičemž u ní je nutné uvést v závorce dále používanou zkratku: Český časopis historický (dále jen ČČH), Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod). Způsob citací a zkracování musí být v celém rukopise jednotný;
- používat zkratku srov., ne srv.

Citace archivního pramene:

Archiv, fond Název fondu, ukládací jednotka, číslo ukládací jednotky, inventární číslo (pokud takové existuje), signatura (pokud taková existuje), co nejbližší specifikace dokumentu.

Používejte přesný název archivního fondu. Můžete ho nalézt na adrese:

<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>

Příklad:

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Úřad říšského protektora, Praha, k. č. 11, inv. č. 117/f, sign. 746, dokument z 13. května 1943.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), fond Rodinný archiv Šliků, k. č. 25, inv. č. 371, sign. VII.1., Vidimus z r. 1475 o podělení Matese a Václava Šliků.

Citace v seznamu pramenů:

Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora, Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků.

Citace monografie:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název monografie, Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha 1921, s. 19.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 167.

Opakovaná citace:

PEKAŘ, J., Bílá hora, c. d., s. 19.

Citace v seznamu literatury a pramenů:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha: Vesmír 1921.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha: Karolinum 2000.

Citace kapitoly v kolektivní monografii:

Příklad:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2001, s. 77.

Citace v seznamu literatury:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem: Albis International, UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2001, s. 59–98.

Citace článku v periodiku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, Název časopisu, rok vydání, ročník, číslo, citovaná strana.

Příklad:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický (dále jen ČČH), 1997, 95, 2, s. 399.

Opakovaná citace: KUČERA, J., Mezi Wilhelmstrasse, c. d., s. 398.

Citace v seznamu literatury:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický, 1997, 95, č. 2, s. 387–410.

Citace článku ve sborníku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, in: Název sborníku, EDITOR, Jméno (ed.), Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 90.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München 2006, s. 101.

Opakovaná citace: KOTISOVÁ, M., Patscheiderův proces, c. d., s. 89.

Citace v seznamu literatury:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava: Maticе Slezská 2003, s. 90–91.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München: Oldenbourg 2006, s. 95–108.

Citace akademické práce:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název. Údaje o typu práce. Místo vzniku: školící pracoviště rok vzniku, citovaná strana.

Příklad:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999, s. 53. + ev. odkaz na internetový zdroj.

Opakovaná citace: KNOTEK, P., Kultura, c. d., s. 15.

Citace v seznamu literatury:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999.

Citace hesla ve slovnících, lexikonech, příručkách apod.:

Příklad:

Heslo Práce: Velký sociologický slovník, II., Praha 1996, s. 824.

Opakovaná citace: Heslo Práce: Velký sociologický slovník, c. d., s. 825.

Citace v seznamu literatury:

Velký sociologický slovník, II., Praha: Karolinum 1996.

Zdroj na internetu:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název dokumentu, dostupné online: <hypertextový odkaz> [dd. mm. rrrr].

Příklad:

KOPEC, Jakub, Architektura je řeč. Daniel Libeskind v Ostravě, dostupné online: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=9320&type=6>> [11. 4. 2010].

Poslanecká sněmovna N. S. R. 1922, I. volební období, 6. zasedání, dostupné online: <http://www.psp.cz/archiv/1920ns/ps/tisky/T3808_01htm> [11. 12. 2009].

Opakovaná citace: KOPEC, J., Architektura, c. d.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Redakce

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 00 Praha 7

nebo elektronicky na e-mail: redakce@nzm.cz

KRITÉRIA VĚDECKÉHO VÝZKUMU

1. Jasně definované a vymezené téma. Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, jenž musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným rovněž pro ostatní. Pojmenovat předmět znamená určit podmínky, za nichž o něm můžeme mluvit, a to na základě pravidel, která stanovíme nebo která stanovili jiní, již dříve. Určíme-li pravidla, máme k dispozici nástroje, které činí náš předmět poznatelným a identifikovatelným.
2. Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil věci, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na věci, které již řečeny byly. I kompilační dílo může mít určitý vědecký smysl, pokud ještě nic podobného v daném oboru neexistuje. Kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma. Kompilace ovšem bývá (ve většině případů opodstatněně) jako vědecký produkt často zpochybňována.
3. Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
4. Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází. Nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný mohl v uvedeném bádání pokračovat.
5. Vědecké dílo musí dodržovat terminologické standardy příslušného oboru. Jazyk díla by měl být živý, pestrý. Vyjadřovací styl však musí být věcný, seriózní, neurážející dobrý vkus.
6. Autor by měl dodržovat etiku vědecké práce, tj. soustavu mravních zásad. Cílem etiky ve výzkumu je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky našeho výzkumu.

PŮVODNÍ ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU (ČASOPISE)

Článkem se rozumí odborná studie zveřejněná v odborném periodiku bez ohledu na stát vydavatele. Prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl uskutečněn autorem nebo týmem, jehož byl autor členem. Jedná se o celé texty prací s členěním podle požadavků vydavatelů periodika na strukturu vědecké práce (nejčastěji souhrn, úvod, přehled literatury, pramenný materiál a metody, výsledky, diskuse, závěr) s v časopise obvyklým (zpravidla předepsaným) způsobem citování zdrojů, nejčastěji v poznámkovém aparátu.

Odborným periodikem je vědecký časopis, který je recenzován, je vydáván jako periodická publikace v tištěné nebo elektronické podobě a má přidělen ISSN kód (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace). Odborným periodikem není denní tisk ani populárně naučný časopis.

Články v odborném periodiku (časopise) se člení na:

J_{imp} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi Web of Science (dále „WoS“) s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{SC} – původní/přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, který je obsažen v databázi SCOPUS5 s příznakem „Article“, „Review“, nebo „Letter“;

J_{ost} – původní / přehledový článek v recenzovaném odborném periodiku, které nespadá do žádné z výše uvedených skupin. Seznam recenzovaných neimpaktovaných periodik se nepoužije. Rozhodující je, zda recenzovaný odborný článek splňuje obecné požadavky na tento druh výsledku a prošel řádně procesem recenzního řízení.

Článkem v odborném periodiku nejsou:

- reprinty, abstrakta apod., byť publikovaná v odborném periodiku, články informativního nebo popularizačního charakteru o výsledcích výzkumu;
- ediční materiály, opravy, recenze, rešerše a souhrny;
- článek typu „preprint“, tj. verze článku uveřejněná před recenzním řízením;
- pro J_{ost} články s nižším rozsahem než jsou 2 strany textu, přičemž platí, že do rozsahu stran se nezapočítávají fotografie, grafy, mapové přílohy, obrázky, tabulky a reklamy.

U volby časopisu pro zveřejnění studie je třeba dát pozor, zda se nejedná o **podvodného vydavatele**. V poslední době se objevuje praxe:

- uvádění **falešného impakt faktoru**,
- vytvoření **falešných internetových stránek** impaktovaného časopisu, který ve skutečnosti vlastní stránky vůbec nemusí mít (tzv. hijacking). Často se jedná o úzce zaměřené časopisy původně publikující v jiném než anglickém jazyce, které se „nově staly“ multidisciplinárně zaměřenými a publikují v angličtině,
- na trhu fungují tzv. **předátorské časopisy**, které lákají k uveřejňování textů nezkušené vědce, či akademiky, kteří chtějí snadno a rychle vykázat publikační aktivitu. V tom jim vydavatelé rádi vycházejí vstříc, neboť za publikaci od nich inkasují poplatky a vydělávají. Kvalita vydávaných „odborných“ textů je to poslední, co je zajímá.

Jazyk, frekvenci vydávání, ISSN a skutečný vědecký obor časopisu můžete zkontrolovat podle Journal Citation Reports na stránkách *Web of Science*.

Doporučená struktura odborného článku:²

Název

Název článku by měl vyjadřovat obsah celé práce. Jedna ze základních rešeršních metod totiž je založena na vyhledávání klíčových slov v titulku.

Autoři

V práci se uvádí všichni autoři, kteří se rozhodujícím způsobem podíleli na daném výzkumném úkolu a sepsání článku. Uvádí se pracoviště autorů a kontaktní informace, vč. e-mailové adresy. Nedílnou součástí článku je uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace.

Abstrakt

Srov. samostatná příloha „Pokynů pro autory“. Abstrakt je vůbec nejdůležitější část publikace. Je to jakási miniatura celého článku. V abstraktu nesmí být obsaženo to, co není ve vlastním textu článku. Abstrakt by měl obsahovat všechna důležitá klíčová slova – usnadní se tak nalezení článku při jeho budoucím fulltextovém vyhledávání. Abstrakt se uvádí jak v českém, tak v anglickém jazyce.

Klíčová slova

Klíčová slova se uvádějí samostatně, jako obligatorní a nedílná součást abstraktu, a to v českém a anglickém jazyce.

Úvod

Uvést, na co se v článku navazuje, vymezit předmět výzkumu, proč je nutné jej řešit, co je cílem výzkumu, uvést stanovené hypotézy, z nichž se při výzkumu vycházelo.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Analýza literatury by měla představovat kritickou rešerši; analýza pramenů částečně stanoví metody výzkumu. U metod obecně známých stačí zmínka, u méně běžných je nutný odkaz na odbornou literaturu a zvláště je popsát, rovněž tak jako metody vzácné nebo námi modifikované.

Výsledky

Přehledně zpracované rezultáty všech analýz, pokusů a pozorování. Nedílnou součástí by měly být prostředky vizuální komunikace (tabulky, grafy, statistiky). Třebaže je to nesmírně těžké, uvádí se i výsledky, které nepodporují naši hypotézu. Jednak je to mravné, jednak to paradoxně přispěje evaluaci validity naší práce ze strany kolegů odborníků.

Diskuse

Diskuse slouží ke konfrontaci námi dosažených výsledků s tím, co uvádí dosavadní vědecká teorie a praxe. Máme zde možnost vysvětlit i případné výše uvedené „záporné“ výsledky. Diskuse by měla končit potvrzením (úplným, částečným, podmíněným) nebo naopak nepotvrzením původní hypotézy.

Seznam pramenů a literatury

Jedná se o citování informačních zdrojů. Na seznam primárních pramenů navazuje seznam literatury. Uvádíme české i zahraniční autory, kteří mají nějaký významný vztah k probíranému problému a z jejichž prací jsme čerpali nebo přímo citovali. Ze seznamu by mělo být na první pohled patrné, jakou pozornost jsme věnovali přípravě řešení – jak jsme obeznámeni s dosavadním stavem v daném oboru, jaký prostor věnujeme i opozičním názorům, atd. Formální úprava citací vychází z požadavků redakce.

Dalšími částmi klasického článku může být **obrazová příloha, seznam použitých zkratk** aj.

² Navrhnutá struktura umožňuje další variace v souladu s tématem a požadavky redakce.

ABSTRAKT

Abstrakt spolu s názvem vědecké práce a seznamem klíčových slov slouží k prvotní informaci o vědecké práci, odborném článku či studii. Sděluje, jaký je stanoven cíl, jaký byl zvolen způsob jeho dosažení a jaký je přínos práce k řešenému tématu (tj. co z dané problematiky předkládaná práce pokrývá, co nikoli a co je v ní původní). Autor může vyjádřit účel svého textu i v jedné nebo dvou větách o několika slovech. V tomto případě platí, čím stručněji, tím lépe. Nutné je vyhnout se vágním formulacím. Koncipování abstraktu autorovi pomůže ujasnit si podstatné momenty v textu a smysl své vědecké práce.

Doporučená struktura abstraktu:

Abstrakt vědecké práce se zpravidla skládá ze čtyř částí, přičemž každá část má jednu až tři věty a třetí část se obvykle prolíná se čtvrtou částí. Tyto čtyři části nabízejí stručné odpovědi na následující čtyři otázky: 1. **Jaký problém se řeší?** 2. **Jaké řešení práce nabízí?** 3. **Jaké jsou přesně výsledky?** 4. **Jaký je význam práce?**

Na začátek abstraktu je možné vložit stručné uvedení do kontextu, ve kterém se problematika odehrává. Není to však nutností:

Práce/článek/studie je řešena v kontextu...

Práce/článek/studie staví na ... výsledcích... (odkaz na aktuální historiografii)

I. část – Jaký se řeší problém? Jaké je téma? Jaký je cíl?

Tato práce/článek/studie řeší...

Cílem této práce/článku/studie je...

Práce/článek/studie se zaměřuje na...

II. část – Jak je problém řešen? Jak je dosaženo cíle?

Zvolený problém je řešen za pomoci ... / aplikací...

V řešení bylo použito ... metody /... postupu /... analýzy...

Při zpracování dat bylo použito ... nástrojů...

Provedeno bylo ... vyhodnocení...

(možno charakterizovat použité prameny)

III. část – Jaké jsou konkrétní výsledky? Jak dobře je problém vyřešen?

Během výzkumu byl vytvořen systém, který...

Nabízené řešení poskytuje ... možnosti...

Provedeným výzkumem bylo zjištěno...

IV. část – Čím jsou výsledky práce užitečné.

Přínosem této práce/článku/studie je...

Hlavním zjištěním je...

Hlavním výsledkem je...

Na základě zjištěných údajů je možné...

Výsledky této práce/článku/studie/analýzy umožňují...

REDAKČNÍ RADA

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129
165 21 Praha 6 – Suchdol
bohackiv@pef.czu.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Zámek Kačina
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. LUDOVÍT HALLON, DrSc.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ, Ph.D.
Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

doc. Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., M.Sc.
Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. Ing. MILAN JAN PŮČEK, MBA, Ph.D.
AMBIS vysoká škola
Lindnerova 1
180 00 Praha 8
milan.pucek@seznam.cz

PhDr. MIROSLAV SABOL, Ph.D.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Miroslav.Sabol@savba.sk

Ing. HELENA SMOLOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
smolova.helena@gmail.com

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
hana.urbancova@cazv.cz

doc. PhDr. MIROSLAV VÁLKA, Ph.D.
Ústav evropské etnologie
FF Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
valka@phil.muni.cz

PhDr. JIŘÍ WOITSCH, Ph.D.
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 3
110 00 Praha 1
woitsch@eu.cas.cz

Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129
165 21 Praha 6 – Suchdol
vrabcovap@fld.czu.cz

AUTOŘI TEXTŮ

Mgr. MICHAL JIRMAN
Katedra historie FF UJEP
Pasteurova 13
400 96 Ústí nad Labem
michaljirman@gmail.com

Mgr. JAN KOUMAR, Ph.D.
Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií
Pátkova 2137/5
182 00 Praha 8
jan.koumar@gmail.com

Ing. JANA ŠTEMBERKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
J.Stemberkova@seznam.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
162 00 Praha 2
hana.urbanцова@cazv.cz

Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta lesnická a dřevařská
Kamýcká 129
165 00 Praha 6
vrabcovapavla@gmail.com

Mgr. MICHAELA ZEINEROVÁ BRACHTLOVÁ, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Praha
Kostelní 44
170 00 Praha 7
michaela.zeinerovabrachtlova@nzm.cz

prameny & studie 69

Redakce:

Vedoucí redaktor: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor: PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.

Redakční rada:

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc., PhDr. Pavel Douša, Ph.D.,
PhDr. Ludovit Hallon, SrSc., PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D., prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.,
Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.,
doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D., PhDr. Miloslav Sabol, Ing. Helena Smolová, Ph.D.,
doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., Ing. Hana Urbancová, Ph.D., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.,
Ing. Pavla Vrabcová, Ph.D., PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzovali:

Ing. Robin Ambrož, Ph.D.

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc.

Ing. Petr Dvořák

doc. Ing. Miroslav Hájek, Ph.D.

MgA. Mgr. Michaela Hrubá

Mgr. Pavel Koblasa

doc. Mgr. Josef Moucha

Ing. Jan Navrátil, CSc.

PhDr. Pavel Novák, CSc.

ThDr. Mgr. Šárka Steinová, Th.D.

Jazykové korektury: PhDr. Lucie Zikmundová

Návrh obálky: Martin Feikus

Sazba a grafická úprava: Kateřina Řezáčová, akad. malířka

Překlady: Anna Pilátová, Ph.D.

ISSN 0862-8483

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Tisk: Rain tiskárna, s. r. o., Jindřichův Hradec

Prameny a studie č. 69

2021

OBSAH

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

- Terminologický rámec a stěžejní milníky vývoje udržitelného rozvoje
- Sledování vybraných ukazatelů na produkci a reprodukci dojnic v rozdílných systémech chovu

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

- Leopold M. I. Zeithammer
- „Portréty“ hospodářských zvířat (s důrazem na podsbírku Fotoarchiv Národního zemědělského muzea)
- Myslivost a lov na statcích Collaltů v Československu (1918–1945)

MATERIÁLY A ZPRÁVY

- Mezinárodní vědecká konference Muzeum jako nástroj prezentace venkovského života, zemědělství a lesnictví

RECENZE

- Elena Machajdíková – Robert Maretta – Jana Pohaničová, Stavitelé muzeí Michal Milan Harminc
- Konstantinos Raptis, Die Grafen Harrach und ihre Welt 1884–1945

www.nzm.cz

ISSN 0862–8483

